

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ
Інститут української археології та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського

Інститут мистецтвознавства, фольклористики
та етнології ім. М. Т. Рильського

*ЛИСТУВАННЯ
ПЛАВА
ЖОЛТОВСЬКОГО*

Київ 2012

Тарасенко І. Ю. Листування Павла Жолтовського. – К., 2012. – 188 с.

Збірник репрезентує частину епістолярної спадщини видатного українського мистецтвознавця, музейника, доктора мистецтвознавства Павла Миколайовича Жолтовського (1904-1986), що зберігаються у архівах Києва і охоплюють період з 1921 по 1976 р. Ці документи вперше вводяться до наукового обігу і проливають світло на культурно-громадське і наукове життя України у радянські часи. Пропонується науковцям та широкому колу читачів.

Упорядкування, вступна стаття і коментар

к. і. н. *І. Ю. Тарасенко*

Під редакцією

д. і. н. проф. *Ю. А. Мищика*

*Затверджено до друку рішенням
Вченої ради Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського
Національної Академії наук України
(Протокол № 4 від 3 липня 2012 р.)*

© Інститут української археографії
та джерелознавства ім. М. С. Грушевського
НАН України, 2012
© Тарасенко І. Ю., 2012

ISBN 978-966-02-6604-9

Ім'я видатного українського мистецтвознавця Павла Миколайовича Жолтовського (1904-1986) було мені відомо з студентської лави. Без сумніву я про нього довідався від свого наукового керівника Миколи Павловича Ковальського (1929–2006). Він завжди відгукувався про П. Жолтовського з величезною повагою і пієтетом. Микола Павлович давно знав Павла Миколайовича. Обох їх зв'язував Острог. М. П. був корінним острожанином, а П.М. провів юнацькі роки в Острозі. Окрім того вони працювали в одній науковій установі-Українському державному музеї етнографії та художнього промислу у 1957–1958 рр. М. П. часто бував в гостях у П. М., про що свідчив син П.М. – Микола Павлович (1950 р. н.) (Між іншим, через часті контакти листування між ними було мінімальним). Чув я про Павла Миколайовича з уст Любові Кирилівни Ковальської, вона згадувала про Жолтовського. Зокрема мене вразив один епізод (про який розповів їй сам П. М.): коли він був у таборах і хтось кинув йому, голодуючому, шматок хліба, це помітив охоронець і забрав хліб, потім наказав показати язика і почав колоти його голкою.

Восени 1974 року я приїхав до Львова щоб представити свою кандидатську роботу опонентам – проф. Григорію Юлійовичу Гербільському і тоді ще доц. Ярославу Дмитровичу Ісаєвичу. Користаючись okazією я мав зайти до Павла Миколайовича і передати йому листа від Миколи Павловича. Пригадую цю зустріч досить нечітко. Вечоріло, йшов дощ. Двері одноповерхового будинку відкрив сам Жолтовський. Після знайомства була коротка бесіда, деталі якої на жаль не пригадую.

Потім будучи вже кандидатом (середина 70-х рр.) я отримав прохання від Жолтовського. Він писав докторську дисертацію і просив відповісти на питання: чи є малюнки в рукописах хроніки Феодосія Софоновича 1672-1673 рр. (я її досліджував у кандидатській дисертації). Оригіналу хроніки не збереглося, всі списки були без ілюстрацій, але в редакціях Пантелеймона Кохановського (ДПБ РФ в Петербурзі. – ВР. – № F. IV. 214 і F. IV. 215) частин хроніки такі малюнки були (зокрема на біблійські сюжети) і я відправив йому листа і фотокопії кількох малюнків і через деякий час отримав подяку. Скоро книга вийшла і ці матеріали були використані.

На жаль, моє знайомство з Павлом Миколайовичем було епізодичним. Ми жили в різних містах і займалися досить відмінною проблематикою (він – мистецтвознавець, я – історик), але й ці короткі контакти з видатним науковцем міцно закарбувалися в моїй пам'яті. Тому через багато років я з радістю сприйняв бажання моєї дочки видати кореспонденцію Павла Миколайовича до 110-річчя від дня його народження. Сподіваюсь, це дасть новий поштовх вивченню його творчої спадщини.

*Завідувач відділу пам'яток княжої та козацької доби
д. і. н., проф. о. Юрій Мицик*

ВСТУП

У грудні 2014 року виповнюється 110 років з дня народження видатного музейника, доктора мистецтвознавства, лауреата кількох державних премій – Павла Миколайовича Жолтовського (1904-1986).

Він народився 8 грудня 1904 року у с. Мислятин, що на Хмельниччині у родині настоятеля новозбудованої Свято-Дмитрівської церкви. Його батьки – Жолтовський Микола Никанорович (1876–1938) та Пульхерія Анастасівна (1877–1962) мали двох дітей – сина Павла та дочку Євгенію (1910–2000). Початкову освіту Павло Миколайович отримав у рідному селі у церковнопарафіяльній школі. Пізніше навчався у гімназіях Острога та Ізяслава. Без сумніву родинне коло, освіта, близькість до церкви – наклали свій відбиток на світогляд і характер Павла Миколайовича. Можливо тому пізніше він доклав так багато зусиль щоб зберегти якомога більше пам'яток духовної культури, сакральних цінностей.

У 17 років він розпочав свою трудову діяльність – вчителював у чотирьохлітній школі у с. Припутні на Шепетівщині. Щоб продовжити свою освіту Павло Миколайович поступив до Житомирського ІНО, але коли стало відомо, що він син священика змінилося ставлення до нього, і він покинув інститут, як він сам написав у листі через свій «клерикалізм». Це тавро пізніше стало на перешкоді і при вступі до аспірантури.

Саме в ці роки він знайомиться з видатним українським фольклористом та етнографом Василем Григоровичем Кравченком, що очолював етнографічний відділ Волинського науково-

дослідного музею у Житомирі. Молодий вчитель, незважаючи на завантаженість на роботі, пропонує свої послуги музею і підтримує постійний зв'язок з В. Г. Кравченком. 20-ті рр. XX ст. на Україні пов'язані зі сплеском розвитку історичної науки і музейної справи, відкриваються нові освітні установи, краєзнавчі організації, пишуться цікаві і оригінальні дослідження. Так у 1927 р. при етнографічному відділі Волинського науково-дослідного музею за рішенням Головнауки було відкрито аспірантуру, якою керував В. Г. Кравченко. Навчання тривало три роки, а студенти отримували стипендію. Будучи кореспондентом музею Жолтовський намагався знайти свою тему досліджень серед широкого кола інтересів учнів аспірантури (гончарство, сектантство, звичаї єврейського населення, бджільництво, народне мистецтво). Працюючи вчителем він встигав викладати і записувати самостійно й за допомогою своїх учнів народні перекази, повір'я, пісні про героя Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр. брацлавського полковника Данила Нечая тощо. (До речі ці матеріали зберігаються у фондах ІМФЕ¹. Енергія та заповзятість, навіть юнацька гарячковість, з якою він просить дати йому яке-небудь доручення, компенсували невідготовленість молодого вчителя. Але відчуваючи свою некомпетентність Жолтовський пише: «я лишній раз переконався, що до цього в мене, як то говориться, нема природнього хисту». Та очевидно, що такий характер і бажання займатися наукою не пройшли повз увагу досвідченого викладача, яким був В. Г. Кравченко. І саме тому на прохання, навіть можна сказати благання, видатного науковця, директора Харківського Музею Українського Мистецтва Стефана Андрійовича Таранушенка допомогти з кадрами наприкінці 1925 року рекомендує Павла Жолтовського разом з Василем Прусом на роботу до Музею. Можна собі уявити яке захоплення викликала така пропозиція у молодого вчителя про що свідчить його відповідь: «На Вашу пропозицію відносно Харкова, я згоден, згоден і ще раз згоден». Саме робота під керівництвом видатного, енергійного і такого небайдужого

¹ Ф.15, № 211 г, арк. 17–28.

дослідника, мистецтвознавця як С. А. Таранушенка розвинула і сформувала П. М. Жолтовського у зрілого вченого.

Складна дорога до науки С. А. Таранушенка викувала твердий і суворий характер, що проглядає навіть у пізніх листах до П. М. Жолтовського. Він вимагав від своїх підлеглих повної віддачі, глибоких знань у своїй сфері, навіть фізичної витривалості. Основу фондів Харківського Музею Українського мистецтва складала колекція музею красних мистецтв і старожитностей Харківського університету, Харківського єпархіального музею та Волинського древнехранилища. Але фонди музею постійно поповнювались за рахунок експедицій по всій Україні, що здійснювались співробітниками музею. Щорічні, довготривалі подорожі з ранньої весни і до пізньої осені припали до душі молодому вченому, а розуміння необхідності та значимості виконаної роботи приносило втіху. Величезні масштаби польової роботи в теплу пору року, музейної, канцелярської взимку, участь у роботі гуртків-семінарів музейників займала весь час співробітників музею. Не кожен витримував таку напружену працю. Можливо саме тому Таранушенко просив, щоб Кравченко прислав хлопців. Але з хлопцями постало питання про армію. І у 1926 році Павло Жолтовський отримав відстрочку від армії на рік як кандидат в аспіранти. А вже Харківський МУМ діяв як академічна установа і при ньому було засновано аспірантуру з українського мистецтва, археології та етнографії. Саме робота в музеї і брак вільного часу наштовхує П. Жолтовського на тему досліджень «Вотняні привіски, як пам'ятки мистецтва в українській металопластиці» (1927–1928 рр.). (Вотні – це цінні прикраси, намиста з перлин і коралів, срібні та золоті персні, ланцюжки, сердечка, якими прикрашалися образи католицькими вірними, котрі припадали до ікон Матері Божої, просячи опіки і заступництва.) Крім того С. А. Таранушенко очолював губернський пам'яткоохоронний орган Харківщини (губком), а Жолтовський виконував при ньому обов'язки секретаря. А у 1930 р. ще працював заступником директора МУМу.

У 1929 р. під час чергової експедиції по Україні доля звела Павла Миколайовича з талановитим, але призабутим художником

і фольклористом Порфирієм Денисовичем Мартиновичем (1856–1933), що усамітно жив у м. Краснограді. Ця зустріч дала поштовх до повернення імені художника всій Україні. П. М. Жолтовський і співробітники музею на чолі з С. А. Таранущенком доклали багато зусиль для того щоб випустити книгу спогадів Опанаса Сластьона про П. Д. Мартиновича, організувати виставку картин художника у Музеї українського мистецтва, врешті виклопотати постійну пенсію для старої і хворої людини. Саме питанням пенсії більше всього опікувався Павло Миколайович і таки вибив пенсію з тодішніх бюрократів.

У Харкові Жолтовський занурився у кипуче життя столиці. Розширилось коло його знайомств з харківськими та київськими вченими, діячами культури, врешті з такими ж як і він молодими аспірантами і співробітниками музею.

Проживаючи у столиці, П. М. Жолтовський не пориває зв'язків з Житомиром, регулярно пише своєму вчителю В. Г. Кравченку, виконує його доручення, повідомляє про новини з НКО, збирає інформацію про аспірантські стипендії, клопочеться про пенсію і для самого Василя Григоровича. У 1928 р. він бере участь у етнографічній експедиції на Чернігівщину, очолювану С. А. Таранущенком. Збереглися деякі нотатки С. А. Таранущенка, в котрих згадується Жолтовський (у зв'язку з видачею грошей на експедиційні потреби). Ось вони:

“9.08. Дав Жолтовському 9 крб. + 15 крб. [...] Приїхали до Березни.

10.08. Дав Жолтовському 3 крб. + 3. Провіска плану. Фотографував металопластику. Огляд.

11.08. Дав Жолтовському 3 крб.[...]

12.08. Дав Жолтовському 3 крб. + 2 руб.[..]

13.08. Дав Жолтовському 6 крб.

14.08. Дав Жолтовському 3 крб.

15. 08. Дав Жолтовському 6 крб. Фотографування та обміри церкви Знамення в березні.

16.08. Дав Чукину 2 р. 60 к., Жолтовському 75 коп.[...].

17.08. Дав Жолтовському 3 крб. Заплатив золотареві 4 крб.

18.08. Дав Жолтовському 6 крб. + 6 крб. заплачено за воли.

20.08.[...] Дав Жолтовському 60 крб.[...]

24.08.[...]. Хлопці виїхали з Березни.

25.08. Дав Жолтовському 20 руб. [...] Вранці фотографував церкву Катерини і П'ятницьку церкву, вечором Трійці в середині та Введенську Мазепинську[...]

26.08. фотографував Введенську церкву, а хлопці заміряли[...]. В 4 години дня виїхали до Малейки, а звідти кіньми до Пакулі (17 г.) куди прибули о 10 годині вечора. Зупинилися в школі[...]

1930 рік

5.09. Взяв у банку 100 р., з них 50 гончарові за фотовідбитки та проявку Жолтовському[...]"².

Після того як у 1929 р. стало зрозуміло, що через своє походження йому неможливо пробитися до аспірантури, Жолтовський за порадою С.Таранущенко вступає до Київського художнього інституту, екстерном здає іспити і у лютому 1932 р. отримує нарешті диплом музейника мистецтвознавчого фаху.

Кінець 20-х, початок 30-х років були насиченими і щасливими роками для Павла Миколайовича. Він нарешті обрав свою спеціальність, здобув потрібну освіту, мав улюблену роботу, він молодий і впевнений у собі. Але наступ реакції на все українське, погіршення загальної ситуації в Україні, репресії жорстоко ламають його життєві плани.

У 1933 р. – ГПУ сфабриковано справу про контрреволюційний «російсько-український фашистський блок» музейників у ХДХІМі. У справі проходили С. А.Таранущенко, П. М.Жолтовський, В. М.Зуммер, В. В.Дубровський, Д. П.Гордєєв, Я. І. Стещенко, О. О. Нікольська. Кожен отримав свій термін покарання від 3 до 5 років. Жолтовського засудили на 3 р. виправно-трудовах таборів і на 10 років заборонили проживати на Україні. У 1936 р. Павло Миколайович звільнився.

У 1937 р. сталося нове лихо – батька Павла Миколайовича, Миколу Никаноровича заарештували і розстріляли у Житомирі

² С.Таранущенко. Пам'ятки архітектури Чернігівської губернії. – Харків, 2011. – С. 5-6.

у 1938 році. Але родина дізналась про це набагато пізніше, у 90-х роках.

Деяку інформацію про перший рік життя після звільнення можна знайти в листі П. М. до Кравченка В. Г. від 11. 02. 1937 р. Починаючи все з нуля і не знайшовши місця роботи в Україні, Павло Миколайович заїхав аж у Ташкент. Тільки по закінченні необхідних 10 років Павло Миколайович зміг повернутися на Україну і обрав місцем проживання Львів.

Роки свого вимушеного життя поза межами України П. М. заповнив новими інтересами, самовдосконаленням, використав як додатковий час для розширення кругозору і поглиблення знань. У останньому (нааявному) листі до свого старого вчителя Кравченка, можна побачити філософське ставлення до своєї долі і одночасно яким оптимістом був Павло Миколайович, який у страшні 30-ті роки пише: «Коб не тая пляма на репутації, що залишила ця вся історія я навіть і не жалкував би за цим. Все-таки побачив життя таким, яким воно є.»; «...я певний, що настане час (на Україні пізніше, правда, чим сказати), що і моя і Ваша і багатьох інших, заплямована нині праця, стане потрібна, знайде своє місце.»

Лише у 1959 році на хвилі хрущовської відлиги, П. М. Жолтовський разом з колегами, що проходили по сфабрикованій справі 1937 р. отримав реабілітацію. У Львові Павло Миколайович отримав роботу за своїм фахом – у музеї художньої промисловості (Музей етнографії і художнього промислу), Львівському інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Рильського АН України, читав лекції в Педінституті, Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова. Нарешті кількість здобутих знань і зібраного матеріалу перейшла у якість. У 1955 році П. М. Жолтовський захистив свою кандидатську дисертацію на тему: «Відтворення соціальної і національної боротьби українського народу в пам'ятках мистецтва XV–XVIII», а у 1958 р. надрукував свою першу монографію «Визвольна боротьба українського народу в пам'ятках мистецтва XVI–XVIII ст.». Він здобув визнання і повагу серед колег. Саме львівський період життя, особливо 70-80 роки, став найбільш плідним в науковій діяль-

ності Павла Миколайовича. Тут він пише і видає одну за одною наукові праці, монографію – «Художнє лиття на Україні XVI–XVIII ст.» (1973), «Український живопис XVII–XVIII ст.» (1978), «Малюнки Києво-Лаврської «іконописної» майстерні» (1982), «Художнє життя на Україні в XVI–XVIII ст.» (1983) та інші. Захищає у 1978 р докторську дисертацію на тему: «Український живопис XVII–XVIII ст.». За внесок у збереження і дослідження пам'яток української культури йому присуджено Державну премію ім. Т. Г. Шевченка (1971) та премію ім. І. Я. Франка АН УРСР (1984).

Будучи сам людиною закоханою в природу, близькою до села, що тікала з міста при першій ліпшій нагоді, тим не менш він зумів полюбити і зріднитися зі Львовом: «Кріпко звик вже до Львова». Тут він пустив своє коріння – у 1950 р. в П. М. народився довгоочікуваний син Микола.

Останні роки життя П. М. незважаючи на вік і здоров'я залишався таким же енергійним і брав участь у тривалих експедиціях по Україні, здебільшого по Волині. Його учні і колеги з Волинського краєзнавчого музею з теплотою згадують про ці поїздки³.

Запропонована до уваги читачів підбірка листів лише мала частина з епістолярної спадщини вченого (всього 122 листів П. М. Жолтовського і понад 30 листів до нього), що зберігаються у архівних наукових фондах Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського НАН України (*дали – ІМФЕ*) та Інституті рукописів (*дали – ІР*) Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського. Також використано листи з архіву П. М. Жолтовського люб'язно предоставлені його сином – Миколою Павловичем. У збірник увійшли листи П. М. Жолтовського до В. Г. Кравченка, П. Д. Мартиновича, В. М. Зуммера, П. М. Попова, С. А. Тарануценка, а також відпо-

³ Ковальчук Є. Павло Жолтовський і експедиції Волинського краєзнавчого музею. – «Волинська ікона», Луцьк, 1994 р., с. 11–13.; [Скоп Л. Павло Миколайович Жолтовський (спомин сучасника) // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник. 2004 рік. Книга II. – Львів, 2004. – С. 528.

віді С. А. Таранушенка і на додаток фрагменти листів, де згадується ім'я Павла Миколайовича. Листування охоплює період з 1921 р. по 1976 р. Ці листи друкуються з незначною редакційною правкою і згідно з сучасним правописом. Нерозбірливо написані слова позначаються знаком (...)*, сумнівні місця позначаються знаком питання (?), у квадратні дужки береться розшифровка скорочень.

Листи П. М. Жолтовського

1. Листи П. М. Жолтовського до Кравченка В. Г.

№ 1

1921, травня 15. – Київ.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Листа Вашого одержав вже в Києві бо перебуваю тут з 15 квітня. Виїхали ми сюди цілою компанією на семінар з 1-го ж травня я почав складати свої зачети. Це діло потроху посувається. З академічного боку все гаразд, а з інших побачимо. Буду у Харкові на початку червня. На жаль тут у Києві я не можу здобути потрібних Вам матеріалів та й може вже це Вам і не потрібне.

С пошаною Ваш П. Жолтовський. 15/ V»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 62. Автограф. Поштова листівка Київ – Житомир, поштовий штампель 18.5.21, адреса: «Житомир, вул. Карла Маркса, 101 Кравченкові Василю Григоровичу»

№ 2

1925, березня 27. – с. Капустин.

«Василь Григорович!

Три тижні вже минуло як я повернувся з Житомиру. Спочатку заїхав до батьків в Мислятин, а через кілька день прибув до своєї школи і взявся до повсякденної учительської роботи. Пам'ятаючи про музей стараюсь, по скільки можливо, дещо зробити на його користь. Правда, цьому багато перешкоджає моє неуміння та брак будь-якої літератури та програмів.

Тепер збираю та записую пісні, звичаї, забобони, казки по селі Капустині. Програмом для цього мені служить Ваша книжка «Звичаї в селі Забрідді». Більшу частину цього матеріалу дають мені мої учні, котрі все це записують від своїх. Зібрав також декілька речей. При цьому надсилаю матеріали для народного сонника записані мною по програму даному Вами. Надсилаю я їх тепер для того, що оскільки я пам'ятаю Ви говорили, що це матеріали збираються терміново.

Карточку Старокостянтинівського собору, одержану мною від священика Струменського, прошу передати Оресту Оксентьєвичу.

Як Ви побажаєте зробити які-небудь зауваження, або дати мені які-небудь доручення, прошу написати мені і я постараюсь оскільки можливо для мене це виконати.

З поваженням П. Жолтовський

с. Капустин

Грицівського району Шепетівської округи

27 березня 1925 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282.- Арк.63-63 зв. Автограф.

№ 3

1925, липня 30. – с. Капустин(?).

«Шановний Василь Григорович!

Вернувшись з Житомиру та розсчитавшись з школою, зробив на початку червня історично-археологічну подорож по Красилівському та С.Костянтинівському районах по річці Случі. По дорозі заходив до Хоми Голика. Вернувшись до дому почував себе досить погано, мусів сидіти та поправлятися. Крім того приходилось рахуватися з різними неприємностями, клопотатися про землю та про квартиру для батька. Моя невеличка пасіка також зайняла в мене чимало часу. 19 липня їздив до Мирополья на розкопки, но їх там не було. Вернувшись до дому застав Вашого листа і це на нього відписую. Вибачайте, що так довго не писав, якось було соромно, що за цей час для музею зробив так мало. Вчора ходив до с. Шельвова розвідувати про рештки мамонтів, котрі там знаходять. Про це додаю спеціальне повідомлення, котре прошу Вас передати куди треба. Чуток про заснування музею на Шепетівщині, тим часом, нема ніяких. Хтілось би бути в Житомирі, але не знаю коли це буде можливо. З 1-го серпня у нас розпочинається педагогічна перепідготовка, а з 1 вересня навчання в школах. На далі прошу користуватись при потребі моєю домашньою адресою на с. Мислятин Заславського району.

З поваженням П. Жолтовський

30/VII 1925 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. -Арк. 64- 64 зв. Автограф.

№ 4

1925 р., жовтень-листопад. – с. Капустин.

«Шановний Василь Григорович!

Недавно їздив до Києва, де пробув неділю. Оглядав музеї, давні будинки, взагалі вивчав Київ з історично-архітектурного боку. Був в Лаврському Державнім, Ханенківському музеях, в картинній галереї. Антропо-етнографічний музей при Академії, на жаль тепер зачинено. Здав до Культурно-Історичної Комісії запис про огонь, записаний по надісланому Вами програму. Взагалі поїздкою до Києва я задоволений. Тепер у нас проходить комплектування учителів по школах. Де я буду ще не відомо. З Кочубеєм я вже через третє лице вийшов у зв'язок, але як буде змога постараюсь бути в нього особисто. Тепер я увесь час переїжджаю та переходжу то до Капустина, де тра робити у школі ремонт, то до Заславля прохожу учительську перепідготовку. Дуже хочю попасти на місце 2-го учителя в чорихохлітню (*Помилка. Має бути: чотирьохлітню – І.Т.*) школу, але з цього мабуть нічого не вийде, прийдеться по-старому учителювати самому. Хтілось би ще бути у Житомирі, але тепер вже хутко розпочинається навчання по школах.

С поваженням П. Жолтовський 8 вересня
м. Шепетівка»

На цьому ж листі рукою В.Г. Кравченка: «11.IX. 1925 Людина, що не відає дисципліни, бо не мав права, одержавши від мене програму, подавати матеріали безпосередньо до Комісії І.К.ВУАН В.Крав[ченко]»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 65. Автограф.

№ 5

1925, листопада 21. – с. Припутні.

«Шановний Василь Григорович!

Учителюю зараз в с. Припутнях Заславського району. Вибрав це село через те, що воно недалеко Заслава та Шепетівки, де тепер учитись, на моїм утриманні, сестра.

З етнографічних матеріалів зараз у мене нема нічого з слідуєчих причин. По-перше і саме головне це абсолютний брак часу. По штату в Припутнях повинна бути чотириохлітка з 2-ма учителями, але другого учителя нема і всю роботу з 4-ма групами веду сам, а у вечері заняття з дорослими. Загалом кажучи, товчусь як Марко багатий по пеклі. По-друге – Припутні село не патріархальне, близько міста та залізниці, в нім я не спостерігав ще нічого особливо цікавого, а по-третє, мушу признатись, що мене якось більше тягне до історії та археології, чим до етнографії. Одержавши Вашого листа з критикою на записані мною матеріали про «огонь», я лишній раз переконався, що до цього в мене, як то говорить, нема природнього хисту.

Сподівався, згідно сповіщення С.С. Гамченко, приїзду до наших країв в кінці жовтня И.Ф. Левицького, але його не було У мене є деякі речі з історії та археології, безумовно я їх міг би вислати посылкою, але мені хочеться передати їх з рук в руки, додавши пояснення.

З поваженням П. Жолтовський

Поштова адреса: Шепетівська окр. Заславський район, с. Припутні учителю...

Телеграфії (?): Заслав Припутні учителю.

21/XI 1925 р.»

ИМФЕ. – Ф. 15-4/28. – Арк. 66. Автограф.

№ 6

1925, грудня 5. – с. Припутні.

«Шановний Василь Григорович!

Одержав чуть тепер Вашого рекомендованого листа. Поскільки воно було заадресовано на Мислятин, то в Припутнях я

його одержав тоно через 2 тижні. Я вже надіслав Вам листа, де я писав, що я тепер учителюю в с. Припутнях Заславського району. На Вашу пропозицію відносно Харкова, я згоден, згоден і ще раз згоден. Але зараз вже пізно. Ваше повідомлення було термінове, це по-перше. По-друге, з завтрашнього дня у нас розпочинаються військові учбові збори, котрим я підлягаю. Вільним від них я можу бути не раніш 10-го січня 26 р. От всі перешкоди. А працювати при Харківським музеї я маю велику охоту, не знаю чи буду тоно придатний.

Телеграми не посилаю бо в ній я не міг би роз'ясувати свого становища. Зараз би поїхав, так до кінця зборів не маю права виїхати.

Дуже щиро Вам дякую за Ваші про мене турботи.

До цього додаю записані мною ще в Капустині історичні пісні та перекази.

З поваженням П. Жолтовський

5/XII 1925 р.

Адреса: с. Припутні Заславського району Шепетівської окр. учителю.....»

ИМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 67 зв. Автограф.

№ 7

1926, січня 19. – Харків.

«Шановний Василь Григорович!

Ось уже тиждень як я у Харкові. Потроху приглядаюся до діла і вхожу у курс справ. Квартири ще собі не знайшов і мешкаю у музеї.

Щодо Ваших доручень, то я просив Степана Андрійовича, аби він склав потрібний для Вас програм, але він сказав мені запитати – який саме скласти програм, дати на це більш певні вказівки; чи то програм до фольклору по нар[одному] мист[ецтву], чи то до матеріальн[ої] частини, взагалі з'ясувати більш конкретно.

Тепер щодо Педтехнікума у Житомері. Прус чув, у Наркомосі, що туди призначать Г. Прус тепер страшенно заклопотаний

канцелярськими справами музею, котрі видно його гнітять, бо ці справи до него були запущені. Я йому у цім мало можу допомогти, бо розбираюся у цих справах ще менш за нього. Ну нічого, може якось зліквідуємо цю канцелярську напасть. Коли від'їжджав з дому, то декому казав продовжувати працю для Вол[инського] Музею, но поскільки у цих людях я не цілком певний, то дав їм тоно адреси. Як хто-небудь з них до Вас, що-небудь пришло, то це буде значити, що з цією особою можна буде мати зв'язок і на далі.

До цього додаю варіант пісні про Нечая, більш повний та цікавий, ніж той, що я уже Вам передав.

З поваженням Ваш П. Жолтовський
19/І 1926 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 68- 68 зв. Автограф.

№ 8

1926, лютого 18. – Харків.

«В.Шановний Василь Григорович!

Жиімо по-старому за повсякденною музейною роботою. Прус поїхав до Вороніжа по музейним справам. Що торкається програму, то оскільки він потребує до себе серйозної уваги, то Степан Андрійович вирішив скласти його в будучім колективно. Зараз розпочинаємо потроху загальну інвентаризацію та каталогізацію усього музейного майна. Розподілено цю роботу згідно нахилів кожного з нас. Прус займається керамікою, Щепотьєва килимами та шиттям, а я рукописами, стародруками та іншим подібним. Почуваю себе тут багато краще як у Припутнях і мушу Вам не один раз дякувати за Вашу до мене ласку. А поки всього найкращого.

З поваженням П. Жолтовський.
Харків. 18.ІІ.[19]26.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 69. Автограф. Листівка Харків – Житомир.

№ 9

1926, травня 11. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Степан Андрійович поїхав з сім'єю до Криму, Прус також десь на Волині, мабуть був уже й в Житомирі і я таким чином залишився в музеї сам виконуючи всякі поточні справи.

Сьогодні був в редакції «Радянської освіти» та «Шлях освіти» з приводу Вашого «краєзнавства в натурі» Рукопис повернуто й надруковано не буде так як він їм не підходить взагалі по характеру і тому що їми вже надруковані роботи аналогічні по змісту з деякими частями Вашої роботи. Це з одного боку, з другого – мені довелось чути, що «Барашівку» пильно розглядають і цікавляться. З рукописом Вашим за відсутністю Ст[епана] Андр[ійовича] не знаю що робити, тим часом він у мене.

З поваженням Жолтовський.»

ІМФЕ Ф. – 15-4/282. – Арк. 70. Поштова листівка. Автограф.

№ 10

1926, липня 30. – Харків.

«Василь Григорович!

Як Вам відомо Прус виїхав до Ленінграду учитися. Задля цього мене було викликано з Москви, де по мому відпуску я міг пробути ще 20 день. Що Прус поїхав учитися, то це добре, хоч мені здається, що «вища освіта» для нього стала фетишем. Через те він й так намагається бути ніде інше як у Ленінграді. Но і це нічого. Як хоче хай жиє та учитися на північній чухонській болоті. Але погано те, що це в нього не було розплановано як слід. Йому свій відпуск тра було використовувати тепер й під час відпуску мона було б поїхати до Ленінграду держати там іспити, а на випадок неуспіху вернутися знов до музею. Прус же навпаки з весни два місяці досліджував кераміку й вернувшись через два тижні знов поїхав. Через те – матеріал вивезений з подорожі не тоно не оброблений, а навіть не вписаний до матеріальної книги не кажучи про те, що моє перебування в Москві якого я чекав не один рік,

було так завчасно перерване. Я розумію Пруса та його бажання але... все таки треба більше думати й планувати. А з решти я на нього зовсім не сержусь, хай йому щастить. Але щось досі від нього жадного листа нема, ще мабуть невідомі результати іспитів. Як дивиться на Пруса Ст[епан] Андр[ійович] Ви напевне знаєте.

Я в Харкові буду до 1-го вересня. А там поїду додому на призви. Деякі, чи властиво кажучи всі приступні заходи до звільнення від військової служби вжиті, але як буде сказати трудно й де я буду в жовтні сказати ще трудніше. В музеї у нас тепер велика робота. Влаштуємо виставку на сходах (Ви вже напевне уявляєте де це «на сходах») та розпочали ремонт.

30/VII 1926 р. З поваженням Ваш П. Жолтовський.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 72. Автограф.

№ 11

1926, серпня 23. – Харків.

«Шановний Василь Григорович.

Вчора наш музей остаточно приговорили перевести до Покровського монастиря. Ремонт ми припинили і мабуть будемо готуватись до упаковки речей. Ще одна тоно осталася надія це як приїде Шумський вдатися з цією справою до нього. Був сьогодні в Наркомосі, де Розенгауз сказав мені, що гроші на Вашу справу асигновані напевне й будуть незабаром цими днями надіслані до Вас. На призви я прибуду на Волинь десь біля 1-го вересня. В нашому музеї панує атмосфера якогось вичікування й ми ще зовсім не певні, що будемо робити далі.

23.VIII.1926 р. Ваш П. Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 71. Автограф. Листівка Харків – Житомир

№ 12

1926, жовтня 30. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Від військової служби я одержав відстрочку на рік. Назавтра приїхав до Харкова. Тут саме заходилися з перевозкою музею до

нового помешкання. З Прусом бачився у Славути, де була моя призивна комісія. Оглядав Славутський музей. Його Прус має упорядковувати й розташовувати у новому помешканні. Як Вам мабуть відомо Ст[епан] Андр[ійович] є інспектором по охороні старовини по Харківському сектору. Тепер я переходжу на посаду секретаря при ньому. Но в музеї все одно працювати буду.

С пошаною Жолтовський

30/X 1926 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Автограф. Арк. 73. Поштова листівка.

№ 13

1926, листопада 17. – Харків.

«Шановний Василь Григорович!

Вибачте, що трохи задержався з відповіддю. Цим часом був по Вашому ділі у Всеукр[аїнському] Ком[ітеті] Сприяння вченим й у Ц[ентральному] Б[юро] секції Наук[ових] Роб[іт] і там і там була відповідь, що вони цих грошей не розподіляють і тому нічого сказати з приводу Вашої справи не можуть й вважають, що ця справа цілком належить компетенції Житомирської секції наук[ових] роб[ітників]. На мою думку, найкраще, якщо Житомирська секція сама не зможе розв'язати цієї справи, то хай надішле про це офіційне відношення туди, звідки одержувались гроші. Тоді центр якісь пояснення мусить дати.

Ми вже цілком переїхали до нового помешкання. Виставки робити не будемо й центр уваги звернемо на каталогізацію. З соцмузейцями ніяких стосунків, окрім самих необхідних не маємо. Наша нова адреса: вул. Вільної Академії 6/8 Музей Укр[аїнського] Мистецтва.

З поваженням Жолтовський

17/XI 1926.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 74. Автограф. Листівка Харків – Житомир

№ 14

1926, грудня 5. – Харків.

«Шановний Василь Григорович!

Живемо ми по-старому. Переписуємо інвентар музею. Ст[епан] Андр[ійович] сподівається нового співробітника музею ніякого Кржемінського з Кам'янця Подільського. Але він щось не їде. Про Оландера довідався в Укрануці слідуюче. Він подав заяву аби його було зараховано на посаду аспіранта по археології й каже, що у Житомирі він не міг залишитися, бо місцева влада не хотіла зняти з посади старого зава. Укрнаука у ближчій часі й розбиратиме заяву Оландера, а що буде не відомо, бо там до нього не дуже прихильні.

З поваженням *Жолтовський*
5/ХІІ 1926 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 75. Автограф. Листівка Харків – Житомир

№ 15

19[26-27] рр. – Харків.

«Шановний Василь Григорович!

Довгенько вже не писав до Вас, не через те, правда, що лінувався або не мав часу – ні, просто по тому, що писати то було ні об чім. Поскілки у нас Музей мистецький в котрому є матеріяли до мистецтва народнього та історичного, то мені як раз припало мистецтво історичне. Увесь цей час каталогізував книжки, церковні речі, зараз потроху продивляюсь до реставрації (у нас працює над реставрацією пам'яток, здебільшого ікон, один художник з Києва). Степан Андрійович почав також, потроху нас привчати до фотографування. Вечорами ходимо часом на лекції, доповіді. Щотижня по суботам збирається гурток з нас музейщиків, приходять ще й інші. Тут хто-небудь робить доповідь, що стосується до мистецтва, її потім обговорюють, обмінюються думками. От приблизно зміст нашого тутейшого буття.

Живу тепер я на Основі, де з одним своїм знайомими займаю кімнату. За це плачу 10 руб на місяць. В матеріальнім відношен-

ні сутужненько бо одержую зараз усього 35 руб. на місяць. Приходиться тоно сподіватись що в будучим буде краще.

А поки всього найліпшого!
З пошаною *П. Жолтовський*»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 116. Автограф.

№ 16

1927, березня 1. – Харків.

«Шановний Василь Григорович!

Сьогодні в Укрануці розпитував про те, що Вас цікавить. Виявляється, що анкети від наукових робітників вимагаються своєю чергою, а життєписи своєю. Таким чином треба подати й те й друге. Криворотченкові про статтю говорив, але він нічого певного мені не сказав, а говорив тільки, що про це напише Вам особисто. Марія Олександрівна переїхала до Києва на постійне мешкання. Вона там має лекції по українізації й здається працює в Лаврськїм музеї. А ми в музеї по-старому – все укладаємо інвентар.

С пошаною *П. Жолтовський*»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 76. Автограф. Поштова листівка.

№ 17

1927, березня 26. – Харків.

«Василь Григорович!

Вибайте за довгу мовчанку, але якось у нас нема нічого цікавого. Спокійно в Наркомосвіті, а у музеї ми терміново переводимо інвентаризацію майна бо к осені прийдеться здати наш музей до Соціального. У нас знов щось трапилось з зав'ами музею й призначено нову завідательку. В цьому й Степ[ан] Андр[ійович] й я слабо орієнтуємось. Літом сподіваємся на деякі екскурсії й дослідження, між иншим й на дослідження польського будівництва.

С пошаною Ваш *Жолтовський*»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 77. Автограф. Поштова листівка.

№ 18

1927, не пізніше липня. – Харків.

«В.Шановний Василь Григорович!

Довгенько якось не писав Вам. За це мушу повинитись. Я недавно повернувся з великої подорожі в який пробув більш 2-х місяців. Маршрут був такий Харків – Чернігів – Київ – Катеринослав – Дніпрові пороги – Олександрівськ – Нікополь – бувш[і] Січи запоріжські – Херсон – Миколаїв – Одеса. З Одеси морем поплив до Криму в Севастополь. З Бахчисарая до Судаку пройшов пішки. Після з Керчі поплив до Новоросійську, а з нього через Дербент, Баку поїхав до Тифлісу. Звідти по військово-грузинській дорозі повернувся до Харкова. Подорож була велика, я мав нагоду побачити силу цікавого. Одних музеїв я оглядів щось 30. Досить гарно придивився до античної та першохристиянської культури Черноморського узбережжя, гарно ознайомився зо всіма збірками що стосуються Запоріжжя, трохи приглядився до культури східної (татари, Азербайджан). Безумовно що глибоких та ґрунтовних знань я не одержав, но порівнююче ця поїздка дала мені дуже багато. Крім того в цій подорожі знайшла вихід моя страсть до мандрівок й потреба провести два літніх місяці поза межами Харкова – міста, як Вам відомо, літом зовсім непривабливого. Грошей мені «з економією» вистарчило. Квиток на поїзд у мене був пільговий на 50%, ну а харчи звичайно мало де дорожчі від Харкова, а часто й дешевші. Найбільше уподобавсь мені Кавказ – це поістині прекрасна і найцікавіша зі всіх боків країна. При першій слушній нагоді необхідно буде поновити туди свій візит.

Всю зиму й весну я як службовець укр[аїнського] Коміт[ету] по охороні пам'яток культури займався в Укрнауці. В музеї бував через день, а часом тільки по вечорах. Каталогізація нашого музею іде до кінця. Зараз я роблю перші кроки до укладення каталогу рукописам нашого музею. Але скоро, десь у другій половині вересня я мушу знов їхати додому на призив до військової служби, згідно торішній відстрочки. Що з цього вийде не знаю.

З наших новин треба зазначити слідуєче. Соцмузей розформується. З його фондів йому залишаються тільки що належать соцмузею в вузькім розумінні цього слова. Експонати археологічні будуть передані до музею археологічного, по укр[аїнському] мистецтву до нашого. З речей мистецтва російського та світового, а також з історичних (бувш[ий] Харківський університетський музей що ліг в основу соцмузею у 22 р.) організується знову Центральний Історично-Мистецький музей, який й займе теперішнє приміщення соцмузею.

Для соцмузею й музею нашого вирішено підшукувати помешкання. Ми значить й надалі існуватимемо самостійно. Взагалі Харківський соцмузей що так багато торік робив шкод різних нині розбитий майже на голову.

Степ[ана] Андрійовича зараз нема у Харкові. Він у себе в Лебедині провадить обміри архітектурні. Від Пруса часом одержую листівки.

Ваш П. Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 115. – Автограф.

№ 19

1927, серпня 31. – Харків.

«В[ельми]шановний Василь Григоров[ич]!

Нещодавно послав Вам листа, де писав про свої та музейні справи. Але вчора одержав Вашу листівку – доручене в ній виконав й сповіщаю, що: Ваш програм про гончарство друкуватиметься в ч. 3-м., гонорара за це згідно слів Криворотченко не платять.

Ст[епа]н Андр[ійович] на днях приїздив і знов поїхав на обміри церков. Виїде мабуть десь в кінці вересня.

З поваженням Ваш П. Жолтовський 31/VIII 27.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 78. Автограф. Поштова листівка.

№ 20

1927, листопада 28. – Харків.

«В[ельми]шановний Василь Григорович!

Вибачте, що так довго мовчав. Справа в тім, що останні два місяця були для мене критичними. Я призивався дома на Шепетівщині, але якось насилу пощастило одержати відстрочку і я тепер знов у Харкові. Укрнауку мабуть залишу і перейду вже цілком до музею. Умови роботи здається мені на сей рік будуть кращі трохи як попередні. Дуже можливо, що нам знов дадуть новий будинок – особняк, тоді знову доведеться переїжджати. Соцмузей розформовується, в його складі залишилося лише 4 співробітника. З решти штатних одиниць утворюється новий Істор[ико]-Художній музей. Криворотченко не буде вже директором Соцмузею (в його новім складі). У нас в музеї велика робота по інвентаризації приходить до кінця. Скоро вже будемо готові до ревізії.

Ваш П. Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. Арк. 79. Автограф. Поштова листівка.

№ 21

1927, грудня 27. – Харків.

«В.Шановний Василь Григорович!

Як Вам вже відомо Вас[иль] Григ[орович] у Харкові нема нічого сталого чи постійного. Що ухвалено сьогодні [розт]ягується або відмінюється завтра. Так і справа з нашим музеєм заохолола. Ми цю зиму залишаємося на старім місті. Вул. Вільної Академії є бувша Університетська. Коли Ви прибудете до Харкова, то Вам доведеться спинитись у Будинку Вчених бо можливість ночувати у нашім теперішнім помешканні через сусідство та особливу систему охорони цілком виключена. Звичайно, якщо одержимо нове приміщення, то відновимо давно «[...] всеукраїнську» Відносно аспірантської стипендії питав у Дубровського. Він казав, що сією стипендією розпоряджатиметься сам Ваш музей. Тепер в нашім музеї влаштована тимчасова до 28/ХІІ (ви-

ставка проекти пам'ятника Т.Г.Шевченкові на його могилі 28 гр[удня] відбудеться журі.

З щирим поваж[анням] П. Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 80. Автограф. Поштова листівка.

№ 22

[1927/1928] рр. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Тоно сьогодні зміг добитись відомостей про житомирських музейних аспірантів. Треба сказати, що цією справою відають такі особи, що від них трудно чого-небудь добитись певного. Я декілька разів дзвонив по телефону, був в НКО 2 рази і лише сьогодні довідався, що кандидатура Ненадкевича та Дмитрука на стипендії ще не розглядалися. Затверджені вони аспірантами як це Вам певно відомо, разом з іншими 6/ХІІ 27 р. Цей протокол бачив власними очима.

Тепер про етнолог[ічну] Секцію харк[івської] Катедри історії Укр[аїнської] Культури. Ветухов Секретар Б.Пилипенко (б. співробітник чернігівського та харківського соціального музею) Наукові співробітники В. Ю. Білецька – це розумна і дільна жінка, Єрофіїв – співробітник Сковородинського музею – знаюча людина, але з деяким примхами, Андрій Ковалівський співробітник того ж сковородинського музею – це знаюча і культурна людина. Крім того там аспірантом, а скоро вже буде науковим робітником Я.Риженко зам. зав. Полтавського музею (Ви його напевно знаєте).

Всеволод Дашкевич – це тепер здається аспірант у Ветухова – молодий, років 20, хлопець з виглядом якимсь хорим. Він як його називають «суперкіндом» і вже має цілий ряд наукових праць. Чого ті праці варт, мені звичайно сказати важко. Але люде говорять, що він хорий на честолюбство. Він, між іншим, був на Волині. До цієї ж секції належить: відомий Вам Червяк. Взагалі ця секція досить широко приступна і там попадаються всякі люде. Ст[епан] Анд[рійович] до цієї секції ставиться досить негативно, називає Ветухова русофілом. Вам не варт було на нашу з

Ст[епаном] Андр[іювичем] думку цієї катедри підлягти чи знаходиться під її певним керівництвом. Краще по-старому мати зв'язок з Київом.

Ось все те, що мені про цю секцію відомо. Скоро Ст[епан] Андр[іювич] іде до Вінниці в справі збудування пам'ятника М.Коцюбинському. У нас поки новин нема ніяких. Про помешкання для музею нічого не чути.

Р. С. Коли цікавитесь роботами Дашкевича і взагалі харківськ[ою] секцією етнології то подивіться їх відчит в бюлетені Укрнауки «Наука на Україні»

№ 2-4 стор. 170-171.

З поваженням *П. Жолтовський*

ІМФЕ. – Ф.15-4/282. – Арк. 109-110. Автограф. Б/д.

№ 23

1928, березня 5. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

От вже два роки минуло, як я у Харкові у Музеї Укр[аїнського] Мистецтва. І лише тепер перед мною розкриваються маленькі перспективи можливостей наукової роботи. Правда можуть бути і дуже серйозні перешкоди, бо хіба багато треба, щоб цілком загрузити 2 штатних співробітника музею якою-небудь технічною роботою. Коли я приїхав до музею, він уявляв з себе дійсно якусь хаотичну комору Плюшкіна. Досить сказати, що з 11 000 експонатів до інвентарної книги було вписано лише біля 4000 речей. Тепер в результаті 1[S] річної роботи все уписано до книги на все укладена картотека. Тепер залишається одержати нове приміщення, переїхати туди і організувати там виставку. Коли і як це буде невідомо, бо взагалі у Харкові нема нічого певного. Обіцяти обіцяють, а коли це буде, то хтозна. Для мене тільки ясно, що до Пасхи кінчиться внутрішня музейна робота і буде можливість розпочати певні дослідження. В мене вже визначились теми для яких треба підбирати матеріал. Цього літа маю працювати над матеріалами Київського-Шевченківського та Кам[янець]-Под[ільського] музеїв. Там я маю знайомитись з рукописами і

металопластикою. У себе на Шепетівщині мабуть доведеться зайнятися архітектурою.

7 лютого б[іжучого] р[оку] я зачитав свій аспірантський доклад. Його тему і тези додаю до цього листа. Тепер лише залишається, щоб моя кандидатура була затверджена Укрнаукою. Це мабуть розв'яжеться в найближчим часі. До осені мені треба цю аспірантську роботу виготовити до друку. Гадаю, що Київський та К[ам'янець] Подільськ[ий] музеї дадуть до неї чимало цінного матеріалу.

От це так би мовити моє наукове та службове життя. А що торкається приватного то воно, напроти рр. 26-27 буцім трохи покращало. Моя зарплатня складає 66 кар. Маю деякі підробітки. Так що не голодую і обдертим не ходжу. Трохи додому помагаю. Як найбільш приємне з'явище в нашій музеї треба відзначити перемену тону та відношень С[тепана] Анд[ріювича] до співробітників музею. Ті вибрики і витівки, що були в нього часто і навіть дуже часто в 1926 р. (це добре знає Прус) зовсім зникли. Тепер в нього до співробітників зовсім інша система відношень, зовсім протилежна тій, що була раніш. Тепер на нього скажитись не доводиться. Тепер вже пора починати від Ст[епана] Андр[іювича] щось одержувати. Треба сказати, що знань від нього (а такі в нього, треба думати, є) ми одержуємо дуже мало. Все іде шляхом старої, ще вчительської самоосвіти. Побачу, що буде на аспірантстві. Я хочу на 29 рік просити командировки до Ленінграду до Інституту Історії Мистецтв. Але це звичайно ще дуже непевний плян.

Писав мені Прожига, що Пруса сильно обікрали. Взагалі йому щось не щастить. І з Харкова він втік не витерпівши «таранушенківщини» (а певніше просто не почувавочи ґрунту для своєї роботи в мистецькім музеї) і в Ленінграді двічі обрізався, хатні неприємності і нарешті отця крадіжка.

Намагатимусь сього листа завернути до Житомира. Маю потребу і бажання побачитись з Вами навідати Житомирський музей.

В Укрнауці тепер майже не буваю. Все у музеї. Та і новин там ніяких гарних нема. Криворотченко щось тепер зовсім на

«нет» зійшов. В НКО його нема, в музеях нема. Мабуть в Комітеті Краєзнавства працює.

С поваженням Вам *П. Жолтовський*
5/III.[19]28 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 81-82. Автограф.

№ 24

1928, березня 7. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Сьогодні одержав Вашого листа. Дуже радий і дякую. Степ[ан] Андр[ійович] на днях надіслав Вам листа з бібліографією по нар[одному] мистецтву. Дуже добре, що офірки Ви залишили у своєму відділі. Я намагатимусь обов'язково бути у Житомирі і тоді їм дам раду. Адже ж вони рідні так би мовити брати офіркам нашого музею, бо майже всі наші воти з Волинського Древнехранилища. Обрав я цю тему якось випадково. Треба було писати роботу, а часу було небагато, можливостей поїхати куди-небудь також. Весь час з'їдав музей. Отже і довелось взяти тему, яку можна було б опрацювати на місті на підставі одної лише музейної збірки, якої на першій порі цілком вистарчало. Тепер, звичайно, цю роботу довелось розширити. Я маю ввести до неї матеріали з усієї України. Навіть до Львівського музею написав, щоб Свенціцький подав мені відомості про свої воти. Про воти в дотеперішній літературі нема нічого. Значить тема свіжа. По змісту вона цікава. Тут є робота і етнографу і мистецтвознавцю. Я звичайно опрацювую в мистецьким розрізі.

Мою кандидатуру на аспіранта подано на затвердження Укрнауки. Але і тут сталася перешкода. По-перше мій «клерикалізм», а по-друге незакінчена вища освіта. У Озерського (голови Укрнауки) склалося чомусь вражіння, що мене свого часу виключили з Житомирського ІНО як поповича. Він вимагав посвідку від ІНО в тім, що залишив його з власної ініціативи. Наш музей послав до Житом[ирського] ІНО відношення про надіслання згаданої справки, але хто їх знає, чи є у них всілякі матеріали з 1922 року. А ця справка для мене головне.

Крім того, мені треба зібрати ряд різних рекомендацій. В першу чергу Вашого музею. Треба одзив про, мою хоч недовгу, але все-таки роботу у лютому-березні 1925 р. Відношення про це від нашого до Вашого музею надіслано. До Вас же, Василь Григорович, велике прохання сприяти цій справі. Ви з усіх житомирців мене найкраще знаєте. Дуже бажано, щоб ця справка не затягалась. Написав я також до тих сільрад, де вчителював, щоб вони також дали рекомендації. В данім разі все здається.

З щирим поваженням *П. Жолтовський*
7/III [19]28»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 83-84 зв. Автограф.

№ 25

[1928]. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Справа моя з статтею про воти посувається вперед. Було б дуже бажано мати хоч переписану олівцем з воти з виображенням вола, що є у Вашім відділі. Весною я її не бачив.

Сьогодні ж їду на Полісся кінчати торішні досліди і разом і свою роботу про Полісся. Степан Андрійович переїздить у листопаді до Києва – працювати при ВУАКові. Ми таким чином матимем нове начальство – яке? Невідомо.

С пошаною *П. Жолтовський*

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 108. Автограф. Б/д.

№ 26

1928, квітня 4. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Дуже дякую за Ваші про мене турботи. До ІНО я надіслав заяву, але не до Касьяненка, а просто на ІНО, бо цієї посвідки, що вже у нас є ми туди повернути не можемо. Вона тут потрібна. Тепер велике до Вас, Вас[иль] Григор[ович], прохання – це проштовхнути в Житомирським музеї посвідку для мене, про яку я писав у листі попереднім. Поки що тут оперуватимем тим ІНОвським листом що вже є.

По іншим Вашим запитанням відповім через днів 2-3. На тоді мені обіцяли розширити справку про аспірантів Вашого музею.

З поваженням *П. Жолтовський*

4/IV [19]28 р.»

ІМФЕ.- Ф. 15-4/282.- Арк. 85. Автограф. Поштова листівка.

№ 27

1928, вересень 28. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Вашого листа одержав. Дуже дякую. Завтра вирушаємо в Овруч, а звідти на Олевщину. За пройдений шлях бачили багато цікавого. Були в Додкевичах, заходили і спинялись у Ніканора Дмитрука. Цікаво буде у Вас при нагоді подивитись на збірку додковичівських вишиванок зібраних Дмитруком. Вони там дуже цікаві. А поки всього кращого.

С пошаною Ваш *П. Жолтовський*

С[тепан] А[ндрійович] перед 20/Х у Харкові мабуть буде.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 86. Автограф. Поштова листівка. Поштовий штемпель «Житомир 28.9.[19]28.»

№ 28

1928, листопада 23. – [Харків].

«Вельмишановний Василь Григорович!

Ліпманові документи питав у [Кустанович], але у неї їх нема. Вона говорила, що Ви обіцяли надіслати їм

№ р. виходного Вол[инського] музею до цих документів. Перевіряв я цю справу в загальній реєстратурі НКО. Але там також нема ніяких слідів згаданих документів. Отже одержується вражіння, що вони до НКО не попадали.

С поваженням Ваш *П. Жолтовський.*»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 87. Автограф. Поштова листівка.

№ 29

1929, лютого 3. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Жиємо по-старому як Ви бачили. Якійсь лихий рок панує над харківськими музеями. Мешкання звільняються, но знаходяться «более сильные», котрі їх займають.

Мої персональні справи стоять дуже зле. Комісія з Копилом на чолі провалила моє аспіранство. Офіційна тому причина – відсутність вищої освіти, а неофіційна мій, очевидно, соцстан. Подали ми клопотання про перегляд цієї постанови. Що з цього вийде невідомо. Особливих надій на це не покладаю. Мабуть доведеться в осені на цей раз вже остаточно призватись до війська. Шкода мені тих років, що завдяки укрнауківським мудрецам, пропали у мене марно. Не вперше правда мені такий «режим», так що ставлюсь до цього я дуже спокійно.

Кінчаю підготовкою до друку звіти про Полісся. Музей думає видати її окремою книжечкою. Коли ніщо не перешкодить то це може і здійснимо. Обізвався до мене Василь Прус. Вчителює зараз в Артемівській окрузі на Донбасі. Вчить там географію і весною знову буде клопотатись про Ленінград.

3/II.[19]29 Ваш *П. Жолтовський*»

ІМФЕ. -Ф. – 15-4/282. -Арк. 88. Автограф.

№ 30

1929, травень 11. – [Житомир].

«До Завідуючого етновідділом Вол[инського] Музею Жолтовського Павла Микол[ає]вича

Заява

Прошу В/дозволу працювати над збірками вот Вашого відділу

11/V [19]29 р.

Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 89. Автограф, олівцем.

№ 31

1929, травня 27. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Вже два тижні як повернувся до Харкова. Роботи і всякого клопоту тут звичайно до біса.

Прошу передати Сівайову(?) деяку бібліографію з головніших робіт по українському мистецтву.

Справа Кельнської виставки щось затрималась. На днях буде журі, що відбиратиме речі з надісланого матеріалу.

Зараз у нас гаряча робота. Готуємось до іспиту по семінару з історії та теорії мистецтва (світового).

С пошаною П. Жолтовський

27/V [19]29.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 90. Автограф.

№ 32

1929. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Вашого листа і відбитки збірника на честь М.С. Грушевського одержав. Дуже вдячний за таку про мене пам'ять. Був у НКО де довідався про те, що Ви мене запитували. Клопотатися за стипендію мусить в даннім випадку *подати (слово написано над рядком -І.Т.)* музей, а ВУЗ лише може підтримати як за свого бувшого студента це клопотання.

За це літо я чимало мандрував. Був в Туркестані (м. Ташкент, Самарканд, Бухара). Був в горах Тянь-Шаня. Серед киргизів там оселилось декілька українських колоній. Про ці колонії я подав невеличку статейку до Всесвіту. Десь незабаром має вона появиться. Повернувшись з Середньої Азії я по командировці Укрнауки пішки обійшов і дослідив «Українську лінію» – вал і 16 земляних кріпостей, що починаються на р. Донці, біля Ізюма ідуть по рр. Березі Берестовий та Орелі аж до Дніпра. Це Харківська, південь Полтавської та межа Полтавської і Катеринославської губ. Робота була важка але цікава. Взагалі вражень і матеріалу за це літо в мене набралось сила.

Тепер про свої власні справи. Двері до аспірантури для мене закриті досить щільно. Сеї осені я знову подав на аспірантуру але звичайно надія мала. По військовій службі мені дали відстрочку. Ст[епан] Андрійовича зараз в Харкові нема. Він на лікуванні в Кисловодську. Має повернутись 1 жовтня.

З щирою пошаною П. Жолтовський

Р. С. Коли я був у Конграді на Полтавщині, то я там познайомився з відомими Вам мабуть етнографом П.Д.Мартиновичем. Це великий оригінал і вельми цікава людина. Він ще пам'ятає січовиків, що тоді називались Азовським військом. Він також відомий художник, але вже давно не малює. Він зарисував в 70-х роках чумаків с. Вереміївки, що носили чуприни-оселедці. Знайомство з Мартиновичем – дуже дороге для мене.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 114 -114 зв. Автограф.

№ 33

1930, квітня 3. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Через Ненадкевича я довідався, що Ви вже вільні. Як ми з Степаном Андр[і]йович[ем] і вважали, що Ваш арешт був прикрим непорозумінням так воно і на ділі вийшло. Від Ненадкевича я чув, що Ваша енергія, Ваш запал до наукової роботи від цього не постраждав. А це звичайно головне.

В нашому музеї все більш-менш по-старому. Все теж «прокляте» питання з приміщенням. Хоч виставки ми вже робимо. Зараз у нас стоїть виставка робіт художника-етнографа Мартиновича (путівник до цієї виставки я Вам надіслав.)

Всі ми збираємось на довгі літні подорожі по Україні. Треба збирати, збирати і збирати. Бо все гине, гине і гине. Чого за ці 2-3 роки не встигнемо годі вже буде надолужити.

Я персонально ще до того заходився екстерном здати за музейним відділом Київського художнього інституту. Треба мати якийсь диплом. Першу партію зачетів здаю цієї весни.

Ст[епан] Андр[і]йович[ем] щось хворий на грип. Все дома сидить. В Харкові готується до друку 2-й музейний збірник.

Буде там і моя стаття чи про «воти» чи про «мистецтво Полісся»

Весною (в травні) я вирушаю на дослідження Чернігівщини, а потім і на Волині з Поділлям побуваю. В Укрнауці чи певніше в вищих сферах розв'язують Вашу справу з музейною посадою.

З щирою повагою *П. Жолтовський*.

3/IV [19]30 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 91- 91 зв. Автограф.

№ 34

1930, – Борзна.

«Шановний Василь Григорович!

Вже чимало минуло з того часу як Ви були у Харкові. Думаю, що Ви вже цілком вийшли в музейну колею і так же працюєте як і раніш. А я от вже 2 місяці разом з Чукиним мандрую по Чернігівщині. Побували в Конотопі, Батурині, Сосниці, Короні, Кролевіці Глухові, Новгород-Сіверську, Стародубі, Городні, а сіл тут і не перерахувати. Працюємо дуже напружено, переважно над церковною архітектурою. Тут вона майже недосліджена, а стоять церкви дуже недовго. Їх дні пороховані. Я зробив біля 400 фотографій. Проїшли ми пішки біля 500 верст, а скільки проїхали, то не рахував. Більш-менш облазили всю Чернігівщину. Тепер ми в Борзні і вирушаємо на Козелець-Остер. Після Чернігівщини я заїжджаю додому, а звідти вирушаю на 2 місяці на Поділля – досліджувати архітектуру подільських містечок.

Сестра моя вийшла вже заміж за Оббаріуса. Сталося так як Ви мені казали у Харкові. Є проект щоб мої батьки переїхали до Житомира і гляділи хат Оббаріуса, бо там ніхто не жие, а батьки мої живуть тепер у Заславі в найманій квартирі.

Про наслідки всього цього я ще не знаю нічого, зі мною моїм домашнім через мої мандрівки важко листуватися, але можливо, що до Житомира я буду вже приїздити як до себе «додому».

Настрій у нас чудесний бадьорий, хоч доводиться терпіти і важкі переходи но мені іноді і їсти чортма. Але це дурниця. По-

чуваеш, що діло робиш, а не товчеш по тому Харкові як Марко у пеклі.

Поки всього найліпшого Ваш *П. Жолтовський*

P.S. Ви, Василь Григорович, у мене в Харкові жилеточку свою забули. Я її посипав нафталіном і сховав у скриню. Як повернуся [то] вишлю її Вам на зиму.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 107 Автограф.

№ 35

1930, жовтня 30. – Бар.

«Вельмишановний Василь Григорович!

На початку вересня ми з Чукиним закінчили обстеження Чернігівщини. Тепер оце 2-й місяць досліджую містечкову архітектуру Поділля (це по завданню і на кошт Укр[аїнського] Комітета по охороні пам'яток культури). Робота надзвичайно цікава і цілком по мені. Був я у Вінниці, Літині, Ляличові, Меджибожі, Проскуріві, Чорноострові, Сатанові, Городку, Смотричу, Лянцкоруні, Оринині, Кам'янці, понад Дністром від м. Китайгорода до м. Калюса у Могилеві Под[ільському], Яришеві, Озаринцях, а це пишу в Барі. Багато вже об'їздив, а більше обходив, а залишається ще чимало. Вже 4 місяці минуло як виїхав я з Харкова і ще з добрий місяць мандруватиму. Зовсім циганом зробився. Отже 1930 рік кращий рік мого життя.

Тепер я можу з певністю сказати, що 50% нашої Наддніпрянської України я бачив власними очима. За це літо проїздив по Чернігівщині та Поділлі 1000-1500 верст та пішки пройшов верст з 1000. Фотографій також біля 1000 зробив. Речей для музею зібрали багатенько і серед них є чимало рідких і цінних.

Ото так я Василь Григорович зараз живу. Через мої мандрівки послабли мої зв'язки і з рідними і з Харковом. Листуватися зі мною досить важко тепер. І через це я не знаю як пристроївся і де працює мій новонароджений родич Вася Оббаріус і взагалі, що там в Харкові робиться. Сподіваюсь у Брацлаві одержати докладну кореспонденцію.

А поки всього ліпшого. Ваш *П. Жолтовський*

м. Бар на Поділлі
19/X [19]30 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 92, 93. Автограф.

№ 36

1931, лютого 10. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Давно, дуже давно не писав Вам. То в мандрівках був, а як повернувся то не бачачи світу божого копався і розбирав в тих 1200 фотографіях та 150 креслеників що зроблені були під час літніх подорожів. Цієї роботи мабуть ще на місяць вистарчить. Матеріал, зібраний колосальний, треба його привести хоч до полусировинного вигляду. Обходив і об'їздив за минуле літо разом з Чукиним майже всю українську Чернігівщину і 40 містечок Поділля. На Поділлі ми досліджували містечкову архітектуру.

Вашу листівку (новорічну) я звичайно одержав давно. Але не відповідав досі, бо мені було соромно за Вашу камізельку, яку я так давно не посилав. У нас бачте с поштою тепер заморока. Треба посилки аж на вокзалі в головному поштамті здавати. Ну от і об'явився. А тепер вже напевне Ви посилку одержали і моє сумління спокійне.

Проживаю по-старому на Котляревській та навітуюсь до сестри, що живе разом з Васею Оббаріусом на барачному. Іван Васильович ще літом виїхав до Караколу і там в околишніх селах працює здається по кооперативній роботі. Почуває себе очевидно самотньо і пригнічено. Хоч по правді сказати мені незрозуміло чого він там залишається досі і не повертається назад. Йому і тут було б місце і краще. Вася весь час служив тут у Харкові в меліортресті, а оце тепер з тиждень тому його вислали на роботу до прихарківського радгоспу. Він там працює і наїздить до Харкова. Степан Андрійович все по-старому, але що його здоров'я не важливе.

На весні треба скласти мені екстернатські іспити в Київському художньому інституті. Я тепер і готуюся до цього. Отже роботи вистарчає. Кручусь як то кажуть помаленьку.

Вітаю Вас і Олімпіяду Михайлівну.

10/II [19]31 р. Ваш П. Жолтовський

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 95. Автограф.

№ 37

1931 (?). – Київ.

«Вельмишановний Василь Григорович[ич].

Листа Вашого одержав у Києві, де сиджу вже 2 тижні. Я бачте складаю екстерном іспити за музейний відділ Київського Художнього інституту. Отже, на жаль, Ваших доручень щодо Харкова виконати зараз не можу. Мені здається, що Копил завжди прийме Вас аби тільки він був у Харкові. Щодо квартири, то на Котляревській вул. № 46 живу я в кімнатці яка завжди до Ваших послуг. Кімнатка окрема, там тихо і спокійно. Живу я в будинку Чукиних. Їх син Дмитро Чукин працює в нашій музеї і Ви його напевно пригадуєте. Отже, коли мене в Харкові під час Вашого приїзду не буде, Ви скажіть Степ[ану] Андр[ійовичу] щоб він гукнув Чукина, а він вже відведе Вас на Котляревську. Я був би дуже радий бачити Вас під своїм дахом. Отже чекаю!

В Харкові я буду десь біля 25 травня

Ваш П. Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф.15-4/282. – Арк. 112, 113. Автограф.

№ 38

1931, червня 22. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Тижнів два як повернувся з Києва. Зачети склав майже всі, залишилось лише укр[аїнську] мову на 1 категорію скласти та дві-три дисципліни. Думаю восени розквітатися остаточно. Сьогодні виїзжаємо з Степ[аном] Андр[ійовичем] в Коростень, а звідти на Слівечанщину і Олесщину досліджувати поліську архітектуру. Подорож повинна бути цікава.

22.VI.1931р. Ваш П. Жолтовський»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 101. Автограф.

№ 39

1931 (?) – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович та Олімпіяда Михайлівна!

Дозвольте привітати Вас з новосіллям під високим захистом Дмитра Івановича – «останнього запорожця». Шкода, дуже шкода, що залишили Ви нашу Волинь. Але вже мабуть там такі умови гарні, що всяка жива душа намагається звідти втікати.

У нас тут у Харкові все по-старому. Себто дуже багато проєктів реконструкцій музеїв, їх злиття, об'єднання, [перерозподілу] матеріалів etc... А фактично поки що нічого не змінилось, лише слобожанський музей єдиний відкритий музей у м. Харкові тепер закрито. Там має бути зроблена реконструкція за марксівськими засадами. Я дуже бажав би щоб ця робота була пророблена як слід. Адже все таки Харків задає тон на всю Україну.

Ваші «птенці» етнографи вже працюють тут у Ін-ті. Настрої в них очевидно не дуже важний, головна цьому причина відсутність приміщення, а можливо і непевність в тому, що вони зможуть тут в інституті мати для себе корисного з боку наукового. Тут видатних етнографів хоч таких як у Києві нема. Але то може мені так лише здається. Герасимчук іноді до мене в музей забігає.

Музей наш зараз весь у зборі. Готуємо виставку до Жовтневих свят (роботи художника Касьяна).

Ваш П. Жолтовський.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 111. Автограф. Лист написано на бланку рахунку «УССР Живописна майстерня Всеукраїнський Пролеткульт, Харків, вул. Свердлова Ч. 17 Майстерня пасаж № 74 тел 34/28» 192... рр.

№ 40

1931, грудня 22. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Місяць тому написав Вам листа де запитував за Вашу думку відносно прийняття Вашого вихованця Іщенка на службу до нашого музею. Очевидно Ви цього листа не одержали. Отже, на-

пишіть, Василь Григорович про нього і якщо чоловік підходящий, то з нового року візьмемо його на посаду. Я недавно повернувся з подорожі. Був у Києві, Чернігові, Житомирі, Бердичеві. У Київському худ[ожнім] Інституті я вже закінчив складати зачети. Може скоро видадуть диплом. У нас в музеї поки нічого нового нема. Жиємо по-троху. Ходимо на заняття інституту мат[еріальної] культури.

Вітаю Вас та Олімпіяду Михайлівну.

Ваш П. Жолтовський

22/ХІІ [19]31 р.»

ІМФЕ. – Ф. – 15-4/282. – Арк. 96. Автограф.

№ 41

1932, лютого 25. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Давненько Вам не писав, хоч листа Вашого на початку року одержав. Не відповідав, бо тоді низка моїх персональних справ було ще не розв'язано. Інститут я скінчив. Недавно одержав диплома. Довгенько таки вони мені цим дипломом голову морочили.

Батько жиє зараз в Житомирі доглядає садиби. Щодо справи з «Вістями» то її облишили, бо нічого реального навіть в справі правового стану це не дає. Одна тільки турбація.

В[ася] Оббаріус з Женею зараз в Харкові. У них жиє і моя мама. Це поки що до весни, а тоді поїде до Житомира. Дитина – моя племінниця росте здорова і крепка, але дуже неспокійна та вередлива.

Оскільки тепер батьки цілком на моїм та сестринім утриманні я мусів пошукати ще іншого заробітку крім досить мізерного музейського. За сполученням почав працювати в «Укртурі». Робота мене цікавить і добре ув'язується з роботою основною по музею.

Жию я по-старому у Чукиних в спокійному та затишному куточку. Мої господарі, особливо Ліна Івановна, частенько Вас згадує.

Ищенко вже працює в нас. Зараз він поїхав до Мархлевська та Баранівки за посудом. Наш музей готує виставку кераміки.

Степ[епан] Андр[і]йович і решта наших співробітників живуть собі по-маленьку. Безкінечно тягнеться справа з приміщенням для музею, щось цьому кінця не видно.

Вітаю Олімпіяду Михайлівну.

П. Жолтовський 25/II [19]32 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 97, 98, 99. Автограф.

№ 42

1932, квітня 20. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Ваш учень і наш співробітник Ищенко пішов разом з Криворучком до армії. Служать вони в Одесі. Ищенка шкода. Хлопець він хороший, мав охоту працювати в нас, а ця справа йому і аспірантуру перебила. Иван Васильович перебуває по старому у Караколі, Олександра Романівна збирається приїхати в Україну. Взагалі вона особа жива і непосидюча. Женя і Вася живуть собі по-маленьку хоч і не дуже зараз гарно. Сестра щось квола, її сильно виснажила дитина. А моя племінниця процвітає, бігає і лементує. Мама весь час була тут у Харкові, лише сьогодні поїхала до Житомира. Митя Оббаріус вчиться на фізкультурника і про всяку там наукову роботу, звичайно і не думає. Я працюю в Укртурі (до 12-ї години) де моя праця полягає в консультуванні в справах дотичних музеїв – пам'яток старовини тощо. Трохи працюю і по методиці екскурсроботи. Оце наближується літо. В червні мабуть поїду мандрувати – думаю на північ Мурманськ – Архангельск. Вася з сестрою поїдуть до Житомира. Степан Андрієвич жие собі по-старому працює над своєю архітектурою.

Рудницькому можна писати на адресу: Харків, вул. Лібкнехта (бувш. Сумська), 33 Інститут картографії та географії.

Щиро вітаю Вас та Олімпіяду Михайлівну.

Ваш *П. Жолтовський*

20/IV [19]32.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 100. Автограф.

№ 43

1932, липня 27. – Харків.

«Вельмишановний Василь Григорович!

Довідувався я про Ваше діло. Сказали таке: пенсію Ви одержуватимете з розрахунку Вашої пересічної зарплати по останній посаді, а академпайок тратите. Говорив Степану Андрієвичу, про Вашу справу, то він не дуже радить, бо ж тепер службовцям казна як платять, а пенсіонерам ще й того гірше. От такі зовнішні обставини. Я цілком розумію Вашу потребу в підсумуванні Вашої величезної роботи. Це багато потрібніше від сучасної не дуже цікавої роботи по музеях.

У нас тут у Харкові є певне поживлення наукової роботи, що концентрується біля УІМК'у. Коли з цієї роботи вилучити 50% лігатури, то решта все-таки припаде на щирий метал. Взагалі обставини в порівнянні з минулою «самокритичною» зимою значно покращали. Наш мистецький сектор заходився біля складання курсу історії українського мистецтва.

Дмитрук закінчив аспірантський стаж, зачитав промоцію (про Баранівський завод) і дістав звання наукового робітника – доцента. З наших людей Чукін Д.Г. також вичитався на таке звання. Мені також треба закінчувати стаж. Зараз складаю зачети чотири(?) промоція. Може на лютий березень вправлюсь. Великої приємності це для мене, «через привходящие обстоятельство» не складає, але коли вже взявся до діла, повертати не доводиться. Та ще до того я не дуже здоровий. Десь восени трохи застудився, а тепер не то бронхіт, не то астма – лікарі ще не знають. Одним словом треба лікуватися, себто тратити час на відвідування поліклінік. Родина наша тепер тут у Харкові. У Житомирі залишився лише один батько козакувати (нелегке йому теє козацтво біля великої холодної та порожньої хати). Племінниця підросла – жвава та розторопна дитина. Васька служить, часто їздить у командировки. Сестра підшукує собі якусь службу бо існувати лише на заробіток «глави сімейства» важкувато. Иван Васильович перебрався у Караколу до Рибачого і поступив на метеорологічну станцію десь в горах. Олександра Романівна

десь у радгоспі біля молочної худоби якоюсь завідательською.
Гадаю що остання почуває себе найліпше.

Іщенко повернувся з армії, тепер старанно вчиться в УІМК'у.
Про В[асиля] Пруса та Криворучка не знаю нічого.

Щиро вітаю Олімпіяду Михайлівну та Вас.

Ваш *П. Жолтовський*

27/VII 1932 р.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 102. Автограф.

№ 44

1933, лютого 21. – Харків.

«Дорогий Василь Григорович!

Оце сьогодні питаю у секції відносно пенсії для наукових робітників. Справа стоїть так: коли Ви хочете одержати пенсію Ви мусите перейти через комісію, яка визнає (або не визнає Вашу інвалідність). В залежності від ухвали комісії вам дадуть пенсію minimum 50%, а maximum 75% Вашої зарплати. А в цілому не радять переходити на пенсію, говорять, що як ще можна краще працювати.

Відносно спадщини Ждахи, ми вживали заходів ще за його життя. Але тоді всю справу перебила його смерть. По смерті спадщина Ждахи була частково розібрана, а частково потрапила до рук одного одеського дядьки. Ми доручили художнику проф. [Жуку] що живе зараз в Одесі, придбати для нас ці роботи. Але власник їх, якому багато наспівали про цінність робіт Ждахи, заломив за це все неймовірну ціну. Завжди хоче пожати той, хто не сіє, адже доведеться чекати поки апетити цього дядька не поменшають. А ми весь час, Ждахову спадщину маємо на оці. Це все-таки визначний і інтересний художник.

Стан мого здоров'я значно покращав. Ходжу правда щодня то на соняшний промінь, то на кварцеву лампу. Аби весна скорше то і зовсім видужаю, бо вся ця історія зрештою на ґрунті впертого бронхіту.

Мої всі зараз у Харкові. Батько тільки в Житомирі. Женья ходить практиканткою до інституту харчування, може згодом її приймуть до штату. Тепер вже важкувато стати на службу.

Зрідка приходять мені листи від Ів[ана] Васильовича. Його адреса:

Киргизская АССР

Балыкчинский район почта Рыбачье

Метеорологическая станция.

Олександра Романовна далеченько від Рибачого, вона повернулася до Караколу (властиве до його околиць), бо у Рибачому тепер голоднувато.

В зв'язку з деякими питаннями своєї мистецтвотворчої роботи я зацікавився вертепними текстами. Користуюся з книжки Марчевського «Український вертеп», вид. ВУАН 1929 р. Якщо будете мені писати напишіть чи опублікований текст житомирського вертепу, знайденого Вами (Семердинський вертеп). Якщо ні, то до якого з текстів вертепів наведених у Марчевського він найближчий і чи є там зокрема роля запорожця?

Вітаю Вас та Олімпіяду Михайлівну Ваш *П. Жолтовський*
21/II [19]33 р»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 102. Автограф.

№ 45

1937, лютого 11. – Ташкент.

«Дорогий Василь Григорович!

Прислала мені сестра Вашу адресу і я дуже радий, що можу Вам написати після 3-х з гаком-річної перерви. Після того, як я розсчитався з московським каналом (квітень минулого року) я приїхав до батьків у Житомир. Пробувши там із місяць і не змігши ніде влаштуватись на роботу (через своє таке не блискуче «реноме») я звернувся до Києва в музей Українського Народного Мистецтва, що проводив тоді виставку укр[аїнського] мистецтва у Москві. При цій установі я і працював по різних дорученням позаштатно місяців із 4 (до жовтня) тоді побував у Полтаві, Чернігові, Харкові та ще деякімі місцям добуваючи різні старовинности. Треба сказати, що тепер на Україні нема жодного фахівця по українській феодальній старовині, а пам'ятки руйнуються посиленним темпом. На щастя мені потрапило забрати до Київ-

ського музею знамениту Сулімівську Покрову з козацькими старшинами, яку я виволік зі зруйнованого іконостасу. Поцасатило забрати кивоти(?) з відомої Березнянської церкви і ще дещо зробити. Але жити мені в Києві не можна було, начальство перестало мене терпіти через «бдительность» і довелось шукати інших країв. Я поїхав у Ташкент. Багато за цей час я відтоптав порогів поки якимось пристроївся. Спочатку працював чертежником у хлопковому інституті, а тепер працюю нештатно за умовою у тутешньому комітеті по охороні пам'яток старовини. Роботою цією дуже задоволений, вона цікава і по моєму фаху. Зараз вивчаю матеріали по архітектурі Самарканда, Бухари та інших середньоазіатських міст. Якщо тут мене залишать і далі на роботі, то поїду в експедиції. З матеріального боку також не зле платять 450 на місяць. Найшов собі кімнату поки що окрему, а на пару. Одним словом на сьогодні моє становище зо всіх боків задовольняюче. З науковою роботою мені важче. Треба починати з самого початку. Якщо мені дадуть складати архітектурну мапу Узбекистана, то я зможу зразу увійти в тему і через якийсь рік буду кваліфікованим орієнталістом. Але тим часом ніяк не забуваю Україну. Зараз почалась течія за справжню науку, за справжню культуру – тому свідоцтво хоча б Пушкінський ювілей, події на історичному фронті і я певний, що настане час (на Україні пізніше, правда, чим сказати), що і моя і Ваша і багатьох інших, заплямована нині праця, стане потрібна, знайде своє місце. Зараз на Україні по музеям сидять такі неуки, або у кращім випадку такі некомпетентні люде, що на них прямо сумно дивитись. У мене на щастя збереглись усі рукописи. У 31-33 рр. я чимало дечого написав по історії укр[аїнського] мистецтва і певний що цей матеріал ще вийде із под спуда.

Між іншим був у Житомирськiм музеї. Там зараз працює Дмитрук. Він як і усі музейці держить себе якимось пасивно, живуть без ініціативи, під носом гинуть пам'ятки, а вони собі сидять нишком. Навіть прогавили «жезл от кореня Іессеева» у був[шому] Житомирському монастирі. Ним випалили піч. Інвентар етнографічного відділу, куди Ви записували Ваші численні експонати, десь поділи і речі остались без паспорту.

Ви безперечно поцікавитесь як мені жилося у ці сумні роки. Скажу щиро, що не так погано. Жилось тісно і скудно, але не без користі. Працював я по геології, навіть здобув звання механіка-геолога, бо кінчив там геологічні курси. У всякий час, а його у мене було не мало, досить добре вивчив французьку мову, трохи обзнайомився з англійською і взагалі багато дечого прочитав. У мене у Москві є родич, він і постачав мене книжками. Коб не тая пляма на репутації, що залишила ця вся історія я навіть і не жалкував би за цим. Все-таки побачив життя таким, яким воно є. На цiм і хочу поки що кінчити.

Щиро вітаю Вас і Олімпіяду Михайлівну/

Ваш П. Жолтовський

Ташкент 11/II [19]37.

Адреса: Ташкент Ак Курганская,

№ 27 кв. 4, мені.»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/282. – Арк. 105-106 зв. Автограф. Адреса: «Ростов н/Д 6-я улица № 287 Кравченко Василию Григорьевичу»

2. Листи Жолтовського П. до Мартиновича П. Д.

№ 1

19[29]. – [Харків]

«Я вже закінчив обход «Української лінії». Тепер опрацьовую те, що зібрав. Колись може і стаття буде надрукована. В Харкові я розповідав про Вас в Наркомосвіті в музейній секції. Люде там можуть поклопотати аби полегшити Ваш тяжкий матеріальний стан. Для цього прошу Вас Порфирій Панасович надіслати по адресі: «Харків, вул. Артема 29 кімната 40, Укрнаука т. В.В. Дубровському» відомості від кого і скільки Ви тепер одержуєте грошей і скільки і від кого Ви одержували грошей до цього часу? Маючи ці відомості ми зможемо вдатися з клопотанням куди треба.

Надсилаю Вам ті фотографії, що я робив у Конграді.

З великою пошаною до Вас П. Жолтовський»

ІМФЕ. -Ф 11-3/233. – Арк. 1. Автограф.

№ 2

1929, листопада 17. – Харків.

«Вельмишановний Порфирій Денисович!

Ото цілий місяць мандрував по Поліссі – повернувся застав обидва Ваші листи і відразу ж пішов довідуватися, про Ваші справи. А вони в такому стані: В.В. Дубровський подав від імені Наркмосвіти клопотання до Наркомсоцзабезу аби Вам було призначено персональну пенсію в 120 карб. на місяць. Наркомсоцзабез це клопотання одержав і послав запрос до Костянтинградаського Райвиконкома про Ваш матеріальний стан. Коли Ваш Райвиконком надішле до Наркомасоцзабезу своє про Вашу справу заключення, то Ваша справа буде скоро вирішена. Отже треба, щоб Ваш Райвиконком вислав свій відзив як мога скоріше і щоб він повідомив, що Ваше становище матеріальне дуже скрутне.

Недавно я подав до «Всесвіту» статейку про Вас з фотографіями. Хай знають люди хто такий був і є П.Д.Мартинович!. Проф. Таранущенко одержав від П.Сластіона роботу про Вас. Треба тільки фотографії і роботу можна друкувати. А робота дуже цікава і цінна. Тепер я весь час сиджу над здобутками, що привіз з Полісся та з Української лінії. Пишу про це роботи.

Завжди пригадую про своє перебування в Червонограді та про знайомство з Вами.

З щирою пошаною П. Жолтовський
17/XI 29 р.»

На звороті:

«Заяву до Президії Червоногр[адського] РВК про:

- 1) За свою працю довголітню
- 2) Що ні від кого не получали плати довгий час і тільки з 21 року одержував за працю в музеї
- 3) Зараз матеріальне становище ще тяжке, бо прибутків з будинків нема, а в музеї не працюю і плати не получаю
- 4) Прохати президію РВК підтримати перед НКСЗ клопотання про персональну пенсію.

До Президії Червоноградського РВК
гrom. Мартинович Порф. Денисовича,
що мешкає по розі...
Прохання...»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/233 – Арк. 2- 2зв. Автограф. Рукою П.Д. Мартиновича нерозбірливо і залито чорнилом «.....16 октября субота 1932 р.»

№ 3

1929, листопада 30. – Харків.

«Шановний Порфирій Денисович!

Картини вже привезені і розпаковані. Доїхали вони в доброму стані нічого не попсувалось і не подряпалось. Тепер в першу чергу віддамо кращі річі для фотографування, це потрібно для статті Сластіона. Необхідно буде зараз же віддати реставраторам на починку то, що було у Києві попсовано. Будемо скоро приступати до монтажу рисунків на виставку і до складання путівника.

Проф. С.А. Таранущенко довідавшись від мене, що у Вас є фотографія знята з Вас замолоду в виді художника вважає за необхідне опублікувати її в печаті. Отже велике прохання поскорше переслати її заказною бандеролью в адресу нашого музею, а также подати відомости де і коли ця фотографія була зроблена.

Надсилаю Вам ті 5 карбованців, що взяв у Вас на дорогу. Скоро вже мабуть буде в Харкові постанова Вашого Райвиконкому про пенсію. Поки всього найкращого. Сподіваюсь, що скоро побачимось на виставці в Харкові.

З щирою пошаною П. Жолтовський. А далі дописує до Вас декілька слів проф. С.А. Таранущенко

Високоповажаний Порфирій Денисовичу!

Велика Вам шана і дяка за Вашу ласкавість. Вірте, що ми зробимо все, щоб виставити Вас як слід. Сподіваюся, що на відкриття виставки Ви прибудете до Харкова. Коли буде усе готове напишемо.

Здоровлю Вас щиро Таранущенко
30/XI 29»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/233. – Арк. 4. Автограф.

№ 4

1929, грудня 16. – Харків.

«Високоповажний Порфирій Денисович!

Фотографію Вашу одержали. Недавно розглядалась Ваша справа з пенсією. Призначили Вам пенсії протягом з 1-го грудня (декабря) біжучого року 45 карбованців на місяць. Більше ніяк не можна було випросити, бо коли Ви були на службі, то одержували так ж наблизно суму. А більшої від жалування пенсії не дають. Правда є таке право, що згодом можна подавати ходатайство, щоб пенсію збільшили і це ми зробимо, але вже після того коли відкриється Ваша виставка і буде надрукована книжка Сластіона. Зараз Ваші рисунки і картини описуються і фотографуються. За список для Сластіона не турбуйтеся, ми його йому вишлемо. Я вже дописую путеводитель до Вашої виставки, коли його видрукуємо, тоді і відкриємо виставку.

Коли можна, то треба зробити так, щоб ту пенсію, що ви одержуєте в Райвиконкомі тепер одержувати і на далі. Це все таки $45+22=67$ карб.

Нам дуже прикро і тяжко, що там получилось з Вашою пенсією. Але ж на жаль грішми ми не розпоряджаємся і проти закону не підеш. Треба сподіватися, що після нашої виставки та книжки Сластіона ми таки доб'ємося того чого треба.

З щирою пошаною *П. Жолтовський*
16/XII 29»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/233. – Арк. 5- 5 зв. – Автограф.

№ 5

1930, січня 25. – Харків.

«Вельмишановний Порфирій Денисович!

Готуємо виставку Ваших робіт. Готуємо поволі, але хочемо зробити як найкраще. Одержали повідомлення, що Київський

музей висилає 40 Ваших рисунків, а Далькевич з Петербургу також висилає 40 рисунків. Отже кількість матеріалу збільшується. Через 2 дні з друкарні видадуть надруковану брошуру до виставки.

Був у мене Ваш харківський знайомий. Я йому все підготовлене до виставки показав. Коли виставку відкриватимем (наблизно початок лютого) негайно Вас повідомимо.

З щирою пошаною *П. Жолтовський*
25/I 30 р.»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/233. – Арк. 6. Автограф. Конверт зі штампом «Від державного Музею Українського Мистецтва м. Харків, вул. Вільної Академії № 6/8», Адреса: «м. Червоноград Полтавської округи, вул. Чубаря 80 Мартиновичу Порфирію Денисовичу». Ззаду на конверті рукою П.Д.Мартиновича: «Получено 14-го января во вторник 1930 года»

№ 6

1930, лютого 20. – Харків.

«Вельмишановний Порфирій Денисович!

Посилаю Вам проспект художніх монографій видавництва «Рух» з клішем «Мигалья».

До Конградського Райвиконкому ми послали бумагу, щоб він вислав нам Вашу справу про надання пенсії, щоб ми мали з чим клопотатися далі про Ваше забезпеченіє. Особливо треба нам ту бумагу де написано, що «заслуги Мартиновича республіке неізнестны» Отже Ви їм там скажіть, щоб скорше висилали.

Чув я, що Ви свого часу одписали якомусь чоловіку все своє майно як наслідство після смерті. І це завіщаніє є у Конградського нотаріуса. А той кому Ви це завіщали (фамілії його я не знаю) сидить зараз в Харківському ДОПРі. Отже, Порф[ирій] Денисович, коли цьому правда, то одмініть це завещаніє, бо той чоловік може і Ваших картин потребувати.

Напишіть як Ви додому доїхали. Ваш *П. Жолтовський*.

Вклоняється Вам Степан Андрієвич!»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/233. – Арк. 8. Автограф. Конверт зі штампом «Харків, вул. Вільної Академії № 6-8 Музей Українського Мистецтва». Поштовий штемпель: «Харків 20.2.30».

1931, лютого 11. – Харків.

«Вельмишановний Порфирій Денисович!

Давно я не писав Вам нічого, все був у занятії. Ціле літо провів у мандрівках по Україні, ну а тепер розбираю те, що придбано під час цих подорожів. Всі ми тут дуже турбуємося, що від Вас так довго нема ніякої звісточки. Бо треба знову рушити вперед Ваше діло, дати лад з вашими картинами, що у нас зараз в музеї. Вже вийшла з друку книжка Сластіона про Вас, така собі грубенька книжка, Вам мабуть її вже прислали. Я не буду говорити про те, що ця книжка видана як слід. Рисунки там видані поганенько. Але все це нічого. Добре що є те що є. Таких великих монографій про одного художника в часи пореволюційні на Україні видавалось дуже мало. Отже про Вас все-таки тепер знатимуть і на Україні і поза Україною. Отже як бачите перебування Ваших работ в Харкові їх виставка у нас, принесла користь для української культурної мистецької справи. Як добре Ви зробили, що дозволили тоді восени мені вивезти ці роботи з Червоноградського музею. Я думаю, що Ви тепер добре бачите, що їм там не місце, що там на цих картинах не дуже розуміються, що їм краще бути тут, а не в Червонограді.

Але тепер таке діло. Ви нам дали дарчий запис на картини. Ми з свого боку обіцяємо да і не ми тільки, а і начальство всяке, що буде Вам пенсія. Багато про це діло ми поклопоталися, багато порогів одтоптали, але виклопотати всього, що обіцяли нам не пощастило. Виклопотали лише те невеличке, що Ви одержуєте. Таким чином ми свою обіцянку перед Вами виконали лише частково і тому не вважаємо в змозі рахувати наш музей господарем Ваших картин і рисунків, хоч і маємо на це Вашу дарчу записку. Так от тепер таке діло. Ті що дають пенсію нічого не розуміють в художестві і їм просто неможливо втолкувати, що картини і художники це велике діло, а від того і не змогли ми пенсії дістати. Але тепер про Вас знають тут багато людей і начальства всякого, вони і виставку бачили, а ще тепер про Вас книга Сластіона вийшла. І от ці люде кажуть, що треба у Вас

обов'язково ці картини купити, на це і гроші знайдуться, а Вам Порфирій Денисович все ж одно звідки ці гроші будуть чи з Собеза як пенсія, чи звідкись інакше як плата за картини. Комісія оцінить Ваші роботи, а гроші можна буде сплачувати Вам не зразу, а висилати періодично, щоб ця плата шла як жалування чи пенсія. Ото так мабуть в теперішніх умовах і треба робити. Чекаємо Вашого на це слова.

А як Ви поживаєте? Що там у Вас робиться. Сильно турбуємось ми, що нема від Вас ніякої звістки. Пишіть будь-ласка.

С пошаною П. Жолтовський
11/П 31 р.»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/233. – Арк. 10-10 зв. Автограф.

3. Жолтовський П. М. до Попова П. М.

№ 1

1927, травень 31. – Харків.

«Вельмишановний Павло Миколайович!

По одержанні Вашої останньої листівки трапилась несподівана перешкода до того щоб портрет М. Смотрицького був зафотографований. Справа в тім, коли я звернувся до нашого директора С.Таранущенко за дозволом привести фотографа (раніш я просив його самого зняти портрет, бо С. Таранущенко фотографує сам музейні речі, а я би вже проявив й спечатав картку). Але С. Таранущенко відмовив в цім, мотивуючи, що від Вас нема офіційної заяви до музею й наша переписка цілком приватна справа. Тому я зробив тільки схематичні малюнки з портретів які тут додаю.

Опис портретів:

1. М. Смотрицький: поясний повернутий в $\frac{3}{4}$ на ліво в мантії архимандрита з істопами(?). На скрижальях мантії виображення 2-х святих в єпископськїм одязі во весь зріст. В руках хартія, де добре можна розібрати слово: «Venerabile», а далі напис дуже невиразний можна *думати* що «Fci Meletio Archiepiscopo Hieropolitani» (*виправлено олівцем «можна розібрати тільки» – І. Т.*) Червона митра, що лежить з лівого боку портрету орнаменто-

вана білими жемчужинами. Там же видно частину архієпископського посоху. Вгорі ліворуч ікона розп'яття по православному переводу(?). Борода (вставлено олівцем «довга» – І.Т.) сива, лице бліде аскетичне. Тло портрету желто-брунатне, всі тона темні. Ззаду на портреті чорною фарбою напис: «куп[ено]. 184(7?)6 (далі слово розібрати трудно) де Мець Архиепископ Смотрицки»

2. І. Потій. Полотно портрету дубліровано (наліплено на свіжіше). Саме цікаве на портреті лице надзвичайно енергійне, з печаттю сильного характеру. На голові шапочка. Вуси й щокі бриті: борода росте у виді великої «еспаньйошки», поверх мантії з скрижалями накинуто мабуть шкаплер. На грудях на жовтім ланцюжку такий же хрест. Лівою рукою з перснем на безіменнім пальці держить розгорнуту книгу оправою до глядача. В куті знати частину стола з чимсь подібним до каламаря, печаткою й запечатаним червоною печаттю конвертом. Вгорі в лівім куті герб.

Треба зауважити, що цей портрет мною порохований за портрет Потія лише через те, що іншого подібного до цього не було. справа в тім, що на цих портретах не схоронилося етикеток Вол[инського] Древнєхранилища. На портреті Смотрицького ззаду є напис. Тут Вам, правда може стати в пригоді герб, що зберігся добре й я його досить точно змалював. Самі портрети дуже темні, так, що коли я робив рисунки мені прийшлося протирати мокрою ганчіркою частину портрету й його змальовувати. На сухих портретах знати виображення дуже погано.

Коли Ви, Павло Миколайович надішлете до нашого музею офіційну заяву то фотографії може будуть, але Вам же здається все це потрібно терміново. Тому я зараз вирішив зробити ці схематичні малюнки, щоб дати Вам змогу мати хоч будь-яке уявлення про ці портрети.

Вкладену сюди цидулку прошу передати Марії Олександрівні.

З щирим поваженням *П. Жолтовський*

ІР. – Ф. 285. – № 4455. – Арк. 1.зв. Автограф. До листа додано 2 малюнки олівцем описаних портретів. На кожному з них ззаду підпис «М. Смотрицький – полотно на підрамках розмір 82х69 см»; «І. По-

тій – полотно на підрамках розмір 80х60 см». Лист з конвертом. На конверті напис рукою Жолтовського «Київ Печерськ-Лаврський музей Попову Павлові Миколайовичу» Ймовірно рукою Попова «П.Н. Жолтовський говорив мені по телефону, що хороший снимок з Вольн[ського] портрета М.Смотрицького, погибшого в Харькове во время нем[ейської] окуп[ації] нах[одится] в альбоме Ст[ефана] Анд[реевича] Тарану-щенко (академия архит. УССР 10.III.54 г.» Поштовий штемпель «Киев 31.5.[19]27»

№ 2

1927, липня 25. – Керч.

«Шановний Павло Миколаєвич!

Через Катеринослав, Херсон, Одесу доїхав до Криму. Тут трохи їздив, а більше ходив пішки й тепер опинився у Керчі. Мені ще залишається тижнів два часу за який хочу побувати у Тифлісі. Десь після шостого серпня буду в Харкові й зразу ж думаю, якщо не буде яких непередбачених перешкод, взятися до укладання каталогів рукописів музею. Але по дорозі грішним ділом вигубив рекомендований Вами список описів рукописних збірок, якими мені треба керуватися в роботі. Тому мушу Вас ще раз потурбувати проханням надіслати цей список на мою харківську адресу. Том творів Сковороди вже куплений й зараз по приїзді до Харкова я його Вам вишлю, тоді ж якщо у Харкові будуть новини напишу Вам більше.

З щирим поваженням Павло Жолтовський рукою власною»

ІР. – Ф. – 285. – № 4456. – Автограф. Поштова листівка. Листа написано українським шрифтом.

№ 3

1928, лютого 22. – Харків.

«Писаний у Харкові року тисяча дев'ятсот двадцять восьмого лютого

Вельмишановний Павло Миколайович!

Вибачте по-перше за ті турботи, що будуть зв'язані для Вас з цим листом. Але згадуючи Ваше відношення до мене, коли я

був у Києві, наслідуюсь просити Вас ось про що. Протягом останнього часу я з одним молодим чоловіком (студентом ІНО) взялися вивчати палеографію. Нашою метою було познайомитись теоретично з палеографією і приступити до практичних студій над українськими пам'ятками, намагаючись по можливості з'ясувати собі особливості української палеографії. Користуємось тепер слідуючими підручниками: 1. Палеографія Щепкіна (підручник) – ми її вже кончили і треба сказати, що зовсім з неї незадовільнені. Там дещо дається з палеографії України до 16 віку, а далі . . . . нема нічого. А нас то переважно 16 вік і цікавить, постільки матеріали нашого музею стосуються цього переважно часу. Відомий нам, звичайно, нарис Тітова в «Искусство и печатное дело» Далі думаємо проштудіювати палеографію Соболевського та відповідні праці Срезневського і Карського. Після того маємо бажання безпосередньо приступити до студій над пам'ятками в фототипічних та інших виданнях, а також над пристепенними(?) оригіналами безпосередньо. Цю роботу будемо провадити лише над українськими з походження пам'ятками при чому центр уваги лежатиме в графіці та мистецтві книги. От такий наш так би мовити програм. Цілком зрозуміло, що нам цікаво було б мати від Вас пораду в цій справі. Чи правильна взагалі установка нашої роботи? Яку ще крім згаданої можна і треба використати літературу. Разом з тим просим порадити літературу для першого ознайомлення з засадами західно-європейської палеографії. Весною або літом маю приїхати на тижнів три до Києва. Хочу тоді познайомитись з рукописами, що походять з Волині і переходять у книгозборищах м. Києва. Я здається таки серйозно займаюся нашими рукописами з Волинського древніхренилища. Тому ще прошу подати відомості, про ті описи і каталоги рукописів київських книгозборищ, що знаходяться в періодичних виданнях. Мені це розшукувати трудно. Буду дуже вдячний. Треба сказати, що у Харкові таки важкувато займатися подібними темами, бо тут важко добути навіть Ліхачовський альбом водних знаків.

Недавно прочитав доповідь на музейну аспірантуру на тему: «Вотняні привіски, як пам'ятки мистецтва в українській мета-

льопластиці». Робота ця ще далеко не скінчена, для неї необхідно скористати в першу чергу київські матеріали. Моя кандидатська подана на затвердження Упрнауки. Закінчується у нас півторарічні упорядкування музею і здається нарешті буде змога приступити до наукової праці. Хоч знов таки при сучаснім стані музеїв, а зокрема харківських під мудрим керуванням і «попеченім» НКО ці можливості дуже проблематичні. Но будемо сподіватись на краще.

Бажаю всього найліпшого! Дуже вибачайте

З щирим поваженням Павло Жолтовський рукою власною.»

IP. – Ф. – 285. – № 4457. – Автограф. На конверті рукою Попова «1927» «від Жолтовського».

№ 4

1928, березня 5. – Харків.

«Вельмишановний Павло Миколайович!

Дуже дякую за Ваші поради щодо палеографічної(?) палеографії. Взятися зараз розшукувати потрібні книги. Правда знайти їх у нашому «культурному» місті як Харків зовсім не легко. В Укрнауці тепер не буваю і через те «Ксилографічних дошок» ще не бачив. Але люде їх хвалять. Про це я чув.

Адреса Яворського: Харків, Басейна 35.

С пошаною Павло Жолтовський рукою власною»

IP. – Ф. 285. – № 4458. – Автограф. Поштова листівка.

№ 5

1957, лютого 3. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколаєвич!

Хроніка М. Бельського вид[ання] 1564 року є в бібліотеці Львівського філіала Академії. Скандербегові присвячено там 36 сторінок малого folio. В цім тексті є 15 гравюр (портрет Скандербега, а решта батальні сцени). Деякі сторінки тексту пошкоджені, заліплена восковим папіром також гравюра з портретом Скандербега.

Остільки до переписування там забагато, то пораджуся з фотографом чи можна його звичайним фотоапаратом зафотографувати. Якщо це можливо, то я перефотографую і негативи Вам вишлю.

З привітом *П. Жолтовський*

3.ІІ.[19]57»

ІР. – Ф. 285. – № 4459. – Автограф. Лист з конвертом.

№ 6

1957, лютого 13. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколайович!

Щойно одержав Вашого листа, який трохи опізнився. Книга вже зафотографована. Негатив одержався непоганий.

Незабаром я його вишлю Вам.

З привітом *П. Жолтовський*»

ІР. – Ф. 285. – № 4460. – Автограф. Поштова листівка. Нижче рукою П.М.Попова «Послана 25.ІІ.[19]57 р. подяка за присилку негатива фотоплівки про Скандербега з кн[изи] М. Бельського 1564 р.»

№ 7

1957, березня 16. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколайович!

Знімок з тексту Бельського виконано в порядку поточної музейної роботи і тому він нічого не коштує.

Пересилка обійшлась в 10 крб., яких Ви не турбуйтеся вислати. Коли зустрінемось у Києві, тоді і віддасте.

З привітом *П. Жолтовський*

16.ІІІ. [19]57»

ІР. – Ф. – 285. – № 4461. – Автограф. Поштова листівка.

№ 8

1958, листопада 6. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколайович!

В нашому музеї написана, подана до друку та на захист

робота А.П.Запаса «Орнаментальне оформлення української рукописної книги».

Автореферат цієї роботи висилаю Вам з проханням не відмовити у короткому відзвіві, який прошу надіслати по місцю захисту дисертації – Москва, Кропоткінська, 21 Інститут теорії і історії мистецтв Академії Художеств ССРСР.

З щирим поваженням *П. Жолтовський*

6.ХІ.[19]58.»

ІР. – Ф. – 285. – № 4462. – Автограф. На листі олівцем рукою П.М.Попова «Надісл[ано] 11.ХІ.[19]58». До листа додається автореферат дисертації на здобуття вченого ступеня кандидата мистецтвознавства А.П.Запаса. Науковий керівник П. М. Жолтовський».

№ 9

1959, грудня 9. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколаєвич!

Збираючи матеріяли для словника старих українських художників я зустрівся з іменем Якова Івановича Долгановського – кореспондента Г.С.Сковороди.

Мені говорили, що лист Долгановського до Сковороди був Вами опублікований. В зв'язку з цим прошу вказати мені де ця публікація уміщена, що я міг з нею ознайомитись.

З щирим привітом Ваш *П. Жолтовський*

9.ХІІ. [19]59.

Львів, Пушкінська 25, кв.1»

ІР. – Ф. – 285. – № 4462. – Автограф. Лист з конвертом. На конверті рукою П.М. Попова «Відпов[ів] 15.ХІІ.[19]59. (просив присл[ати] фото Н. Зубр[...]. З Ифики 1712) Острогж[ський] живописець Довганський».

№ 10

1959, грудня 27. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколайович!

Свого часу я робив фото з примірника «Іфіка» який є власністю Максименка. Видимо через це він і радив Вам звернутись

до мене. Список фотографованого є на звороті цього листа. Напишіть що Вас цікавить і я фото замовлю.

Дуже радий був побачити довгожданого Скандербега чи точніше россіка та україніка про Албанію. Книжка дуже інтересна.

Витаю з наступаючим Новим роком! Буду в Києві – обов'язково зайду до Вас.

З привітом *П. Жолтовський*

25.XII.[19]59»

«Въра

Властелин благоудный

Любовь к ближнему

Стыдъние

Чада по родителѣх

Хищеніе

Книг чтеніе

Киченіе

Почитанье родителей

Долг

Правило жизни

Истина

Суета

Герб Скоропадського»

IP. – Ф. 285. – № 4464. – Арк 1 зв. Автограф. Лист з конвертом.

На конверті рукою М.П. Попова «Ифика 1712 р./ Албания»

№ 11

1961, липня 27. – Львів.

«Вельмишановний Павле Миколайовичу!

Моя робота включена в план видавництва додатково тому в загальному списку, який Ви бачили її нема. Проте текст роботи прийняли у мене. Зараз я цей текст міняю на другий перероблений згідно зауважень Вашої рецензії.

В зв'язку з цим текст рецензії доведеться дещо змінити, бо в новому варіанті тих недоліків на які Ви вказуєте вже нема.

Справу оплати рецензії я полагоджу після повернення з відпуску мого директора.

За Вашої поради Данилова привітаємо.

З привітом *П. Жолтовський*

27.VII. [19]61»

IP. – Ф. 285. – № 4465. – Арк 1. зв. Автограф. Лист з конвертом. На конверті рукою Попова напис «Моя рецензія».

№ 12

1963, січня 23. – Львів.

«Вельмишановний Павле Миколаєвичу!

Щойно повернувся з відрядження і тому з запізненням відповідаю на Вашого листа. Спішу взаємно привітати Вас з Новим роком і висловити свої найліпші побажання. Від М.Ф. Бельчикова поки що нічого, мені не писав.

Дійсно з плану видань АН мою «Графіку» вилучено. Але зараз нас такі дрібниці не турбують. Йде боротьба за те, щоб нашу установу залишили надалі при Академії. Дуже хочуть зіпхнути її до Міністерства культури. А тоді кінець будь-якій науковій роботі. Сподіваюсь, що вже таки якось мине нас чаша сія.

23.I.[19]63 р.

Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 285. – № 4465. – Арк. 1. Автограф. Поштова листівка

№ 13

1963, вересня 26. – Львів.

«Вельмишановний Павло Миколаєвич!

Дуже радий Вашій позитивній оцінці мого «Словника укр[аїнських] художників».

Вашої роботи про літографії Т.Г. Шевченка я не маю. Буду дуже вдячний, коли Ви її мені подаруєте.

Ваш *П. Жолтовський*

26.IX.[19]63 р.

IP. – Ф. 285. – № 4467. Автограф. Поштова листівка. Нижче рукою Попова олівцем дописано «Послав Зб[ірник] Праць ХІ Шев[ченківської] Конф[еренції].»

4. Жолтовський П. М. до Зуммера В. М.

№ 1

1947, липня 1. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

Быть может Вас сейчас и нет в Ташкенте, но не думаю чтобы Вы уехали к бесарабским туркам. Дожил до хорошего, мягкого львовского лета. Разделался с экзаменами в школе, сдал зачеты и перешел на 2 курс университета марксизма-ленинизма. Хочу заняться кандидатской работой. В августе должен быть у меня отпуск, но едва ли дальше Харькова побываю. На очереди разворачивание экспозиции музея. Выбираем в депутаты Верховного Совета УССР Иллариона Свенцицкого, доцента Львовского Музея украинского искусства – это будет первый музейный деятель в составе правительства. Прошу не посыпать моего имени прахом забвения и писать.

Ваш П. Жолтовський

1. VII. [19]47»

IP. – Ф. 291. – № 253.- Арк. 1. Автограф. Поштова листівка.
Адреса: «Ташкент, ул. Жуковского 2-й Колларовский пер. № 9, кв. 1»

№ 2

1947, жовтня 31. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

Недавно была во Львове Новицкая от которой узнал, о Вашем пребывании в Киеве. Лето мое прошло довольно бесцветно. Правда совершил небольшое путешествие в Луцк, Кременец, Почаев, Дубно, Броды, Ровно, Жовкву (?). Видел немало интересных памятников. Сейчас занят подготовлением экспозиции музея к октябрьским праздникам. После праздников нужно браться вплотную за диссертацию. На днях здесь был [Колпинский]. Читал пару докладов на эстетико-художественные темы. Получил письмо от Таранушенка. Растерял он семью, остался одиноким, ну и в тяжелом настроении. Пишите не забывайте. Ваш ПЖ»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 2. Автограф. Поштова листівка.

№ 3

1948, березня 22. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

Уже год я не получаю от Вас вестей. Слышал от людей, что летом Вы были в Киеве. Музейное житие, как Вам известно, новостями изобиловать не может, сижу себе потихоньку и это, кажется самое правильное. Моя педагогическая практика расширилась. Читаю курс истории искусства в Педагогическом Институте, а в Полиграфинституте начал что-то вроде курса истории графики. Хочу в это лето хоть немного поездить. С удовольствием принял бы участие в какой либо экспедиции, но что-то такой возможности не предвижу. Все-таки Львов только область. А начальство в Киеве. До него далеко, это вообще хорошо, но иногда его надо иметь под боком.

Пишите Всеволод Михайлович.

Ваш П. Жолтовський»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 4. Автограф. Поштова листівка.

№ 4

1948, червня 8. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

12 мая от моего музея (художественной промышленности, Первомайская, 20) послано на имя зав. кафедрой искусствоведения 1-го Московского Университета, А.А. Федорова-Давыдова официальное ходатайство о разрешении защитить мою кандидатскую работу. Тема: «Борьба украинского народа за свое национальное освобождение в памятниках искусства 17-18 века». Пока что ответа нет. Очень прошу Вас, если сможете, зайдите в университет и, елико возможно, ускорьте ответ. Очень бы хотелось чтобы разрешили. Сейчас есть у меня и настроение и энергия довести это дело до конца. Стимул черпаю не столько в музейной работе, которая здесь протекает весьма сонно, а в некотором педагогическом успехе (курс истории искусства в Педагогическом институте)

Ваш *П.Желтовский*
8.VI.[19]48»

IP. – Ф. 291. – № 253. Арк.5. Автограф. Поштова листівка.
Адреса «г. Бабушкин Московской области, ул. Разина 17, проф. Фортунатову А.А. для Зуммера Всеволода Михайловича»

№ 5

1948, грудня 6. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

Текущий учебный год прибавил мне учебных часов. Кроме музея бегаю по трем институтам с микроскопическими курсами истории искусств, истории письма и книгопечатания. В музее гостит сейчас 9-я Украинская выставка с интересной графикой и весьма посредственной живописью. Кутепова из Львовского Политехнического Института изгнали. Летом немного путешествовал. Побывал в Карпатах и в Харькове. Мусиенко рассказывал мне о Вашем пребывании в Киеве.

Пишите. Всего наилучшего в 1949 году.

Ваш *П Жолтовский*»

IP. – Ф.291. – № 253. – Арк.6. Автограф. Поштова листівка.

№ 6

1949, березня 4. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

Кафедра искусствоведения Московского университета оказалась неблагоприятным местом для защиты диссертации. Почти год вел с ними переписку и кафедральные девицы писали мне какие-то мечтательно-бюрократические бумажки. Это заставило меня поискать другого хоренна. На днях обратился в Ленинградский институт истории и теории искусства им. Репина и сразу же получил позитивный и исчерпывающий ответ. Теперь берусь [за] диссертацию. Может что-либо и выйдет.

Моя педагогическая деятельность помаленьку движется. Понемногу читаю в трех институтах, художественном, полиграфическом и педагогическом. Если доживу до лета, двинусь в

длительную командировку в Ленинград, Москву, Киев и прочие места.

С приветом Ваш *П.Жолтовский*»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк.7. Автограф. Поштова листівка.

№ 7

1949, грудня 21. – Львів.

«С Новым Годом Всеволод Михайлович!

Где Вы теперь есте? Совсем утерял я Ваш след. Пишу наугад по ташкентскому адресу. Житие мое протекает по-прежнему. Летом немного ездил, побывал в Вильно, Каунасе, Риге, Таллине, Дерпте, Ленинграде и, наконец, в Киеве, где не был уже 13 лет. Помаленьку пишу канд[идатскую] работу. Тема «Политические и социальные мотивы в украинском искусстве XVI-XVII века». Не хочу только с этой работой выступать в Киеве. Нельзя ли с нею пристроится в Москве?

Ваш *П. Жолтовский*»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 8. Автограф. Поштова листівка.

№ 8

1950, січня 31. – Львів.

«Всеволод Михайлович!

Очень рад, как всегда, Вашей открытке. Если все получится так как намечается, то летом побываю в Москве и как было бы хорошо с Вами встретится после 17-летнего перерыва. Как раз месяц тому назад получил из Ленинградской Академии художеств рецензию на автореферат моей будущей диссертации. (Я во избежание лишних трудов сначала написал автореферат). Рецензия, исключая обычные оговорки, положительна. Это и побудило меня уже писать саму работу. Сегодня черновой текст уже готов. За февраль думаю его отредактировать, а в марте перепечатать и послать в Ленинград. Тема «Политические и социальные мотивы в искусстве Украины XVI-XVII века». Боюсь только, что бы это дело не попало рикошетом к киевлянам, они уж постараются это задрать. Но ничего без риска не бывает.

Моя домашняя жизнь протекает спокойно. К лету у меня также как и у Миши должен быть первенец. А що воно вродиться, то побачимо.

Судаков подобен летучему голландцу. Во Львове его не слышно. Преподавание всяческого искусствоведения здесь разделено между тремя человеками – одним из которых являюсь и аз грешный. Так что о появлении Судакова здесь я бы знал наверняка. Предполагаю другое; он уехал отсюда никому не сказав куда перебирается. Видимо тоже и в Ташкенте сделал, указав на место своего очередного переселения Львов. Это место судаковского переселения надо понимать аллегорически. Он скорее очутится где-нибудь в Свердловске или Симферополе. Такой уже у него характер, хотя человек он не вредный. «Валуго(?) духом бесовским бежишь одержимый?»

Желаю успеха в научном каталогизировании громоздкомысленного Иванова. Пишите Ваш *П. Жолтовский*

31.I.[19]50»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 9. Автограф. Лист з конвертом.

№ 9

1958, листопада 22. – Львів.

«Дорогой Всеволод Михайлович!

Копию Вашей справки прочитал с удовлетворением. Лучше конечно поздно чем никогда!

Сама же редакция этого документа со стороны юридической как-то противоречива, и пожалуй, бессмысленна, или вернее проникнута примерно такой же логикой на которой жидется само отмененное по этой справке дело. Если собранные доказательства виновности недостаточны, то дело производством прекращать нет никакого резона, а нужно вести его до тех пор, донь дне оные доказательства станут обладать качеством достаточности, хотя бы для этого и понадобилось и еще четверть столетия, сверх той четверти, которая потрачена на установление и осознание недостаточности, уже накопленных улик.

Но как бы то ни было, а тов. Резников (если сей выродок еще бременит землю) понес политический и моральный урон. Правда в способе составления справок о новой оценке этих резниковских упражнений по искоренению крамолы все же чувствуется никакая иная, а та же резниковская отрыжка.

Этот год был для меня замечателен тем, что повидал места, где протекала жизнь Гете, Шиллера, Лютера, Лейбница и многих других неудобных к забвению людей. Проще говоря был на экскурсии в ГДР по маршруту Берлин, Потсдам, Лейпциг, Иена, Веймар, Наумбург, Хемниц, Мейсек, Дрезден. Подобные вояжи в течение более 40 лет моей жизни ни во что кроме стихийного влечения вылиться, конечно, не могли. А тут на тебе – сел и поехал! Впечатления вывезены во всех отношениях замечательные и глубокие.

Ну а во всем остальном как обычно. По мере возможности занимаюсь наукой. По мере сил странствую.

С приветом *П. Жолтовский*»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 11-12. Автограф. Лист з конвертом. Адреса на конверті «г. Остер Черниговской обл. ул. Богдана Хмельницкого, 77 Зуммеру Всеволоду Михайловичу».

№ 10

1959, травня 8. – Львів.

«Сладостный, но несколько запоздавший процесс обеления получил сейчас широкое и полнокровное течение. Убелены и сыру уподоблены Степ[ан] Андр[реевич], Димит[рий] Петр[ович], а также и я многогрешный. Сейчас добиваемся надлежащей нам мзды в двухмесячном размере. Слышал я, что угрожавший Вам «дамокловым» мечем, еще в 37 году пал его жертвой. Итак порок наказан, добродетель восторжествовала хотя, повторяю, со значительным умедлением. О делах энциклопедических уведомен Афанасьевым в достаточной мере. Кое-что делаю для этого предприятия.

Ваш *П. Жолтовский*.»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 14. Автограф. Поштова листівка.

№ 11

1960, серпня 11. – Львів.

«Только что вернулся из командировки и застал Ваше письмо з траурным известием. В свое время мы с Ксенией Акимовной по-разному смотрели на некоторые вещи и не могли считаться приятелями. Последующие годы мытарств показали насколько верна своей профессии Ксен[ия] Акимовна, какие ей пришлось преодолевать препятствия по кавказским(?), по сути глубоко провинциальным столицам. И в конце концов добиться своего. Но и только. На остальное уже не стало времени. Memento mori!»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 15. Автограф. Поштова листівка.

№ 12

1966, грудня 27. – Львів.

«Приветствую Вас, Всеволод Михайлович с Новым Годом и желаю в нем всего наилучшего

П. Жолтовский»

IP. – Ф. 291. – № 253. – Арк. 16. Автограф. Поштова листівка.

5. Жолтовський П.М. до Тарануценка С. А.

№ 1

1954, червня 11. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Дуже вибачте мене за задержку з відсилкою Ваших фото. Вони вже давно перезняті, я лише ніяк не міг десь добути воскового паперу для упаковки. А останні 3 тижні був у командировці на Волині. До середини липня буду у Львові, так що побачимось коли приїдете сюди для обмірів.

Ще раз вибачить за затримку фото.

Ваш П. Жолтовський

11. VI. [19]54.»

IP. – Ф. 278. – № 2980. – Арк. 1. Автограф. Внизу дописано синім олівцем рукою С.А.Тарануценка «Недослано. Корогв[у] Ніжен[ського] цеху золотарів, одна фотогр[афія]»

№ 2

1957, березня 3. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Попова приїздила до Кульчицької, виконала свою функцію і безконтроверзійно повернула до Києва. Олена Львівна тільки мала велику втому від нишпорення по своїм похованкам, де зберігаються її роботи.

Передає вам привітання М.О. Кожін. Він тепер є рецензентом ВАК'у по мистецтвознавчим та архітектурним дисертаціям. Головою секції мистецтвознавства при ВАК'у є тепер А. Сідоров – приятель Кожіна, а також київського Попова. Кожін просив передати Вам, що коли б Ви подали на кандидатство всіляка допомога у ВАК'ові буде Вам забезпечена. Думаю, що тема «Стара архітектура Слобожанщини» могла би опертися на Ваші вже опубліковані роботи, як «Покровський собор», «Мистецтво Слобожанщини», «Хати на Єлісаветинському пер[еулку].»

Я би дуже радив і просив Вас помечтати над цією справою, витягнути з цього консеквенції і довести онеє діло до повної сатисфакції.

Що в Чернігові бачив, я Вам писав. Ті фотографії, які я там робив в більшості вдалися добре, не гірше як у надменного фотоіскусніка і фарисея Логвина, іже з тайним руганієм і явною хулою на моє фотонедостоїнство позирач, якому і прощу від мене вклонитися.

Ваш П. Жолтовський

3. III. [19]57»

IP. – Ф. 278. – № 2981. – Арк. 1 зв. Автограф.

№ 3

[1957], серпня 2. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

На Кавказі мав велику сатисфакцію – одних пам'яток V-VII ст. бачив біля десятка. Правда під Ахматом трохи скрутив собі ногу внаслідок чого ходити було труднувато.

Бачив Гордєєва, передав йому все, що Ви наказували. Він обіцяв написати Вам листа.

До вітряків я завжди мав почитеніє і оних не обминав. Але на Поділлі жодного не зустрів. Нема їх також в Карпатах та Галичині. На Буковині одного бачив і зробив фото. Коли приїде з відпустки наш фотограф відбитку Вам вишлю. Були вітряки на Волині. Дотепер вони стоять при асфальтовій дорозі між Рівно та Корцем. Але фото з них не маю. Може Логвин робив.

Щойно повернувся з обстеження церков в Поморенському районі. Бачив 6 деревляних церков XVII-XVIII ст. З них 4 з іменами майстрів, що будували або «реперували» їх. Знайшов таку інтересну звістку про автора богородчанського іконостасу Іова Контрелевича. Таки на Волині він жив і працював.

Ваш дарунок Олені Львівні буде передано. З відповідною GRATULACIJO

Ваш П. Жолтовський

2.VIII.»

IP. – Ф. 278. – № 2982. Арк. 1 зв. Автограф.

№ 4

1959, грудня 9. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Виконуючи свою обіцянку висилаю Вам 8 імен народних будівничих, які я здибав у своїх мандрівках і яких немає у Драгана.

Ваш П. Жолтовський

9.XII.[19]59 р.

Брегінь Федір 1739 р.

Г ПГ Яць 1662 р.

Звиговський Ян 1697 р.

Келіан Федір 1763 р.

Коміцінський Михайло 1719 р.

Назаркевич М. 1818 ? чи 1702 підвонув? хату

Палей Адрус 1822 р.

Яблоновський Матвій 1841 р.»

«с. Бібщани Золочівського р. Львівської обл. напис на одвірках бабинця: «создася храм сей рождества прєсті // бца року аψлд мѣсюца мая дн д̃ // за священъго ієрея міхаїла капы // і за кім стаго храму сего // мастер біл // Феодоръ Брегінъ»

с. Вороблячин Рава Руського р-ну Львівської обл. Зовні на західній стіні церкви, зліва від дверей вирізаний напис: «создася храмъ сей рк бж аχξв писал Яць г пг»

с. Коропець Золочівського р. Львів[ської] обл. Напис на одвірку бабинця: «Fundator tey cerkwi dziedzc // tey wsi w. p. Jozef Listowski restaw//rowana// przez may//stra macie//ia Jablonowsk//iego dnia // 20 lipca // r. p. 1841».

с. Вовчеів під Львовом. Напис на одвірку церкви: «Во імя оца и сина и стого дха амь // сия церковъ + ново создася // за сщєго // ієрея Ди//митрії Ло//зѣнського // року бжего// ≠аψв // фундато//рѣ // Іаковъ // Остапек // важилася // за // сщєго //іє//рєя Миха//їла Вішно//вского// рока бжго // ≠аψзд // провѣзоръ // Ігнатіі // Нєстор // майстер // Михаїль // Комщѣнѣ//скіі».

с. Чижів Золочівського р. Львів[ської] обл. Напис на одвірках бабинця: « Создася храм // сей року бжїя // аψв мца мая дня ѣ// поденній року аωїи // мца мая дня в// Р.Б. М Назаркієвѣчом»

с. Махнівці Золочівського р-ну Львівської обл. Одвірок вправлений в дзвіницю

« 1697 Р.Б. аχчξ мца серпія дня Го те kaplice bvdował ipmpian z wyhowki»*

с. Либохора Скольського р-ну Львів[ської] обл. Напис на одвірку хати Климовичів «Во имя отца и сина и стаго духа амѣнь // Сей домъ будовався в року аωкв // стави адрус палей»

м. Долина. Церква на Гусаковському передмістю. Напис на лівім заходнім випусті: «Создан храм бж року бж // аψξг // 1763 сщк //ōт михиллєвичем // фундат//телѣ //мадеї // мелникъ дол//и Феодор // Келіанъ»

IP. – Ф. 278. – № 2983. – Арк. 4, 5 зв. Автограф.

* (малюнок з написом – Т.І.)

№ 5

1962(?) – Львів.

«Дорогий Степан Андрійовичу!

Вибачте що довго задержав Ваші фотографії. Хотів їх вислати разом з випискою про архітектуру з Радивілівського. Але в зв'язку з капітальним ремонтом моєї квартири, цей фоліант заложений двохметровим стосом книжок. Сподіваюсь, що цей окаянний ремонт нарешті скінчиться і буде можливість цю книжку відшукати

Недавно був у Харкові в зв'язку з похороном моєї матері. Дивився Покровський собор в якому відремонтовано всі поверхи крім нижнього. Красива це споруда. Оскільки нема вже «дворянського собрания» його добре видно з Миколаївської площі.

Ваш П. Жолтовський»

IP. – Ф. 278. – № 2984. Арк. 6 зв. Автограф.

№ 6

[1966], грудня 7. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Щойно звонила мені О.Кульчицька, щоб я забронював для Вас номер в готелі. Я подзвонив по гостинцям – місця там тепер є.

Прошу написати коли саме будете у Львові щоб можна було б місце для Вас забезпечити – забронювати.

У Львові зараз з погодою мокроклепавиця, але не зважаючи на цю трудність життя екзистує і навіть просперує. Але евентуально з цього будемо тягнути консеквенції при милім побаченні у Львові.

Ваш П. Жолтовський

7.XII.»

IP. – Ф. 278. – № 3026. – Арк. Изв. Автограф.

№ 7

1966, грудня 27. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Вітаю Вас з Anno novo! Бажаю щоб воно було „bene” або принаймні не гірше минулого.

Ваш П. Жолтовський.»

IP. – Ф. 278. – Додатки. – Арк. 6. Автограф. Листівка «З Новим роком!»

№ 8

не пізніше 1967 р. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Висилаю проспект «Руху». До Кульчицької ще ніхто не приїздив. Передав я їй Ваші словеса з яких вона була уконтектована.

Був у Чернігові. Паче чаяння в музеї збереглось майже все срібло, видимо збереглись тканини та вишивки. Але з портретів... тільки один Дунін Борковський. Виявляється, що під час окупації весь живопис був схований в якійсь підвал. Але цей схов перестав був секретом і його поволі розтягнули. Отже все це не згоріло, а розкрадено. А Дунін Борковський писаний на дошці, здоровий, ну його і красти було не інтересно, вот і залишився.

Оскільки не знаю адреса Вашої нової убікації, пишу на музей.

Ваш П. Жолтовський.»

IP. – Ф. 278. – № 3025. – Автограф. Лист без конверта. Б/д.

№ 9

[1968], квітня 10. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Дякую за фотографії про які я начисто забув, що колись їх робив.

Ченакала знаю заочно. Вислав йому фото з сонячних годинників. Тепер зафотографув[ав] ще пару нових – треба буде йому вислати.

У Ограновича був інфаркт минулого літа від якого він і досі в повній мірі не поправився. Бачив я його на днях.

З наших новин головне є те, що чекаємо повернення до академії.

Будьте здорові.

Ваш *П. Жолтовський*

10.IV»

IP. – Ф. 278. – № 2985. – Арк. 1. Автограф.

№ 10

1968, серпня 10. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Не раз згадував Вас останніми часами. Мені здається, що Вам вже минуло 80. Я хочу привітати Вас щиро з благополучним дожиттям до цього терміну і щоб в наступних роках Вашого життя був не самий тільки «труд и болѣзнь» як про це говориться у Псалтирі.

Зі стародубських церков пригадую тільки Ново-Миколаївську – це мурована п'ятибанна пізнесампірова споруда. А як виглядає Старо-Миколаївська не пам'ятаю.

Сього року я маю велику відпустку. В червні весь місяць перебував в Чехословачії – там у мене є родич. Побачив 15 городів, біля 10 замків, біля 40 костелів, 20 музеїв etc. Ніколи не думав, що в них така безліч скарбів культури та мистецтва. Тиждень був у Празі. Ходив і дивився витрачаючи на цей весь свій час і всі свої сили. Це був щасливий місяць мого життя.

А сьогодні знову їду на місяць вже на північ – Ленінград, а звідти на Біле море – Соловки. Далі в залежності від погоди, або поїду по Північній Двіні та Мезені, або буду мандрувати десь по середній Росії.

На цьому ще раз бажаю Вам всього найліпшого у житті Ваш

П. Жолтовський

10.VIII.»

IP. – Ф. 278. – № 2986. – Арк. 1 зв. Автограф. Лист з конвертом.

№ 11

1968, грудня 24. – Львів.

«Вітаю Вас, дорогий Стефане Андрійовичу з Новим Роком!

Бажаю в ньому тихого і доброго життя та здоров'я!

Нарешті одержав 3-й том. Підсвинячила таки редакція, особливо в ілюстраціях. Але нічого не зробиш тепер.

Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 278. – № 2987. Автограф. Поштова новорічна листівка.

№ 12

1969, квітня 14. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

По Вашому дорученню Спаський написав. Весна і до нас завітала, але повільна, холодна. Через тиждень маю бути у Ленінграді. Маю надію побачитись зі старими друзями – Спаські, Чукиним.

Наше повернення до Академії поволі вступає в останню стадію. Це справа хоч і приємна для нас усіх, але роботи прибавляє. Зокрема над Атласом матеріальної культури.

Ваш *П. Жолтовський.*»

IP. – Ф. 278. – № 2988. Автограф. Поштова листівка. Зверху кольоровими олівцями рукою С. А. Тарануценка підписано «Жолтовський»

№ 13

1969, грудня 8. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Дозвольте щиро обняти Вас і поздоровити!

Торік я поспішив з цим поздоровленням і помилився, не урахував, що «79» не є «80». А нині про Ваше «80» глаголе вся вселення.

Позавчора був у С. Ограновича, він женив свого третього і останнього сина, згадували про Вас. Він – завзятий епістолярник зачитував мені Вашого листа з інтересними спогадами, які я від Вас не чув. Якщо не рахувати одного свояка, то Огранович є єдиним моїм львівським приятелем, який буває в мене вдома і в якого буваю і я.

Життя моє іде поступово. Син цього року став студентом лісотехнічного інституту. Отже через 5 років, коли він цей інститут закінчить можна іти на пенсію. А поки що треба функціонувати.

Збираючи матеріали для атласа матеріальної культури, поїздив цього року по своїй рідній Ровенщині. А літом був на Двині і Печорі, на Онежському озері.

Не раз згадую я роки проведені з Вами у Харкові. Роки кохання і щасливі. Згадується і наша спільна біда і з неї виходження. Тим більше хочеться сказати Вам саме щире й саме тепле слово вітання, поради що дожилося до цієї пори.

Щиро Ваш *П. Жолтовський*

P.S. «Офіційне» вітання від нашої установи направляємо в адрес спілки художників
8.XII.1969 р.»

«Постепенность, яка є твердою основою всякого течення естества, принесла нас на хвилях своїх до восьмидесятилітньої Вашого життя торжественной пирамиди.

Возблагодаривши натуру за оное многолітне, уповаємо, що наступную життя обсервацію во благоутробном благорасположеніи продовжити, яко належит чоловікові у вік патріарший.

Немощь бо тілесная корпулентность людскую ушкоджающая и ошпецающая не может бо фортецу духовную, премногою працею житія Вашого уфондованную сплюндрувати, сила бо сія над нами славно тріумфує.

Наученіє Ваше яко же зерно многопрозябшеє не єдиного от любомудрствующих а такожде от славетних кандидатов и високоосвіцоних докторов просвітило. Оні бо от щедрот Ваших благонаполнившись немаліи трактаменти всеусердно сочинили.

Щуплим бо сим реєстром, добродійств и цнот Ваших не дерзаючи обраховати, тилько про найбільшій з них хочу мовнієм своїм нагадати.

Ви бо березнянскія, новомлинскія, артемовскія, пакульскія церков и многих иних предивних структур помислом и працею

преславних предков наших еригованих, многоописатель есть и мїрятьель.

Не мовлю бо всеує, ювілей Ваш віватуючи, що не в малих житія Вашого турбаціях, скорбях и напастях, дивное и премногоє перло сокровища нашого сохранили и славу его у книзі своєї, да будетей шлях до праси друкарской од всяких Сцилов и Харрибдов незаствалений, вознесли и розширили и у вічне людям потомним подивованіє и наученіє полишили.

Прочіи друки и скрипти многоцінній згадуючи и шануючи, многи літа і здоровія доброго Вам зичимо.

Особи Вашей щирій шанувателі, бувший Ваш учень и протоколиста, а нині житель леополитанскій
Павло Жолтовський рукою власною.»

IP. – Ф. 278. – № 2989. – Арк. 1-2 зв. Автограф.

№ 14

1969, грудня 22. – Львів.

«Вітаємо Вас, дорогий Степане Андрійовичу з Новим Роком!

Бажаємо доброго здоров'я, хорошого настрою, успіху в справах, найпаче же поступової публікації Вашої роботи. Вже скоро рік як я був у Києві. Все якось не посилають туди. Да я і не прагну їздити до начальства. Кріпко звик вже до Львова. У вересні – жовтні їздив тут по області, брав на облік пам'ятки мистецтва по церквах. Як ще багато є таких пам'яток тут. А скільки і яких було їх на Наддніпрянщині!

Ваш *П. Жолтовський.*»

IP. – Ф. 278. – № 2990. Автограф. Поштова новорічна листівка з конвертом.

№ 15

1970, січня 27. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Прочитав статтю у «Наука і суспільство» і був у Музики. Вона показала мені решту ліногравюр сковородинської серії, які

також присвячені різним алегоричним переважно образам–поняттям. Є там поранений стрілою олень, що знайшов цілочу траву, є самозакоханий Нарцис і решта в такому ж плані. Серед них олень мабуть найкращий. Лев та півень, який є у Вас, представляють образ зі сквородинської притчи за якою півень може настрашити лева, коли заскочить його несподівано і зненацька.

Стаття, хоч коротка, але цікава. Правильна думка про поширеність і загальнозрозумілість алегорій у XVIII столітті. Правильно визначено, що алегорія у Сквороди не звичайна метафора, а глибоке філософське образ-поняття. А вот з розкриттям сквородинського тексту про живописця намалювавшого так живо ягоди, що птахи прилітали їх клювати, автор статі подає дуже непереконливі здогади про петербургські натюрморти. На ділі ж Скворода використав широковідомі античні тексти про твори не то Апельса не то Зевкіста.

Музика передавала Вам свої привітання

Ваш П. Жолтовський

27.I.[19]70.»

IP. – Ф. 278. – № 2991. Арк. 1зв. Автограф.

№ 16

1970, лютого 17. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

За Вашою порадою до мене звернувся лебединець Віталій Хайко. Я підготував йому відповідь, але десь подів конверт з його листа, а разом з ним й адрес.

Тому прошу, якщо маєте його адрес, надішліть мені, а також його правильне прізвище та як його по-батькові.

Ваш П. Жолтовський

17.II.[19]70.

P.S. Говорив про Ваші вишивки, але Академія поки що нічого не дала нам на закупівлю експонатів. Отже треба чекати нагоди підходящої.»

IP. – Ф. 278. – № 2992. – Арк. 1. Автограф.

№ 17

1970, серпня 10. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

На жаль ні колись ні тепер не довелося мені бути в Новоросійську.

Саноцькій Христині Іванівні можна написати на її роботу (Львівський університет, кабінет мистецтвознавства). Зараз вона у від'їзді і я не міг довідатися про її домашню адресу.

Відповідаю Вам з великим запізненням, бо щойно повернувся з двохмісячної відпустки. Як звичайно, використав її на мандрівки. Розпочав їх з відомої Вам Астрахані. Це місто мене зацікавило, навіть дуже зацікавило.

Майже завершено реставрацію Кремля і Успенського собору – все це виглядає імпозантно. Дуже колоритне деревляне обивательське будівництво, деревляний рокотівський театр в парку. Якось зберігло це місто свого недавнього минулого промислового і торгівельного життя. Ну а далі після Астрахані побував в різних губерніальних і повітових містах., в кількості біля сорока. Це Волгоград, Саратов, Хвалінськ, Ульяновськ, Арзамас, Горький, Кіров, Ростов, Переяслав-Заліський, Углич, Калязин, Калинин, Торжок, Волокаламськ, Стерпля(?), Тихвин, Козельськ, Бельов, Вязьма, Брянськ де оглядав рештки чудового Связьського монастиря, Новозибков, Гомель і ще деякі пункти в тім числі садиби Некрасова, драматурга Островського, шліссельбуржця Морозова. Бачив Оптіну пустинь, Світлояр – озеро (град Кітеж) могилу гетьмана Дорошенко в Ярополці. В переважній більшості названих міст я був вперше. Тепер, властиво, в Росії вже мені майже нічого дивитись. Подорож на диво була легкою у відношенні транспорту, а головне гостиниць. Ні з тим, ні з другим не мав жодних труднощів. Отже подорожю я дуже задоволений. Вона й здоров'я мені прибавила.

Цими днями виїжджаю з експедицією на Буковину – збирати матеріали для атласу матеріальної культури.

Спаський прислав мені примірник «Дукачів» з Вашою передмовою.

На цьому хочу побажати Вам всього доброго. Буду в Києві –
зайду.

Ваш *П. Жолтовський*»

ІР – Ф. 278. – № 2993. Автограф. Лист з конвертом.

№ 18

1970, жовтня 31. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Будучи в Луцьку на республіканському семінарі по охорони пам'яток історії та культури слухав доповідь якоїсь харківської дами про міроприємства до відзначення 250-річчя з дня народження Г. С.Сковороди, яке будуть відзначати в 1972 р.

В порядку здійснення цих заходів намічено відреставрувати ту хату у Харкові, в якій за переказами бував Сковорода. Я поцікавився проектом цієї реставрації і відразу пізнав у ньому обміри Вашої хати по Єлізаветинському, 35. Досконально цей зв'язок між першим і другим виявити не вдалось, лишилось лише враження, що харківчани вирішили, що сквородинську хату, яка судячи по фотографії є безнадійно перебудованою і знищеною, замінити новозбудованою типовою міщанською хатою, для чого і використали Ваші обміри. Звичайно, що створення макету, видимо вже неіснуючої хати на Єлізаветинському є діло не погане, але я не певний, що Ви, автор, маєте про це якунебудь інформацію.

Щойно повернувся з експедиції по Буковині. Об'їхали її всю, збираючи матеріали для Атласу матеріальної культури. Я займався будівництвом. Матеріал попався не тільки не просто інтересний, але й подекуди зовсім невідомий – маю на увазі комбінування круглякового зрубу з глиняно-самановою обмазкою.

Ваш *П. Жолтовський*»

ІР – Ф. 278. – № 2994. – Арк. 1 зв. Автограф. Лист з конвертом.

№ 19

1970, грудня 29. – Львів.

«Хай щастить Вам, дорогий, Степане Андрійовичу в Новому Році!

Бажаю здоров'я, сил, доброго настрою.

Ваш *П. Жолтовський*»

ІР – Ф. 278. – Додатки Арк. 5. Автограф. Поштова листівка.

№ 20

1971, березня 14. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Я перед Вами у боргу. Ще в грудні Ви просили мене написати до видавництва в справі підтримки Вашої роботи. Обміркувавши цю справу я подумав, що це буде найліпше зробити не персонально, а від імені нашої установи. Але мені бракувало деяких формальних відомостей – як назва видавництва, прізвище його директора, навіть назви Вашої роботи. Хотів написати Вам, але хтось із киян поінформував мене, що Ви у больниці. Тепер же від С.М. Ограновича довідався, що Ви вже дома, з чим Вас тепер вітаю.

Думаю, що відповідного папера і тепер до видавництва послати буде не пізно.

Додаю проект цього відношення прошу дописати туди те, чого там бракує, можливо доцільно буде зробити зміни в самому тексті. Вишліть його мені, а я вже оформлю його від імені відділу мистецтвознавства нашого музею.

Ваш *П. Жолтовський*»

«До.....»

В прийнятій до плану Вашого видавництва роботі С. А.Таранущенко під назвою ..... мають бути опубліковані пам'ятки українського народного монументального будівництва. Цінність цих пам'яток як скарбу мистецької культури далеко виходить поза національні межі, вони є справжніми шедеврами світового значення.

В основі капітальної праці С.А. Таранущенко лежать точні, за спеціальною методикою виконані обміри цих, в своїй більшості вже не існуючих пам'яток. Документальні описи науковий аналіз, кропітка дослідницька робота виявляючи історію цих величних пам'яток, їх місце в національній культурі всі ці якості праці С.А. Таранущенко зроблять її в друковій справжньою подією не тільки в нашому українському мистецтвознавстві.

Звертаємося до Видавництва з нашою гарячою підтримкою цього видання і проханням якнайскоріше випустити його в світ.»

IP. – Ф. 278. – № 2995. – Арк. 1, 2 зв. Автограф. Лист з конвертом.

№ 21

1971, червня 5. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Був я у видавництві «Будівельник», говорив з начальством і редактором. Замість клопотань зажадали від мене замовлень на Вашу книгу. Говорили, що здійснити це видання буде важко, але багато важить те, що його підтримає комітет в справах друку.

Скільки зможу організувати замовлень – вишлю до видавництва.

Бажаю Вам найскорішого одужання.

Ваш *П. Жолтовський* 5.IV.»

IP. – Ф. 278. – № 2996. Автограф. Лист з конвертом.

№ 22

1971, жовтня 15. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Говорив з В. Свенціцькою відносно придбання до їхнього музею Ваших вишиванок. В кінці цього місяця В.Свенціцька буде у Києві, зайде до Вас. Мається на увазі, що вишивки будуть закуплені через комісію Міністерства Культури, оскільки вона може за них найбільше заплатити.

З найкращими побажаннями

Ваш *П. Жолтовський*.

15.X.[19]71.»

IP. – Ф. 278. – № 2997. Автограф.

№ 23

1971, грудня 27. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Вітаю Вас з Новим Роком, бажаю здоров'я і від одра воскресіння.

Чув я, що вже Вашу роботу поступово друкують. Дай то Бог!

Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 278. – № 2998. Автограф. Поштова листівка з конвертом.

№ 24

1972, січня 23. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійович!

Був радий Вашому листу, а 2 рублі Ви вислали неосновательно. Мені було приємно послати книжку просто як дарунок.

Ви нічого не пишете про стан Вашого здоров'я. Тішу себе думкою, що воно є у відносно кращому стані від того, що я бачив під час останньої зустрічі з Вами.

Ваш *П. Жолтовський*

23.I.[19]72.»

IP. – Ф. 278. – № 2999. – Арк. 1. Автограф.

№ 25

1972, лютого 18. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Бачив віршований (?) календар у свого знайомого, який як і Ви помістив у ньому свою статтю. Він говорить, що редакція вислала йому примірник в рахунок гонорару. Мабуть і Вам також треба так зробити. А коли мені пощастить його дістати, то Вам вишлю.

В Києві буду в кінці лютого.

Ваш *П. Жолтовський*.»

ІР. – Ф. 278. – № 3000. – Автограф. Поштова листівка.

№ 26

1973, березня 20. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Директор нашого музею був у Києві і домовився з видавництвом «Наукова думка» про прийняття до друку Ваших «Хат Слобожанщини»

Сьогодні з мене спитали анотацію до Вашої роботи, яку склав згідно свого розуміння. Додаю її до листа, може Ви щось в ній поправите.

Саму роботу з ілюстраціями і кресленниками прошу вислати на мою чи музейну адресу, для ознайомлення з нею наших науковців і відповідної апробації нашої вченої ради і направлення її до видавництва.

Отже є вже конкретна надія на публікацію Вашої роботи.

Ваш *П. Жолтовський*

20.ІІІ.[19]73»

«*С.Таранущенко*

ХАТИ СЛОБОЖАНЩИНИ

Монографічна праця присвячена пам'яткам селянського будівництва Східної України ХІХ-ХХ сторіччя. В ній висвітлено технічні побутові та естетичні особливості народного будівництва цього своєрідного району України.

В роботі уміщено низку цінних в архітектурно-мистецькому плані пам'яток в супроводі детальних обмірів та фотофіксацій.

Робота представляє інтерес для етнографів, мистецтвознавців, істориків і для широкого читача зацікавленого історією української народної культури.»

ІР. – Ф. 278. – № 3006. – Арк. 1. Автограф. Анотація на окремому аркуші, машинопис.

№ 27

1973 травня 15. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Нашу пропозицію вид-во «Наукова думка» затвердила.

Вашу «Народну архітектуру Слобожанщини» внесено в план редакційної підготовки на 1974 р. з метою видання у 1975 році.

Тепер ми вже з певною гарантією будемо чекати Вашого тексту. Якщо б Ви мали труднощі з передруком на машинці, надсилайте чорновиком – перепишемо у себе.

Як іде справа з друкуванням «Пам'яток Лівобережжя»? Це нас всіх цікавить і турбує.

Ваш *П. Жолтовський*

Р. С. Виявив я, що у мене, через розгільдяйство, залишились 2 пачки Ваших фото до «Пам'яток Лівобережжя». Якщо почекаєте – привезу. Якщо треба терміново – напишіть – вишлю поштою.»

ІР. – Ф. 278. – № 3007. – Арк. 1 зв. Автограф. Лист з конвертом.

№ 28

1973, травня 24. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

І все таки добре, що Вашу роботу якимось надрукують хоч і в «ошпечоному» вигляді. Ніяк не можна було не використати цієї нагоди. А на видавничо- редакційне прокрустово ложе велика робота повинна лягати.

Ваш редактор – «доктор» має хамську та нахабну вдачу. Для мене це вже давно стало ясным. Але шкода, що не відразу після знайомства з ним. Збивав з толку його не дуже то глибокий ентузіазм, який перейшов у звичайнісіньке «бахвальство».

«Житло Старої Слобожанщини» одержав. Мені здається, що зажадають опущення першого розділу. Його зміст прямого відношення до змісту роботи не має, а головне цей зміст стосується такої непопулярної тепер справи як історія України феодаль-

ного періоду. В решті, видимо, обійдеться лише дрібним бліхоловством.

Відаю вже читати нашим співробітникам, але оформлення всього пов'язаного з рекомендацією до видавництва може трохи затягнутись. Вже почався сезон відряджень та експедицій. У наступному тижні їду на Карпати (Гуцульщина) шукати об'єктів для Львівського скансена.

Але Вашої роботи я буду пильнувати. За планом ми повинні її здати до видавництва до кінця цього року.

А поки на все добре Ваш *П. Жолтовський*
24.V.[19]73»

IP. – Ф. 278. – № 3008. – Арк. 1 зв. Автограф.

№ 29

1973, листопада 8. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Днями був у Києві, заходив до Вас, але даремно. Був у Петра Андрійовича, довідався, що Ви ще у лікарні.

При наступному приїзді до Києва, сподіваюсь застати Вас вже дома. Бажаю скоршого одужання. Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 278. – № 3009. – Арк. 1 зв. Автограф. Листівка.

№ 30

1973, грудня 15. – Київ.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Я вже було написав до Петра Андрійовича, питаю про Вас, але не встиг листа кинути, як одержав Вашу листівку, якій дуже зрадів.

В Києві маю бути десь на початку січня. Мушу відвезити туди свою роботу. І обов'язково побуваю у Вас.

Ваш *П. Жолтовський*.
14.XII.»

IP. – Ф. 278. – № 3010. – Арк. 1 зв. Автограф. Листівка.

№ 31

[1973]. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Вітаю Вас з наступаючим Новим роком! Бажаю щоб був він для Вас легшим, чим той який минає.

З великим інтересом прочитав Ваші висновки щодо архітектурних принципів виявлених Вами у будові Покровського Собору. Ваші висновки дуже цікаві і цінні.

Сподіваюся, що «Покровський собор» я у Янчака таки одержу і Вам вишлю по міжбібліотечному абонементу.

Ваш *П. Жолтовський*.»

IP. – Ф. 278. – № 3020. – Арк.1. Автограф. Листівка «З Новим роком!».

№ 32

1975, лютого 21. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Свого часу я відповів на Вашого листа. Мабуть він до Вас не потрапив. Для мене дуже важливою є Ваша думка про мої міркування про карпатське народне будівництво.

Я розумію, що Вас цікавить той речовий матеріал на основі якого я роблю свої висновки. У мене тепер є обміри біля 30 об'єктів. Цього літа хочу довести цю кількість хоч до 50-ти. Але поки що це все не закінчено в кресленні і немає викопірок. Як тільки з цим упораюсь – вишлю Вам для ознайомлення.

Ставлю своєю метою зібрати побільше обмірного матеріалу і його опублікувати разом з тими теоретичними висновками з якими Ви вже знайомі.

Бувайте здорові. Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 278. – № 3011. – Арк. 1. Автограф. Лист з конвертом. На конверті кольоровими олівцями друкованими літерами написано «Жолтовський»

№ 33

1975, серпня 7. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Знайшовся час та відповідний настрій написати Вам листа.

Сьогодні розпочався мій відпуск. Через годину сідаю на потяг, їду в Котлас. Там зорієнтуюсь куди податись на Пінегу чи на Сухону – Великий Устюг, Тотьму. Туди треба їхати поки тепло. А звідти як буде відповідний настрій навідаюсь в Дагестан. Свого часу був в Махач Калі та Дербенті, але до гір та аулів не добрався.

А до сих пір відбув дві експедиції. Перша до Полтавщини та Чернігівщини. На мою велику радість президія Академії зауважив, що наш музей повинний в своїй експозиції представляти всю Україну, а не лише її західні землі. От і довелось вислати експедицію для закупівлі відповідних матеріалів. Після 40-річної перерви знову шукав в Переяславі, Золотоноші, Пирятині, Хоролі, Миргороді, Сорочинцях, Зінькові, Ічні та ще де інде. Несподівано для мене там збереглося ще чимало народного одягу та декоративних тканин. За 2 тиждні ми накупували всяких юпок, запасок, рушників – зібрали добру колекцію. На далі будемо продовжувати цю роботу.

Друга експедиція була по Гуцульщині. Збирали матеріяли по гуцульському народному будівництву. У мене мало було обмірів хат, особливо малих форм архітектури – [к]ухонь та клітей. Тепер я вже маю повний мінімум таких обмірів. Подібно до бойківського будівництва і тут виявляються свої дуже закономірні і розповсюджені сталі пропорції, хоч і зовсім інакші як у бойків. Тут дуже мало розповсюджені Пропорції золотого перетину, зате розповсюджені найпростіші кратності, як от висота хати дорівнює половині довжини гребня хати. І ще деякі пропорційності, але значно менше чим в будівництві Бойківщини.

Дещо до освітлення цих цих пропорційностей дає народний фольклор, але дуже мало, свідомість тут вже давно стала затухати. Так чи інакше займаюся цим з зацікавленням – мене не задовольняє голий етнографічний аспект теми карпатського народного будівництва.

Сподіваюсь, що Ви перебуваєте в стані, чи скоріше Ваше здоров'я перебуває в стані терпимому.

Бажаю всього найліпшого.

Ваш П. Жолтовський

7.VIII. [19]75»

IP. – Ф. 278. – № 3012. – Арк. 2 зв. Автограф.

№ 34

1975, жовтня 1. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Благополучно повернувся додому після відвідання Волги, Дніпра, Дагестану та Криму. Саме цікаве – це дагестанські старі аули. Виключна їх архітектура, інтересний побут, сувора вражаюча природа. Як вірно відчув цей край Шевченко в своєму «Кавказі», навіть не бачивши його, лише силою інтуїції.

Чекаю на Ваше запитання

Ваш П. Жолтовський»

IP. – Ф. 278. – № 3013. – Арк. 1. Автограф. Лист з конвертом.

№ 35

1975, жовтня 6. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

На Ваше бажання висилаю список тих градусів та весей в яких я побував в незабутніх 28-32 роках.

Ваш П. Жолтовський.»

«1928 рік. Був в Сумах, Охтирці, сс. Чернещина та Журавне. З Вами разом був у Полтаві, Зінькові, Чернігові, Березні, Пакулі.

Разом з Чукиним був на Поліссі по маршруту – Чорнобиль, Богдани, Чорностаїпіль, Димер, Вахівка, Іванків, Обуховичі, Хабне (тепер Поліське), Ступище, Народичі, Закусили, Жерев, Корніївці, Дідковичі, Беги, Ходаки, Коростень, Овруч, Народичі, Повча, Лугини, Олевськ, Собичин, Журжевичі, Юрова, Перга.

1929 рік. Коростень, Олевськ, Лопатичі, Голиші, Глуховичи, Підлубли, Ємілачин, Білка.

1930 рік. Виїзжав у Лебедин, Ромни, Пустовійтівку, Лубни, Путивль, Конотоп, Батурин, Крупець, Нові Млини, Велике Устя, Сосниця, Мена, Степанівка, Васьковичі, Городище, Синявка, Макошин, Короп, Кролевець, Воронеж, Гамаліївка, Глухів, Новгород-Сіверський, Комань, Чулабов, Горбов, Попівка, Жадів, Мошковка, Печенгоги, Фаївка, Свірж, Ямпіль, Середина Буда, Протопопівка, Зноба, Мефедівка, Очитно, Гремяч, Мішковка, Стародуб, Городня, Борзна, Оленівка (хутор Куліша), Сваричовка, Ічня, Редьківка, Стодоли, Адамівка, Козелець, Остер, Любеч.

Вінниця, Литин, Лятичів, Межибіж, Проскуров, Черноострів, Сатанов, Купин, Городок, Ляскорунь, Смотрич, Оринин, Кам'янець-Подільський, Студениця, Бакота, Ушиця, Калюс, Воронеж, Куриловці Муровані, Яришів, Могилев на Дністрі, Бар, Браїлов, Шаргород, Немирів, Брацлав, Зіньків, Дунаївці, Мінківці, Шатава.

1931 рік. Разом з вами їздив на Полісся по маршруту Коростень, Овруч, Олевськ, Славечанські хутори, Рудня Сиржеця (?), а далі здається я сам подорожував – Собичин, Журжевичі, Копище.

1931 (дописано червоним олівцем – І. Т.) Потім був на Київщині – Фастів, Біла Церква, Богуслав, Дибинці, Корсунь, Пруси, Жаботин, Мотронинський монастир, Медведівка, Суботів, Чигирин.

Був тоді і на Полтавщині – Андруші, Переяслав, Скобці, Сулимівка, Баранівка, Миргород, Сорочинці, Шишаки, Яреськи, Богачка.»

ІР. – Ф. 278. – № 3014. – Арк. 4 зв. Автограф. Лист з конвертом. Деякі назви населених пунктів підкреслено червоним олівцем, ймовірно рукою С.А.Таранущенко.

№ 36

[1975]. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Вітаю Вас з Новим роком! Бажаю з таким же успіхом перемагати наступні новоліття як перемогли Ви попередні.

Щойно повернувся з відрядження на південне Поділля (Бершадь – Балта). Проїздили ми там 10 днів – збирали експонати до музею. Дивно що й досі є по людях речі, так що повернулись не з порожніми руками. Досить багато залишилось старих хат. В них найбільш цікаве – фасон солом'яного покриття – особливо гребня хати.

Ваш *П. Жолтовський*.»

ІР. – Ф. 278. – № 3015. – Арк. 1 зв. Автограф. Листівка. Б/д.

№ 37

1976, січня 18. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

В ці січневі дні минуло 50 років, як приїхав я з волинської провінції до Харкова, на роботу в очолюваний Вами музей.

З глибокою вдячністю згадую Василя Григоровича Кравченка, що направив мене туди. Від всього серця дякую Вам за те, що прийняли мене тоді. Для мене це було початком правильно обраного шляху життя. Не весь він був вкритий квітами. Проте він був щасливим.

В грудні їздив в експедицію на південне Поділля біля міст Бершадь, Чечельник, Балта. Закупували експонати до музею. Наслідки були непогані. Здобули добрі примірники одягу, килимів, вишивок.

В «Советской этнографії» опублікували мою статтю про пропорції в народному будівництві Карпат. Але на жаль, досі не маю відбиток.

Будьте здорові та благополучні.

Ваш *П. Жолтовський*

18.І.[19]76.»

ІР. – Ф. 278. – № 3016. – Арк. 4 зв. Автограф. Лист з конвертом.

№ 38

1976, квітня 6. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Надсилаю Вам обіцяний текст моєї статті про пропорції в народній архітектурі. Дуже хотів би знати Вашу думку про неї.

Щоб запропонувати килим до набуття музеєм треба мати якийсь фотозображення, або рисунок з описом кольорів, а також ціну.

Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 278.- № 3017. – Арк. 1. Автограф. Лист з конвертом.

№ 39

1976, квітня 23. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Можете собі уявити з якою радістю побачили ми Вашу через півстоліття вивершену та друком опубліковану працю! Сердечно здоровлю Вас. Сподіваюсь, що ця подія позитивно вплине на Ваш життєвий настрій.

Ваші зауваження на мою статтю про пропорції в народному будівництві цілком слушні. Я їх врахую, коли доведеться опублікувати той обмірний матеріал який ліг в основу того екстракту яким є моя стаття.

Ваш *П. Жолтовський*»

IP. – Ф. 278. – № 3018. – Арк. 1. Автограф. Лист з конвертом. На конверті червоним та синім олівцями написано друкованими літерами «Жолтовсь». Ймовірно рукою С. А. Таранущенко

№ 40

1976, травня 1. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Сердечно дякую за Вашу книгу. Приємно було знайти в ній згадку про себе, Чукина та інших бувших юнаків 20-х років.

Ще до одержання Вашого подарунку я купив екземпляр. Якщо Вам буде потрібний зайвий примірник, можу його Вам віддати. Напевне у Вас теж тепер велика «роздача» «Пам'яток Лівобережжя». Трагічна загибель цих пам'яток незмірно підносить значення Вашої праці.

Бажаю здоров'я! Думаю що реактування рецензентів будуть схвальні!»

IP. – Ф. 278. – № 3019. – Арк. 1. Автограф. Листівка. На конверті кольоровими олівцями написано друкованими літерами «Жолтовсь». Ймовірно рукою С. А. Таранущенко

№ 41

19[70], березня 18. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Надсилаю Вам львівський екслібрис. «Жовтня» так і не зміг дістати. Дуже йому скоротили тираж. В кіосках його майже немає. Насамкінець висилаю збірник матеріалів художнього інституту. Можливо знайдете в ньому щось для Вас цікаве.

Ваш *П. Жолтовський*

18.III.»

IP. – Ф. 278. – № 3021. – Арк. 1. Автограф. Лист без конверта.

№ 42

[19...], лютого 28. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Хочу поступово і етично відповісти на Ваші запитання:

1. Благовіщення 1579 р. є єдиною підписною іконою Федуска і на сьогоднішній день. Непідписних, дуже близьких ікон нараховується кілька десятків. Колись покійник Драган навіть розвісив ці ікони на одній стіні. Він вважав їх належними пензлів Федуско. Серед них найкращі – це чин апостольський з Наконечного (біля Яворова). Вражіння від усього цього кола пам'яток скорше як від певної школи чи майстерні чим від творів одного й того ж майстра.

2. Пані Іваницька була дідичкою в Іваничах. Це малий районний центр біля Володимира Волинського. Теперішня парафіяльна церква нова, в ній нічого старого від XVIII сторіччя нема. На іваницькому кладовищі я бачив церкву XVIII століття, можливо збудовану з матеріалу старішої церкви. В ній також нема нічого старшого від XVIII сторіччя. Єдиний висновок який можна тут зробити, що церква для якої робив образ Федуско, також була деревляною. Була б вона мурованою її навряд чи розбирали би і вона стояла би і до нині. У Теодоровича нічого про Іваничі і шукати, бо вони належали до Володимир-Волинського повіту, а відповідно тому в «Описанні» Теодоровича не було опубліковано.

3. В Городищі (в 3 км від Шепетівки) в другій половині XVIII століття був побудований бароковий Кармелітський кляштор. При Миколі I-му він був перетворений на православний монастир, при чому все старе католицьке урядження було ліквідовано, крім хіба декількох добрих настінних фресок. Тепер, звичайно, монастиря нема, але мури ще існують.

В другому місці Городища біля парафіяльної церкви Каргер в 50-х роках провів свої сенсаційні розкопки, які виявили древнє руське городище зруйноване татарським нападом (аналогічно до городища в Райках біля Бердичева) у Теодоровича про Городище є досить докладні відомості.

Вот і усе що можу відповісти на Ваші запитання.

Бажаю Вам доброго здоров'я і усякого благого поспішення.

Ваш П. Жолтовський

28.II.»

IP. – Ф. 278. – № 3022. – Арк.1 зв. Автограф.

№ 43

[19...], б/д. – Львів.

«Дорогий Степане Андрійовичу!

Запізнився з відповіддю на останній Ваш лист, бо чекав на фотовідбитки з нашої фотолабораторії.

Ваші фотографії я сподіваюсь знайти в своїх фототеках. Злостне їх затаєння ким-небудь виключене.

Дефекти на Вашому примірнику Орехівського монастиря обумовлені недосконалістю репродукування, яке виконував ручною претиркою наш співробітник, який ніколи цією справою не займався. Для першого разу добре і так. Він ще раз має намір зробити відбиток. Шукає відповідний папір. Коли зробить я вшлю Вам кращий примірник.

Закладна дошла з с. Пище вирізьблена майстерно горним(?) уставом. На жаль фото у мене з неї не вийшло. Але зберігається вона тепер в Луцькому музеї. Буде змога це фотографування повторити.

Ім'я ужокського майстра «Павель Чонеивь», а другого «Циганиновъ Ивань» при чому прізвище першого дехто читає «Тонеивь».

При користуванні фото з Пищанської церкви треба урахувати пізніші добудови – дзвіницю, південне та північне крило, ганки.

Тепер про перспективи нашої установи. Спочатку були плани наш музей об'єднати з художнім інститутом, були і інші. Але то була так би мовити місцева творчість. Тепер Академія має намір залишити нас за собою. Певні скорочення будуть проведенні при наступній переатестації кадрів. Декого можуть усунути за «нездатієм».

З привітом Ваш П. Жолтовський.»

IP. – Ф. 278. – № 3023. – Арк.1 зв. Автограф. Лист без конверта. Б/д.

№ 44

[19...], б/д. – Львів.

«Дорогий Степан Андрійович!

Мені дуже не хочеться, щоб зіпсувались наші відношення через ті фото, які я поки що не можу знайти. Фотогосподарство у мене як негативне так і позитивне вже величезне. Повного порядку в ньому ще нема. Сподіваюся зимою, коли перестану мандрувати, той порядок таки запровадити. Думаю, що ці фото тоді і випливають.

Поки що для часткового утолення Вашого праведного гніву надсилаю два епіграфічних тексти з іменами майстрів та відтиск з новорозшуканої дошки з видом Крехівського монастиря.

Весь свій відпуск цього року віддав Волині та Закарпаттю. На результати не маю підстав скаржитись. Немало цікавого побачив.

З сокрушеним серцем і повинною головою Ваш П. Жолтовський»

IP. – Ф. 278. – № 3024. – Арк.1 зв. Автограф. Лист без конверта. Б/д.

№ 45

Без дати. Розписка в одержанні фотографій пам'яток мистецтва м. Межириччя

«Одержано відбитки по Межириччу

- 1) Неопалима Купина
- 2) Усікновіння + 2а деталь
- 3) Архангел Гавриїл
- 4) Сон Иакова – не повернув! Т
- 5) Вознесення – не повернув ! Т
- 6) Видіння Савла

П. Жолтовський»

ІР. – Ф. 278. – № 6242. – Арк. 1. Автограф олівцем. Б/д. Курсивом виділено примітки С. А. Тарануценка.

Листи різних осіб
до П. М. Жолтовського

Кравченко В. Г. до Жолтовського П. М.

№ 1

1930, травня 4. – Житомир.

«Лист ч. 37.

Вельмиповажний Павле Миколаєвичу!

Надсилаючи до Вас оцю книжку, прошу потримати її до мого приїзду, бо саме тоді я маю подати цю роботу до Укрнауки, а в дорозі везти її незручно та й взагалі, щоб не загубить.

Тому що Ви ще не надіслали для К-ка маршрута його перебування в Харкові, він з вокзалу має просто вступити до Музею Українського Мистецтва.

День від'їзду ще не вирішено, бо все тут гальмують.

З щирим до Вас поваженням Ваш В.К.

4.V. 1930

Житомир.

P. S. На обгортці, там де наведено зубчики тушшу, не відмовте оздобити, власне заповнити, білі зубчики кармазиною фарбою. А може Ви придумаете з боків і в середині того ж оздобу додати якісь власні оздоби, то буду дуже вдячний. Я взагалі люблю Ваші малюночки. Навіть отой штучний напис до праці про Мартиновича – Ви зробили дуже гарно. Звичайно такий напис личить до чогось старовинного, як оце у Вас. Я двічі перечитав Вашу працю й надто радію за Вас!

ВК»

ІМФЕ. – Ф. 15-4/541. – Арк. 1 зв. – Арк. 148. Автограф.

Таранущенко С. А. до Жолтовського М. П.

№ 1

[1954], б/д. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Фотографії одержав. Візьму до уваги, що Ви до середини липня будете у Львові, постараюся за цей час вирватися до Львова. А що будете робити після середини липня?

І друге – що хорошого бачили на Волині? За чим саме їздили? І в які райони? Чи там немає нічого для мене цікавого? І останнє – Ви не діслали мені одне фото – «Корогва ніженського цеху золотарів» Одну сторону прислали, а другу – ні. Певен, що розшукаєте і дошлете.

І ще одне: чи не можна було би якось через Вас зробити перезнімка (такі, як от Ви й робили з моїх фото? Найбільш важливих, розуміється. Якщо можна, то черкніть скільки на це потрібно грошей.

За надіслані негативи – сердечна подяка.

Бувайте здорові і не забудьте відповісти

Ваш Т.»

ІР – Ф. 278. – № 1814. – Арк. 1. Автограф. Б/д.

№ 2

1957, серпня 15. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Пишу зараз нарис про вітряки. Базою – головню мої та Ваші фото. Дещо дав Логвин і Самойлович. Звертаюся до Вас за допомогою.

1. Проглядаючи фототеку, виявив, що по Полісся Ви чимало за фотографували. Скажіть – чому немає жодного фото по Поділля? Адже і там Ви чимало походили? Чи їх там Ви не зустрічали? Чи не фотографували? Чи їх там не було?

2. Як з Вашою Волинню стоїть справа? Де, які там є (чи були) вітряки? Якого типу? Адже останніми часами Ви там багато працювали.

3. Я гадаю, що у Карпатах вітряків немає і не було. Чи це так? А як з Закарпаттям? Буковиною?

Прошу Вас мобілізувати свою пам'ять і допомогти мені. А ще було б добре, якби Ви надіслали мені на короткий час фото, які би змогли дістати у Львові, вітряків, розуміється паспортизовані.

Дуже Вас прошу допоможіть усім чим можете.

Інша річ: через місяць 15 чи 16 вересня (так точно і не знаю 15 чи 16) – 80-річчя Кульчицької. Ми тут готуємо їй ювілейну

вазу. І я хочу просити Вас в день ювілею доручити їй цю вазу з живими квітами – найкраще білими трояндами, якщо вони будуть. Вазу, якщо буде нагода найкраще переслати okazією. А як не буде, вишлю поштою на В. адресу. Квіти прошу на мій рахунок купити. Поздоровлять адже будете і від себе та Музею, отже це не буде завеликий для Вас труд.

Прошу не відкладаючи, відгукнутися на цього листа.

Що у Вас нового? Як з'їздилося на Кавказ?

Будьте здорові *Тарануценко*

15.VIII.[19]57

Київ»

ІР – Ф. 278. – № 1785. – Автограф. Арк. 2 зв.

№ 3

1964, червня 5. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Колись збирав, а зараз воно мені не здається. А комусь воно може потрібне й цікаве – анкети по етнографії. Між іншим, цікаві тенденції і нахили до етнографії у студентських громадах дореволюційних часів.

Прошу Вас передайте все це добро туди, де воно буде корисним.

Здорові будьте. Т.

1964.VI.5

Київ»

ІР – Ф. 278. – № 1786. – Арк. 1. Автограф.

№ 4

1965, листопада 18. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Яворницький в І т. «Истории запорожских козаков» пише про малу трюхверху церкву в Січі виритовану на гравюрі Ін. Щирського 1691 р. Оскільки Ви цікавились і Щирським і Січою, певне маєте фото цієї гравюрі. Мені потрібно сама церквиця. Чи

не могли б Ви надіслати або за пекунії на завжди, або на короткий час подивитись і повернути Вам.

Пише Яворницький про «одноверху дерев[’яну] ц[еркву] в Чортотлицькій Січі» Може маєте фото цієї церкви?

Просив би написати – де, коли репродуковані Січові церкви? З чийх рисунків? Щось я у себе не можу розшукати

Ваш Т.

18.XI.[19]65»

IP. – Ф. 278. – № 1786. – Арк. 1. Автограф.

№ 5

1966, листопада 22. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Потрапив мені до рук макет «Українці» (друга редакція). В ньому в числі авторів зазначено і Ваше прізвище, як автора розділу «Народне мистецтво».

Тут я дізнався, що Лебедин – Полтавської обл., що золотаря з м. Лебедини звали Ш[...] Драгуза. Мені незрозуміло, чому в розділі не згадано моє «Мистецтво Слобожанщини», хоч це єдине видання радянських часів, де народне мистецтво окремого краю систематизовано в якійсь мірі. Я гадаю, що не треба поясняти, що тут говорить не авторське «самолюбство».

Взагалі ж розділ «Народне мистецтво» викликає думку: треба або поширити його до розміру який би дозволив хоч і стисло, але все ж «вразумительно» охарактеризувати народне мистецтво українців; на це редколегія мабуть не піде. Або ж цей розділ треба зовсім випустити, бо «етнографічно-історичні» «Українці» вільно можуть обійтись без цього «довіска». Бо ж народне мистецтво українців остільки важлива і велика галузь, що в такому кастрованому вигляді подавати її – блюзнірство. Адже можна було б не говорити зовсім про геніальну мистецьку творчість килимарок, а говорити про вироби з шерсті і коноплі в розділі «ткацтво». Всі інші розділи так само можна розпихати по певним розділам «обробка того чи іншого матеріалу (металу, дерева, глини). Їй же богу, ще було би і логічніше (з погляду

етнографії) і простіше трактувати, як самостійну наукову дисципліну.

Очевидно Ви цієї думки не поділяєте, бо дали згоду співробітничати. Ну, так от, щоб Ви знали, що є на світі і такі як я «дикуни».

Ваш Т.

22.XI.[19]66 Київ.

P.S. А про книжки (Антонович, Київ і його околиці) Ви – ні слова.

Т.»

IP. – Ф. 278. – № 1788. Арк. 2 зв. Автограф.

№ 6

1969, грудня 23. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу!

Помилилися Ви з моєю датою минулого року. Помилилися й цього. А оскільки «поступенність – за вашими ж словами – є основа всякого течення», то на цей раз Ви помилилися тільки на різницю між новим і старим стилем, себто на 13 днів. Бо ж день мого народження – найкоротший день року.

А без жарту – сердечно дякую за добрі слова. Одержав і вітання від вашої установи. Прошу щиро подякувати усіх, хто згадав про мене добрим словом. Щасливий я тим, що хоч дещо з мого доробку внесло лепту в загальну скарбонку. І шкодую, що дуже багато сил і часу розтринькано на всякі нікому не потрібні засідання, словопренія і т. і. Я сам дуже хотів би, щоб наслідки наших спільних зусиль стали до друку. Зараз сказало начальство: до травня не можна про це і говорити. І не говорять. А признаюсь, мені хотілося, щоб Ви прочитали і в прочитаному знайшли відповідь на колишнє Ваше до мене запитання: для чого потрібно так багато і так ретельно міряти? Я даю таку відповідь.

Шкода, що ні словечком не обмовилися, що ж Ви бачили на Ровенщині? А я ж там не бував.

Певно Ви бачили на виставці естампи Музикової на Скородинські теми. Дуже мене цікавить: що і як вона відбила Ско-

вороду. Напишіть мені про це. І друге: прочитайте у журналі «Наука і суспільство» № 6 за 1969 рік статтю Ю. Лошиця – Мудрець та сфінкс. Хочу знати Вашу думку про неї.

Ще раз дякую Ваш...

23.XII.1969.

Київ.

Доки цей лист додибає до Львова, то й Новий Рік буде стукатися в двері. Тож засилаю Вам приличествующие случаю gratуляції і побажання.»

IP. – Ф. 278. – № 1789. – Арк. 1 зв. Машинопис. копія. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському»

№ 7

1970, січня 18. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Повертаю «Архіви України». Ствердіть одержання. Ні на словах, ні письмово не дістав від Вас відповіді на моє запитання – що Ви думаєте про статтю Ю. Лошиця «Мудрець та сфінкс» в № 6 за 1969 «Наука і суспільство». Конче хочу знать.

Ваш ....

18.I.[19]70.»

IP. – Ф. 278. – № 1790. – Арк. 1. Машиноп. копія. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському»

№ 8

1970, лютого 22. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу.

Дива річ. Звертаються до Вас за моєю порадою. А я про це – ні сном, ні духом. Ніяк не можу пригадати Віталія Хайко з Лебедина. І тому ж не можу дати його адреси.

Ваш...

22.II.[19]70»

IP. – Ф. 278. – № 1791. – Арк. 1. Машиноп. копія. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському»

№ 9

1970, березня 1. – Київ.

«В «Н[ауці і] К[ультурі]» надруковано Барга, Вітряки у Л[...] втішив присилку Львів [.....]»

В «Жовтні» за лютий надруков[ана] стаття про гуцул[ьські] килими. Може змогли б Н[ауку] надіслати мені? Коли м[ожете] повідомте.

1.III.[19]70»

IP. – Ф. 278. – № 1792. – Арк. 1. Автограф. Копія листа олівцем. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському»

№ 10

1970, березня 15. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу!

Спасибі велике за надіслані книжечки. Мені не доводилося бачити «Збірники» Вашого інститута. Як би Ваша ласка, то хотів би бачити і попередні. Може знайдете можливість вволити і цю мою волю? З приємністю спостерігаю, як «наш П'ємонт» помаленьку обганяє метрополію. Збірники інститута хотів би лише переглянути. Може справді там знайдеться щось важливе, як і у цьому. Добре, що порушили тему пейзажу і Ви. Тільки надто вже «взагалі». Так виглядає більшість статей. Певно це відомчий відчит. Так? Ще раз дякую. Будьте благополучні і богові милі.

15.III.[19]70»

IP. – Ф. 278. – № 1793. – Арк. 1 Машинописна копія. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському»

№ 11

1970, листопада 19. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Ні, ніякої інформації від харків'ян не маю, про використання ними моїх обмірів хати по Єлисаветинській 35. Але я цілком поділяю Вашу думку, що думка у харків'ян «не погана»

Ну, а що до етики, то був би здивований, якби справа була поставлена інакше. Що це у звичаї у дієс мінорес – діло звичайне. А от, коли громовержці проробляють ці фокуси прилюдно, то тут уже лишається сказати: «доколе ж, о господи». А проробляють; і зі мною грішним.

А от з іншого поля:

6.XI.[19]70 в Києві підписано договір між видавництвом «Будівельник» та С.Таранущенком на видання «Монументальної дерев'яної архітектури Лівобережної України». За рекомендацією Комітету по пресі, а зовсім не з своєї та доброї ласки. Оскільки Ви були учасником одного «Діла», вважаю пристойним повідомити Вас про це. Якби громадськість наукова і ненаукова Львова делікатно виявила б зацікавленість у прискоренні друку і з свого боку спробували б втлумачити видавництву користь одного, може б це і допомогло. Ви ж бо знаєте, що не особова зацікавленість тут промовляє.

Здорові будьте.

19.XI.[19]70»

IP. – Ф. 278. – № 1794. – Арк. 1. Машинописна копія. На листі рукою С. А.Таранущенко «Жолтовському»

№ 12

1971, грудня 31. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу.

Вітаю Вас з Новим 1972 роком і шлю найкращі побажання.

Дивна річ: у Вас чути, що Лівобережжя друкується, а тут цього не чути.

Маю до Вас одну докуку – Чи не могли б Ви допомогти мені добути запасчине «Мистецтво укр[аїнської] книги XVI–XVIII ст.» (вид[авництво] Львів[ського] унів[ерситету]).

Ваш...

31.XII.[19]71»

IP. – Ф. 278. – № 1795. – Арк. 1. Машинописна копія. На листі рукою С. А.Таранущенко «Жолтовському»

№ 13

1972, січня 20. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу.

Одержав від Вас книгу Запаски «Мистецтво книги». Вельми вдячний, що потурбувалися.

Аби не примушувати ходити на пошту, вкладаю вартість книги в цей конверт. Прошу повідомити, що одержали справно.

Ваш...

20.I.[19]72»

IP. – Ф. 278. – № 1796. – Арк. 1. Машинописна копія. На листі рукою С. А.Таранущенко «Жолтовському»

№ 14

1972, березня 3. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу!

Шкода, що не одержу від Вас вказівки про Старо-Костянтинів. Адже ж це ваша парафія.

Пущка я знаю недавно. Привів до мене його Горбачов. Знаю, що родом з Глухова. Вчився в Ленінграді чи Москві. Мистецтвознавець. Справляє враження порядної людини.

Маю до Вас таку ще докуку. В «Науковій думці» Ви, здається – свій чоловік. Чи не змогли б Ви мені там попротегувати? Як Ви знаєте, я рівнобіжно з монументальностями досліджував і житлову архітектуру, вульго – хату. По Слобожанщині маю підготовлену робітку з 4 нарисів чи відділів про хати: Харкова, Лебедина, Південної Слобожанщини і Південно-східної Слобожанщини (нині Ворошиловгр[адська] обл.). Директор видавництва, коли друкувалися «Дукати» Спаського і коли над ним нависла загроза відмови видавництва друкувати, звернувся через редакторшу до мене з проханням написати вступ до роботи Спаського. Я хотів, щоб робота Спаського була надрукована саме на Україні і тому погодився написати щось про дукачі. Це, як виявилось, допомогло. Вступ мій сподобався Директору видавництва і робота Спаського була надрукована. Так що можна думати, що

той директор нібито мусів би прихильно до мене поставитися. Ото я і запитую Вас: чи не могли б Ви запитати того директора видавництва (бо я ж сам не мобільний), чи не міг би він взятися надрукувати мою розвідку про хати Слобожанщини?

Вас жду у себе. Прийшов час позанотовувати те, що Ви фотографували. Щоб і воно не призабулося і не став Ваш труд безпаспортним. Від Вас жду також серйозної думки про моє «Лівобережжя».

До побачення *Ваш Т*

3.III.[19]72.

Київ

Р. С. Може заглянули б до Музикової? Переказують, що в неї інфаркт. Т»

ІР. – Ф. 278. – № 1799. – Арк. 1. Машиноп. копія. Курсивом виділено дописане С. А. Таранущенком від руки.

№ 15

1972, червня 25. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Моє «Лівобережжя» – в друкарні. Знаю, що з мого рукопису розділи «Вступ», «Від автора» цілком викинули. Викинули також покажчики імен і географічний. Були ще скорочення тексту і ілюстрацій. Словом, набирають зовсім не те, що я писав.

Свій рукопис я писав, як звіт за роботу колективу. В цій колективній роботі Ваша участь – найвагоміша. Тому мені здавалося, що Ви маєте підставу ознайомитися з «Лівобережжям» у тому вигляді, в якому я написав. Тому я заготовив рукопис і частину ілюстрацій, щоб вислати. І тут нечистий почав нашіптувати: а чи годиться утруджати Павла Миколаєвича своїми клопотами?

Тож прошу Вас: маєте Ви можливість переглянути мій рукопис? Як буде згода, зараз вишлю.

Ваш *Т*

25.VI.[19]72

Р. С. В ніч на 24.VI помер Юрченко»

ІР. – Ф. 278. – № 1797. – Арк. 1 Машиноп. копія.

№ 16

1972, листопада 18. – Київ

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Primo: Збираючись до Києва, прошу запланувати: уділити мені для уточнення даних про Ваші фото днів два. Ночівля забезпечена у брата.

Secondo: Нагадайте, де надрукував О.Новицький своє звіт-домлення про його досліди в Старо-Костянтиніві.

Tertio: Чи обходитися Ви, читаючи «Лівобережжя» тими фото, що я Вам дав? Чи потрібні якісь додаткові?

Здорові будьте *Т*.

18.XI.[19]72.»

ІР. – Ф. 278. – № 1798. – Арк. 1. Автограф. Поштова листівка.

№ 17

1973, березня 27. – Київ

«Дорогий Павло Миколаєвичу.

Вашого листа з додатком анотації одержав. Сердечно дякую за турботи. Ні писати, ні правити анотації не вмію. Якщо після ознайомлення з моїм рукописом знайдете потрібним дещо додати, прошу чинити на свій розсуд. Вже почав «утісняти» Єлену Дмитрівну в справі [...] машиністки для перепису тексту (дублета не маю), а одночасно і з фотографом, що має поробити копії фото, бо негативів знову таки не маю. Як тільки одержу, негайно вишлю на Вашу домашню адресу; маю до Вас одне запитання: в свій час Кричевський зацікавлений лебединськими хатами, зробив проект обкладинки для майбутньої публікації. Чомусь цей проект не загинув; тож прошу повідомити – може і цей проект можна б[уло] використати (все ж таки В.Кричевський), то я надішлю Вам його.

Ваш...

27.III.[19]73.»

ІР. – Ф. 278. – № 1800. – Арк. 1. Машиноп. копія. На листі рукою С. А. Таранущенка «Жолтовському»

№ 18

1973, травня 17. – Київ

«Дорогий Павло Миколайовичу.

Надсилаю Вам «Житло Слобожанщини»: два примірники тексту і два комплекти ілюстрацій. Затрималась висилка тому, що довелося і з друкаркою тексту поморочитися і фотографом поводитися. А Ви знаєте, що з ними все робиться не так як хочеться, а як складається ситуація.

Прошу ствердити, чи дійшла бандероль без ушкоджень. А як проглянете, напишіть про своє перше враження. А як прогляне учена рада і думку синедріона. Може будуть якісь зауваження. Тільки прошу зважити на те, що моя працездатність підупала. І хочеться, щоб якомога менше мене завантажували.

Готуючи до висилки треба було багато поморочитися: Ви знаєте, що зібраного матеріалу багато більше, ніж надсилаю. Особливо морочливо було з Лебедином. Хотілося не переобтяжувати текст і було бажання сказати головне не проминути чогось важливого. Як це вдалося збоку видніше. Здорові будьте.

17.V.[19]73.»

IP. – Ф. – 278. – № 1801. – Арк. 1. Машиноп. копія. На листі рукою С.А.Тарануценка «Жолтовському»

№ 19

1973, травня 20. – Київ.

«Дорогий Павло Миколайовичу.

Вчора, щоб не затримувати Ол[ ] Дм[ ], я не встиг відповісти на Ваш останній лист. Одписую зараз.

Дві пачки фото до «Лівобережжя» мені зовсім не терміново потрібні. Тож будете в Києві, тоді привезете.

До «Слобожанщини» маю додати таке. 1975 рік – це не близький світ. Тож, коли не доведеться самому опікуватися ним, прошу Вас ласкаво заопікуватися.

З «Лівобережжям» же не знаю, що і сказати. З одного боку, ніби гаразд: прислали останню партію гранок. Але якби погля-

нули, що видавництво зробило з текстом, то разом зі мою проїнялися б жахом. Це не правка тексту, а намагання нашкодити йому і авторові і читачеві. У мене зовсім була готова думка відмовитися. І це принципово було єдине правильне. Та моє оточення рішуче протестує і вимагає, щоб вийшло, хоч так. І я нібито здався. Вам же раджу: ніколи не зв'язуйтеся видавництвом «Будівельник», більш гидкого щось і уявити неможливо. А як ще до того за редагування візьметься «доктор» Логвин, то тоді Вам зовсім каюк. Що з тексту повикидали ряд розділів, я здається Вам уже писав. Але де Ви бачили, щоб авторові присилали гранки, а який має вигляд відредагований текст мені і досі не відомо. Який макет – не маю уявлення. Що зробили з ілюстраціями і досі нічого не знаю. «Доктор» взяв собі за звичай – не появлятися перед очі підопічного. Виправили гранки, посилаю йому з листом і прошу написати – чи правильно я роблю, чи виправляє друкарня. На мій лист повна глуха мовчанка. Більш зневажливого положення мені ніколи не доводилося зустрічати. І всі намагання мої, знайти вихід розбиваються об глуху стіну. Я вже не розумію чи не є це просто явно виявлене бажання знищити мою роботу.

Годі. Лamentуванням змінити нічого не можна. Тож на цьому крапка. Ваш останній лист породив у мене бажання поговорити з Вами на ще одну тему. Як будете їхати до Києва, заплануйте на цю розмову пару годин.

З цим здорові будьте.

20.V.[19]73.»

IP. – Ф. 278. – № 1802. – Арк. 1. Машиноп. копія. На листі рукою С.А.Тарануценка «Жолтовському»

№ 20

1973, грудня 10. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу.

Повернувшись з лікарні, я того ж дня повідомив Вас листівкою, що я вже дома і чекаю Вас. Тепер трохи розібравши те, що кинув вибуваючи в лікарню, натрапив на заготовлену для відсилки Вам кінцівку до «Покровського м-ря».

Я доручив С. Білоконю дізнатися у Львові, яка бібліотека має мій «Покр[овський] м-р», оскільки Ви повідомили, що не маєте цієї книжки. Виявилося, що вона є в б-ці Музею укр[аїнського] мист[ецтва], у Янчака (Драгоманова, 42). Тож прошу Вас добудьте цю книжку у Янчака, а додаток я надсилаю Вам з цим листом. Книжку треба дістати, бо я прошу Вас перевірити мої спостереження. А це можна зробити лише перевіряючи по опублікованих в книзі кресленнях. Додаток з своїми зауваженнями ласкаво прошу потім повернути мені. Не знаю чи схвилюють Вас мої спостереження над кресленнями собору так, як вони схвилювали мене. Подумайте лише: уже в XVII в. конструкції, розміри, пропорції дерев'яних церков на Україні були уже остаточно усталені і їх повторює навіть майстер в мурованій пам'ятці в новозаснованому Харкові. Мені хотілося би, щоб Ви написали: чи переконливі мої аналізи – спостереження. Ці висновки переконливе свідчення про зрілість архітектурної думки народних майстрів.

Після знайомства з моїм рукописом про «Лівобережжя» Вам це зробити буде легко. Тому я і прошу обмінятися думками.

Сподіваюся, що це не надто обтяжить Вас. Здорові будьте. Чекаю відповіді.

10. XII. [19]73.»

IP. – Ф. 278. – 1804. Арк. 1 зв. Машиноп. копія. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському»

№ 21

1974, лютого 22. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу!

Дякую Вам, що «Архітектуру урядових будівель» так симпатично відрекомендували директорів Вашого музею. Радію, якщо допоможете побачити світ цій роботі і зробите тим послугу тим, хто зацікавиться розвитком архітектурних форм XVIII ст. на Україні. Я сам не протестував би підтримати таку книжечку в руках, та боюся загадувати: щось стан мого здоров'я не

кращає. Хочу вірити, що подбаєте про те, щоб вона побачила світ.

Якими Прохоровича буду радий бачити.

Спасибі за добрі слова про мою діяльність. Феці, квод потуї.

В цій останній роботі є кілька сторінок, про які хотів би почути Вашу думку: це сторінки, де йде мова про те, що наші майстри «мислили» дерев'яними формами і, коли їм доводилося проектувати муровану будівлю, вони проектували її, як дерев'яну. А при реалізації стіни клали такі, як належить з каменю, а розміри покоїв залишали такими ніби будувалося з дерева. Тільки при цій умові можна зрозуміти і лизогубівську кам'яницю в Чернігові, і Покровський собор у Харкові, і Катерину в Чернігові і багато дечого іншого; тобто психологію тодішніх архітекторів.

Хотів би почути від Вас: чи пощастило мені висловити цю думку в своїй роботі. Спостереження це на мою думку принципово важливе для розуміння психології усіх східно-слов'янських народних архітекторів. Без цього не можна зрозуміти і московського Василя блаженного і баг[ат]о чого іншого. Але ж про це ніхто ніде виразно не говорить. А думка ця на мій розсуд дуже важлива: вона стає красугольним каменем в розумінні правдивої історії культури народу аж до того часу, коли чужоземні майстри увели у вжиток європейські навички архітектурної – мурованої в самій основі – практики.

Може маєте якісь зауваження і до інших сторінок цієї ж роботи, хотів би і про це від Вас почути. Хоч правду кажучи на це у мене мало надії: Ви не дуже охочі читати чужі роботи (принаймні мої)

З тим здорові будьте Ваш Т.

22. II. [19]74»

IP. – Ф. 278 – № 1805. – Арк. 1 зв. Машиноп. копія.

№ 22

1974, квітня 2. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу!

Прочитав у Вашій обробці свою писанину. Незначні поправки окремих слів виправив (де помітив).

Назву роботи пропоную таку: ЖИТЛО СЛОБОЖАНЩИНИ, без «старої»; це зараз не «модно».

А от з назвою першого розділу не знаю, що і порадити. Може краще буде так: СЛОБОЖАНЩИНА. ЗАСЕЛЕННЯ ТА ДЕЩО З ІСТОРІЇ. А ще краще було б назвати так: ВСТУПНІ УВАГИ, або ВСТУП.

Завжди мені буває «тісно» з отими «парикмахерськими» заходами. Тому вирішуйте самі. Треба замінити – замінійте, як буде потрібно. Тільки без великої шкоди.

Як себе почуваю? За два тижні перед цим було погано. Зараз після ін'єкцій і ковтання ремедій, покращало. На довго – не знаю.

З «Лівобережжям» – горе. Редактори «Будівельника» пробі домагаються антирелігійності; та ще вимагають знищити усю «математику». От так, як бачите.

Здорові будьте Ваш Т
2.IV.[19]74»

IP. – Ф. 278. – № 1806. – Арк. 1 Машиноп. копія.

№ 23

1974, серпня 28. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

А чи не завелись у Вас родичі в Австралії? Або хоч у Італії? Адже досі Ви ще не подорожували по Австралії. А в Італію Вам таки конче потрібно побувати; це вже в плані Вашої наукової спеціальності.

А, правду кажучи, я радий, що Ваша непогамованість не притухає. І по хорошому заздрю Вам, як може заздрити особа позбавлена змоги пересуватися далі своєї кімнати. Оце Вам і відповідь на Ваші запитання – як живу і як себе почуваю.

Шкода, що поскупилися і ні словечком не обмовилися, що ж дала Вам Бойківщина. Хоч я і позбавлений можливості мандрувати, та не позбувся все цікавості. А особливо до таких регіонів, як Бойківщина.

Чи буде організована в музеї наукова конференція з нагоди ювілею? Як будете, то пришлю коротеньку замітку. А не буде, то пришлю привітання на Вашу адресу. Потрібна ваша негайна редакція. А не так, як було з останнім вашим листом який Ви проносили в кармані більш як 20 днів.

За повідомлення про Слобожанщину спасибі. А чи не варт було би додати одну фразу про подорож мою до Козіївки. Це найдавніший мій вояж до хат Слобожанщини. Хотів би почути, чи є якісь порухи з урядовими будівлями гетьманщини (*моєю статтею*).

За добрі побажання спасибі. Надсилаю і Вам стільки ж, ще півстільки і ще чверть стільки. Ваш Т

28. VIII.[19]74.

P. S. Сподіваюсь, що машинопис від мене одержали. Хоч В. повідомлення не було.

Т»

IP. – Ф. 278. – № 1807. – Арк. 1 зв. Машиноп. копія. В тексті правки рукою С.А. Тарануценка виділено курсивом

№ 24

1974, грудня 27. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу,

Сердечно дякую за привітання й добрі побажання.

Прийміть і від мене з поздоровленням з новим 1975 роком і найкращі побажання. Зокрема хотів би, щоб продовжили свої досліді над житловим будівництвом бойківщини та гуцульщини і тими, що надішлете разом. І довели їх до друку.

Я просив би, аби Ви надіслали мені обмірні матеріали уже зроблених і *викреслених* Вами хат. Я би переглянув їх. А потім повернув Вам разом з рукописом, надісланими фото і тими, що надішлете разом. Мені хотілося би зробити зауваження, маючи Ваш обмірний матеріал.

Матеріал важливий і цікавий. Час уже переходити від фото одного зовнішнього вигляду до дослідів. Адже: Полісся, Бойківщина, Гуцулія, а потім уже лісостеп і нарешті степові простори тільки разом дадуть картину і історію з генезисом нашого житла. Ради цього варт потрудитися. Отже чекаю Ваших обмірів.

Ваш Т.

27.XII.[19]74.»

IP. – Ф. 278. – № 1808. – Арк. 1. Машинописна копія. В тексті правки рукою С.А. Тарануценка виділено курсивом

№ 25

1975, лютого 10. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу,

Перед цим я в листі просив Вас, якщо можна, надіслати мені натурні обміри Ваші бойківських хат, щоб я мав змогу розглянути їх, а в разі потреби і мати матеріал для критичних зауважень. Ваших обмірів я не одержав. Можливо це не входить у Ваші плани.

А от чому Ви не відповіли на листа, того не розумію.

Здорові будьте. Разом з цим повертаю Ваші фото і рукопис доповіді.

Ваш Т.

10.II.[19]75»

IP. – Ф. 278. – № 1809. – Арк. 1. Машинописна копія.

№ 26

1975, березня 28. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу,

Бандеролі з своїм рукописом одержав. Дякую. Переглянув і статтю свою про «Діло». Поставив у себе на полицю, оскільки Вашим музеєм ця стаття ще не опрацьовувалась. Як Ви гадаєте – правильно я роблю?

Статтю про Старі хати Слобожанщини переглянув. Проти поправок не заперечую. Оскільки вона цілком оформлена до

друку, повертаю музею. Що Ви з нею зробите – Ваша справа. Мій авторський примірник статті зараз Вам без потреби. Тому, якщо не заперечуєте, залишаю у себе. Якщо не заперечуєте дублети відредагованої статті цієї ж теж залишу у себе. Гадаю розіслать декому, кому вона може бути цікавою. Жду листа з Вашою думкою.

Щодо бойківських хат, чекатиму надсилання обмірних матеріалів. Переглянувши, їх порозуміємось. Здорові будьте. Т.

28.III.[19]75»

IP. – Ф. 278. – № 1810. – Арк. 1. Машинописна копія.

№ 27

1976, квітня 27. – Київ.

«Дорогий Павле Миколайовичу,

Дякую за привітання і добрі побажання. Про майбутнє не загадую: як складеться – так і буде.

Мушу признатись, що останніми часами я втратив надію, що книга побачить світ. Якби Ви хоч в мінімальній дозі могли знати, яких скорпіонів книга і її автор зазнали...

На сьогодні я, як і в друку, хочу підкреслити, що робота ця могла з'явитися завдяки допомозі моїх співробітників. Зокрема виділяю Вас, що взяли на себе труд виконати обсяг попередніх рекогносцировочних робіт...

Хочу побажати легкого шляху цій праці і успіху.

27.IV.[19]76.»

IP. – Ф. 278. – № 1811. – Арк. 1. Машинописна копія. На листі рукою С. А. Тарануценка «Жолтовському».

№ 28

19[.], б/д. – Київ.

«От і добре, дорогий Павле Миколаєвичу, що Ви уконтентувалися. Річ – не така вже для Вас буденна.

А фрасуюся я не фото розпису, (хоч хотілося би мати бодай одне), а знімками зовнішнього виду. Чи й тут вийшло одно «воображеніє», хоч в натурі тьми там не було? Це про Сихів.

Я оце міряю план Миколи-Притиска і у вівтарі надибав срібний жидівський семисвічник: з виноградом, деревами та голубками на стійці. Повідомляю, бо може це Вас зацікавить.

А що цікавого здобули, бачили на Бойківщині?

[Таранущенко]»

IP. – Ф. 278. – № 1812. – Арк. 1. Автограф. Б/д.

№ 29

19[.], б/д. – Київ.

«Дорогий Павле Миколаєвичу!

Якщо недослані Вами фото «переховуються» у Вас вдома – то одна річ. А якщо вони затрималися у фотографа – то інша. Був такий випадок: за мою порадою мій курський знайомий переслав негативну плівку фото до Львова фотографу МУМ'а, якого хвалив В'юник. На неодноразові просьби надіслати (повернути) хоч фотоплівку, рік не було ніякої відповіді. Нарешті В'юник на місці з'ясував таке: фотограф зробив, що треба і передав в канцелярію Музею, щоб переслали адресату і тут пакет зник без сліду. Ось цього я і боюсь.

Врешті фото (недослані) – важливий історичний матеріал – це безсумнівно робота київських живописців початку 2-ї полов. XVIII в. близьких до Лаври. (Чому б Вам не написати про ці роботи статечку?)

Отож, комплект фото має наукову вартість, якщо не для нас, то для наступних поколінь. То ж прошу Вас ще раз – розшукайте їх і надійним чоловіком поверніть їх до фототеки.

Радію, що літні мандри не дають підстав скаржитись Вам – такому зажерливому на нове. Шкода тільки, що у Вас бракує бажання поділитися отим новим.

Спасибі за двох майстрів церкводільців. Було б дуже добре якби Ви:

1. Чітко (друкованими літерами) написали ім'я майстра Павла...

2. А ще краще, якби надіслали фото цього напису і самої церкви. (теж і до Пищанської церкви)

Сьогодні одержав пожмаканий (але не порваний) естамп Дениса Крехівського. Дуже врадували! Я давно знаю цю роботу. Вперше її опубліковано ще в «Трудах Арх[еологических] Съездов» і не раз перевидалась.

Але відбиток з дошки – то щось зовсім інше. Такий це світлий, умиротворяючий твір. Зроблений з великим настроєм (не кажу вже про документальну ціну)

Чим поясните «лисини» на естампі? Недотиснуто? Чи випали ці місця (викришилися) на дошці? Дошка грушева? Липова? Хто і як робив відбиток? Під пресом? Чи перетертим кісточкою?

А як «турботи» начальства про скорочення видатків на таку непотрібну річ як музей, торкнулось Вашого Музею? Чи минула вас чаша сія?

Ваш Т.»

IP. – Ф. 278. – № 1813. – Арк. 2 зв. Автограф. Б/д.

№ 30

1954, грудня 29. – Київ

«Шлю Вам свої найкращі Новорічні поздоровлення й побажання творчих успіхів. Ваш Т.

Спасибі, що потрудилися переписати рецензію Дан[ила] Мих[айловича] на «Стару Слобож[анщину]» Т[аранущенко].»

Власний архів М. П. Жолтовського. Поштова листівка. Поштовий штампель «Київ 29.12.54»

Гордєєв Д. П. до Жолтовського М. П.

№ 1

1962, жовтня 27. – Тбілісі

«Тбилиси,
27.X.1962

Дорогой Павел Николаевич!

Нина Николаевна и я поздравляем Вас с наступающими торжествами 45-тилетия Великого Октября, от души приветствуем Вас и желаем всего наилучшего.

17. Х. я, с позволения сказать «справил годовщину» своего заболевания – и этот год у меня прошел никчемно: он ушел не столько на процессы лечения, сколько на хворость и разные запреты... И, хотя в конце-концов, за год намечен прогресс, но, относительно незначительный – выздоровление приходит «черепашьими шагами»... с прошлой зимы, поднявшись с кровати, продолжаю (не без усилия) «ходить с палочкой» Запрещено врачами всякое более или менее интенсивное напряжение – не то что напряженная научная работа, а даже писание пространных писем... И вот, по состоянию здоровья, я, минувшим летом и осенью, не решился пуститься в намечавшуюся командировку на Украину... А очень хотелось и нужно было бы там мне побывать...

А как вы живете-поживаете? Что подельваете?

Стефан Андреевич хворает, собирается на пенсию. Зуммер осенью лежал в больнице (воспаление легких) – теперь уже дома и поправляется.

Н[ина]Н[иколаевна] и я кланяемся. Всего доброго. Ваш Д. Гордеев.»

Власний архів М.П. Жолтовського. Автограф. Поштова листівка.

№ 2

1963, квітня 23. – Тбілісі

«Тбилиси
23.IV.1963

Дорогой Павел Николаевич!

Вероятно, от Пищера(?), Вы уже знаете о постигшем нашу семью трауре – в ночь под Пасху скончалась старшая сестра Н[ины] Н[иколаевны], а 18-го IV состоялось погребение... Мир ее праху!...

Конечно, само собой, грядущие первомайские торжества будут у нас, в этом году печальны... Однако, от всего сердца, мы, Н[иния].Н[иколаевна] и я, шлем вам сердечное поздравление с 1.V и наилучшие благопожелания. Но текущую информацию о нашем житье-бытье, о худож[ественной] жизни в Т[билиси] и

т.д. и т.п., в настоящее время, я сообщить Вам, пока, не способен. Однако не могу не известить Вас, что недавно имел письма от Стефана Андреевича, перенесшего за минувшую зиму вирусный грипп и воспаление легких. Он все еще окончательно не поправился и сидит пока, безвыходно дома. Жалуется, что очень ослабел, собрался выходить на пенсию... но, все же, находит силы писать для УРЕ.

Простите за хим[ический] карандаш, но на бумаге этих открыток тбил[иское] чернило расплзается – «чем богаты – тем и рады». Очень будем рады получить от Вас весточку.

Всего доброго. С приветом Д. Гордеев»

Власний архів М.П. Жолтовського. Автограф. Поштова листівка.

№ 3

1965, квітень. – Тбілісі

«Тбилиси, IV.1965.

Дорогой Павел Николаевич!

Сердечно приветствуем Вас и заблаговременно поздравляем с грядущим «днем 1-го мая» – с наступающим теплым сезоном текущего 65-го года! Желаем Вам всего наилучшего...

У нас в Т[били]-си в этом году не только март, но и первая половина апреля были «шжи» (как говорят грузины) – сумасшедший, ненадежный, переменчивый. Дома у нас «по-прежнему» – похварываем, хотя и лечимся... С вождением ждем устойчивой теплой погоды, которую прогнозы обещают только во второй половине апреля... Простите болящему карандаш [и] каракули и общеупотребительный поздравительный текст открытки...

А как вы живете-поживаете? Как подвигается Ваша капитальная работа? Каков урожай за зиму? Очень буду рад весточке.

С большим удовлетворением узнали (из письма Литы), что Вы не забываете Телегиных и в Киеве – когда туда заезжаете.

Всего доброго. Искренно Ваш Д.Гордеев.»

Власний архів М.П. Жолтовського. Поштова листівка.

1966, січня 1. – Тбілісі

«Тбилиси, 1.I 1966 г.

Дорогой Павел Николаевич!

Уведомляя, с благодарностью о получении В/поздравительной открытки, взаимно приветствуем и поздравляем с уже наступившим Новым 1966-м годом и от души желаем как в этом так и в последующих годах всего наилучшего, особенно же в деле сбора (пополнений) и публикаций материалов о работах (творчестве) средневековых и барокальных украинских мастеров. Как нам сообщила Лита Леон. – Вы как будто снова остаетесь в Львове, а намечавшийся было переход на работу в Киев (в Укр[аинскую] АН?) оказался только, одним из намечавшихся, но неосуществленных «прожекторов»?...

Всего доброго. Пишите!

Искренно Ваш Д. Гордеев.»

Власний архів М.П. Жолтовського. Автограф. Поштова листівка.

ДОДАТКИ

Таранущенко С. А. до Кравченка В. Г.

№ 1

1925, жовтня 3. – Харків.

«Дорогий Василю Григоровичу !

... Зараз же маю дуже й дуже важливу справу. На Вас покладаю великі надії. Річ ось в чому. Зараз у мене кидає в Музеї роботу наша хранителька, бо її обрали викладачем до Вороніжа, ото ж я лишуюсь сам. Мені вже надокучило, що у Музеї все працюють люде так – рік, два, а далі й тікає, бо це були не музейшики. Я знаю, що у Вас там є доволі молодих хлопців, що у Вас пройшли уже стаж музейної чи дослідницької роботи. Ото ж дуже, дуже прошу Вас одкомандируйте до мене – двох, здається можна буде, а поки що хоч одного. Коли це буде енергійний толковий музейний робітник, то і по науковій лінії я дам змогу прокласти шлях до аспірантури. В Харкові «трудящийся» розуміється голодувати не буде.

Хай, коли замала буде підготовка не боїться того, це все я допоможу здобути. Особливо було б бажано одного з таких, що мистецтвом цікавляться. Тоді за якийсь час його можна б було і до катедри дослідчої залучити. Словом, можливости будуть досить широкі лише, щоб хлопець був чесний, порядний і працьовитий. Хочу іменно хлопця, а не дівчину, це для мене дуже важливо.

Я дуже прошу Вас як найскоріше дати мені відповідь і я надіюся – позитивну. Для мене це – Ви не можете уявити, оскільки це важливе й гостро-пекуче питання.

Проглядаючи Вашу «Баришівку», я бачу, що у Вас є з кого вибрати – є розумні й цікаві хлопці. А от у нас у Харкові ніяк не знайдеш. І от доводиться виписувати. Отже ще раз прошу дуже – допоможіть мені, а головним чином Музеєві, розуміється і нашій справі. Буду Вам дуже, дуже вдячний.

Привіт Олімпіяді Михайлівні. Бувайте здоровенькі Ваш
Таранущенко

Р.С. Посада в музеї – штатна. Обов'язки господарські і науково-музейні, себ-то як самі здорові знаєте – «прислуга за одну» Т.

3/Х.25 Харків»

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 7-8 зв. Автограф.

№ 2

1925, грудня 1. – Харків.

«1.ХІІ. 25. Харків

Дорогий Василю Григоровичу!

Пруса одержав. Дуже дякую! Що ж до Жолтовського, то зараз не можу певно нічого написати. Дуже прошу почекати. Як тільки з'ясую деякі деталі зараз же сповіщу. За Пруса не турбуйтеся не обіжу.

На днях вишлю Вам гроші, але не всі. Будь ласка напишіть чи можна Вам половину надіслати в січні? Бо зараз так суцужно, що ніяк не зможу викрутитися. Про це Вам тепер і Прус може написати бо він в курсі. Писанки одержав, дуже дякую. Тьварто-го листа все збираюсь писати, а чому хай Прус напише – дихнуть ніколи! Чи казав Вам Гнатюк – симпатична дядя – що я не від того, щоб Ви провітрилися до Харкова через Київ! Приїздіть, хата буде, ну й нагодуємо, а Ви повеселитесь. Справді! Ваш Т.»

Збоку на полях: «Привіт Олімпіаді Михайлівні. Т.»

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 10. Автограф. Поштова листівка

№ 3

1925 (?). – Харків.

«...З приводу Жолтовського справа стоїть так: я ще й досі не маю можливості написати – присилайте. Думаю скоро це можна буде зробити. За це зараз % 60. Повідомте його, що Музей може виплатити 50 чи 43 крб. (за це зараз точиться боротьба) й мешкання Музей не дає, а треба наймати. Прус найняв прохідну кімнатку за 10 крб. Отже, великих вигод тут не буде, навпаки труденько буде спочатку і лише, коли є призначення до наукової й організаційно-музейної (канцелярської) роботи за якийсь час

перебороти всі труднощі й вибитися. Розуміється, все що я зможу, я зроблю.

... Р. С. Про Жолтовського я мабуть неясно висловився. Я не думаю, що Ви «намагаєтесь». Це я «намагаюсь». Справа в тому, що я не маю спроможності категорично його запросити, бо не знаю ще, чи буде посада. От що!

Т.»

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 35-37 Автограф. Б/д.

№ 4

1925, грудня 11. – Харків.

«... Жолтовського прошу надіслати. Потрібно, щоб до 1 січня він був у Х[аркові]. З 1-го січня буде йти вже й платня. Прусом цілком задоволений. Хиба його та, що він туго думає і не швидко орієнтується й схоплює суть столичного крющотворства. Але це згодом розвинеться. Він же селянин. Має завзятість й упертість і цим переможе. Єдине, що мене непокоїть – щоб велике місто не «розтратило» його, як колосальну кількість молоді, що з'їдуться сюди. Спокуса «6 крб. денно» – дуже велика, особливо для такого турецького святого яким є Василь. Я різко йому зазначив – коли наука – то мука й голод. Коли ситости – йди хлопчиком в трест. Хочу надіятися, що встоїть. А йому ж ще треба стільки пізнати, щоб хоч трохи прозріти, щоб хоч куточок того бачив, що щодня перед очима.

11.ХІІ.1925 Харків»

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 12-13 Автограф.

№ 5

1926, січня 18. – Харків.

«18.І.26. Харків

Дорогий Василю Григоровичу!

Жолтовського одержав, дуже дякую! З Ленінграду повернувся, отже знову зможемо переписуватися! Здоровлю Вас з дружиною з новим роком і жду Ваших листів.

Ваш *Таранущенко*

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 15. Автограф. Поштова листівка.

№ 6

[1926]. – Харків.

«За хлопців не дуже турбуйтеся. Я таки й сам за ними доглядаю. Чоловік я строгий і крутий – це вже Прус знає, вимагаю відданості роботі цілком і коли це буде – дам все, що зможу. Дійсно у Пруса є якась мрія про Географ[ічний] Інститут – та його вже злили з Університетом. На мою думку йому це ні до чого, але я нажиму робить не буду – хай сам вирішає. Думаю, що справа якось полагодиться.»

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 15. Автограф.

№ 7

1926, лютого 16. – Харків.

«16/II 26

Дорогий Василю Григоровичу!

Потрібно, щоб Музей Ваш підняв клопотання перед Україною про збільшення числа місць і загалом зв'язався з нею в справі з'їзду дав відповідь на розісланого него обіжника. І цим для мене вважаю цю справу викінченою.

Тепер за друге. Надіслали Ви мені ото двох парубків, а з ними й мороки. А найбільша з морок це щоб наприкінці року не довелось знову шукати людей; то я надумав їх обох уперти, коли пощастить у кандидати на аспіранта, а коли ні, то у аспіранти. Перше – то краще. Дало б військову відстрочку, а також мали б 4 роки на підготовку, а не 3 як у другому випадку. Тепер ось що. Хлопцям треба допомогти. У нас уже були гутірки про це. З Прусом справа стала на тому, що він опрацює й збере відомості про розписну волинську кераміку – гончарського виробу. Під час відпустки, а я його обом їм дам – він поїде на місця сам і позбере матеріал, заїде до Житомира, мабуть гляне й до Києва. Та цього мало. Тут я гадаю, і Ви допоможете і з огляду на Вашу любов до Пруса, а по-друге і принципово це має стати етюдом з поля народного мистецтва, одним з етюдів, що їх намічає наш музей цілу серію. Прусові найважче буде підійти до гончарських

виробів як до пам'яток мистецтва, а не етнографічного матеріалу. Ну та я думаю ми це подолаємо. А от напхати його матеріалом, допомогти як найкраще охопити і виробництво і економіку і історію промислу – це дуже просив би Вас допомогти йому самому і через Ваших кореспондентів хочеться мені вірити, що затиснуті в лещата різних непереможних і непередбачених умов, можна при дружній допомозі, шляхом колективної допомоги – одного всім і всіх одному – повалити вола. Гадаю так коли буде В. згода Прус має виробити певного квестіонара і розіслати Вам і через Вас усім, хто зможе стати у пригоді – таким чином можна гадаю зібрати відомости.

Проектується у нас тут – при Музеї організувати ряд дослідів над різними темами з народного мистецтва. Було б надзвичайно цінно і для нас і для Вас – повести це дослідження в контакт з Вами. Як Ви?

З Жолтовським ми поки що не дібрали теми, як доберемо і таку, що можна й Вас буде підкувати, то й заходимося.

Пруса зараз немає в Харкові. Як вернеться, пошлю до НКО по Вашій справі. Це буде за пару днів.

А от що до «розбиття» мною Вас в справі народного мистецтва, то багато Ви собі про мене думаєте. Такого я і в голову не клав. Цікавлять Вас ці питання, а у мене щось про це є – почите. От і все.

Будьте здорові і благополучні. *Таранущенко...»*

ІМФЕ. – Ф. 15-3/286. – Арк. 19-22. Автограф.

Таранущенко С. А. до Мартиновича П. Д.

№ 1

1930, листопада 19. – Харків.

«19.XI.30.

Харків

Вельмишановний і дорогий Порфірію Денисовичу!

Трохи задержався я з відповіддю на Ваш лист. Був дуже занятий спішними справами і не міг відірватися щоб побігати по

Харкову у Ваших справах. Зараз звільнився трохи і спішу коротенько відписати Вам.

Я і всі Ваші харківські прихильники щиро жалкують, що Вас зову обідили злодії та ще й проти зими. На жаль зразу Вам грошми допомоги дуже трудно. Нам службовцям Музею заробітну плату виплатили за першу половину жовтня, а йде вже друга половина листопаду. Отож усім службовцям тяжко приходиться з грошми. До того ж і на Музей дають дуже мало й їх з банку ніяк не одержиш.

Найперше я пішов до видавництва «Рух» Там мені сказали, що Вам вислано щось коло 600 карб., а Ви пишете про 100?

Тепер надіслали Ви мені розписку про одержання 50 карб. ніби-то від «Руху». Але то не «Рух» послав, а я від Музею Українського мистецтва і ось чому саме. Усі мої клопоти, щоб виклопотати для Вас постійну ставку за подаровані Вами для Музею рисунки не вдалися. Як я не пробував – нічого не вийшло. Це Вас не здивує. Згадайте що й Академія клопотала Вам про пенсію та нічого не вийшло і тільки ото нам, власне Жолтовському пощастило добути для Вас маленьку пенсію. Більше ж ніяк не щастить дістать. Але ж лишити Вас без підтримки Музей теж не може. Ото я, почувши, що у 1931 році дадуть трохи грошей на купівлю картин, зразу вислав Вам оті 50 карб. Я собі думаю так. Ми зберемо комісію, вона оцінить Ваші рисунки і от ми щомісяця (звичайно якщо нам будуть відпускати кошти) будемо Вам надсилати невеликі суми. Не знаю як Ви до цього поставитеся. Прошу написати. Коли буде Ваша згода вишлю карбов. 25 ще за листопад і думаю, що по 25 руб. буду висилати й далі. Це невеликі гроші, але більшого я зараз нічого не зможу вигадать. Оті люде, що обіщали як Ви були у Харкові допомогти, щоб Ви одержали оті 150 карб. на місяць не змогли того зробити. Тож не кладіть гніву й на мене. Самі бачите, що Ваш подарунок як даровий Музей не може й не хоче прийняти, а по змозі буде Вам сплачувати; правда не стільки скільки тоді говорилося й думалося.

В Наркомосі я чув, виготовляють папір, де будуть визнані Ваші заслуги в культурному ділі, в мистецтві на Україні.

Отож жду від Вас відповіді на цей лист. Посилаю назад Вам розписку на 50 крб. і прошу переписати її, зазначивши, що ці гроші Ви одержали авансом від Музею Українського мистецтва. Від «Руху» швидко одержите трохи грошей і коли згода буде на мою пропозицію і я скоро надішлю 25 карб.

Щиро прихильний до Вас і шануючий
Таранущенко»

ІМФЕ. – Ф. 11-3/240. – Арк. 4зв. Автограф.

Таранущенко С. А. до Упрнауки

[1928]. – [Харків].

Клопотання про затвердження П. М. Жолтовського на посаду наукового співробітника.

«До Упрнауки

Співробітник Музею Українського Мистецтва П. М. Жолтовський на протязі трьох років праці в названому Музеї виявив свою відданість музейній роботі і перевів велику організаційно-технічну працю в галузі інвентаризації та наукової каталогізації музейних матеріалів. В «польовій» роботі він набув досвід в галузі обмірів, архітектурних пам'яток, дослідження та збирання пам'яток народного мистецтва. Зокрема остання його подорож на Полісся дала великий альбом в 200 фотографій й найрізномодніших пам'яток народного мистецтва досліджених на території Чернігівського, Київського, Волинського Полісся. Його звіт про цю подорож подає матеріал великої наукової ваги. Оскільки він вміє розбиратися в пам'ятках свідчить здобута і доставлена ним в Музей ікона 16 стол., що їх по нашим музеям нараховуємо одиниці.

Свою підготовку до наукового опрацювання музейного матеріалу він виявив у виготовлених до друку працях: «Українські воти, як пам'ятки української народної металопластики» та «Народне мистецтво в Поліссі»

На підставі цього я, як керівник його роботою, прошу Упрнауку Жолтовського Павла Миколайовича затвердити науковим співробітником Музею Українського Мистецтва.

Директор Музею, проф. Таранущенко

Додаток: Звіт Жолтовського за працю в М[узеї] У[країнського]
М[истецтва] з 1926 по 1928 р.»

ІР. – Ф. 278. – № 1369. – Арк. 1. Машинопис. копія.

**Жартівливі вірші, присвячені співробітникам МУМу,
з малюнками.**

«Сам зелне чинит халатность
Та од всех wymagaєт аккуратность
Естество внутренее имеет прехитро
Фортуна щастливит его неухитно
А на всех напускаєт такову жалость
На подлуг своих бед и напастей немалость
То когда же трудолюбец путешествием труждаєт
А не малую тем ползу музею надыбаєт
Ремствено то лакомством узываєт и на то грошей не даваєт
А як сам на странство выражаєт
На весь свет трудами выхваляєт а сума вся музейная забираєт
У такового егоиста жити не сладко
Щидерско комнату свою запираєт
Еще неведомо где ключа ховаєт
Но поневаж справе не заважаєт
К тому же хытрую политику розшираєт
Однодушно товариство его уважаєт.»

ІР. – Ф. 278. – № 6266. Арк. 1 зв. 3 малюнком. Написано наслідуючи мову XVII ст.

1926 р.

«Барзо рахунки любит и знаєт
И в них дуже разбираєт,
Латвий приткого зайца догнати
Як на тых рахунках его ошукати,
Штоб всю пыльность мали и жадного недбалства в рахунках
не вчиняли»

ІР. – Ф. 278. – № 6266. – Арк. 2. 3 малюнком. Написано наслідуючи мову XVII ст.

«Что то за кобета
Усяк день у музеумые бываєт
До справ музейских барзо прилягаєт
На все картки укладаєт и шматы разбираєт
О двери и печатки дбаєт
Вельце ладную, як мовят, собаку маєт
Со всема зычливость и чемность наблюдаєт
Какова из себя есть, на дале може узнаєт
А зараз грех наших ради лица ея бачити не можна.»

ІР. – Ф. 278. – № 6266. Арк. 3. 3 малюнком. Написано наслідуючи мову XVII ст.

1926 р.

«Чернявый юноша где бываєт,
У него выпадки злые прыпадають, кгда из
Корене глупости зуб мудрости изростаєт.
И малевание разное он тут разбираєт,
Найбарзей же цяцьками бавиться уважаєт.»

ІР. – Ф. 278. – № 6266. Арк. 4. 3 малюнком. Написано наслідуючи мову XVII ст.

«Щупак рыба злая бываєт
Если навуть ее никто не чипаєт
По прыкладу тому о некоей жене скажу
Она такову натуру маєт
То по всякому выпадку людей лаєт
Единую цноту маєт
Вельце скоро про то забываєт
А в ином всем справная бываєт, тоно часом цыгарки
брыдкие вживаєт.»

ІР. – Ф. 278. – № 6266. Арк. 5. 3 малюнком. Написано наслідуючи мову XVII ст.

Прус В. У до В. Г. Кравченка

№ 1

[1925], грудня 24. – [Харків]

«Дорогий Василь Григорович!

Пишу з доручіння Степана Андрієвича, бо він страшенно зайнятий з поїздкою. Мав ще позавчора виїхати, а й досі не виїхав – відкладено на суботу. Найперше, це справа з Жолтовським. Нам до зарізу потрібен робітник зараз же і цю неодмінну потребу мені найбільш приходиться відчувати. Ст[епан] Анд[рійович] сказав мені написати, що ми ждемо Жолтовського до 15 січня, але це дуже довго по-моєму. Нам щоб хоть 5 робітників і тоді ми змогли б завести справу яку слід. Я мушу все виконувати і це не може на мені не відбитись, бо доводиться з 8 години ранку і до 12 години ночі іноді працювати...»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 149. Автограф.

№ 2

1926, січня 17. – Харків

«Жолт[овський] приїхав і здається до 1.ІІ буде без платні.»

ІМФЕ, Ф. 15/306 Арк. 95. Автограф.

№ 2

1926, січня 24. – Харків

«Жолтовський квартири ще не має. Мав він листи до знайомих, але з того всього нічого не вийшло. Живе в кабінеті С[тепана] Андрієвича»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 96 зв. Автограф.

№ 3

1926, лютого 1. – Харків

«Дорогий Василь Григорович!

Вчора одержали Ваші листи. Дійсно, що я поч(..)* виходити з рамок терпіння, але то нічого. Павло забрав трохи роботи. Зараз Павло мене зве канц[елярською] крисою і канц[елярським] пе-

дантом. ...Жолтовський чудак в кубі. Він вегетаріанець і то такий, що навіть солі не їсть ні перцю. Нічуть не ховається, що він член колокольного відомства і релігійний до фанатизму. Українців не любить. На всьому в його позначилась соціальна його верства...»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 98 зв. Автограф.

№ 4

1926, лютого 11. – Харків

«...Жолтовський начитаний по іконографії і по всьому більше від мене, бо мав на це кращу можливість і тут з іконографією для нього легка справа. Крім того й зараз він має більш можливості читати бо його робота внутрішня музейна і відповідальна лише перед одним Ст[епаном] Андрієвичем. З ріжними відчитами, йому не приходиться морочитись.

... З Жолтовським ми зійтись близько не можемо. В його одні погляди, а в мене другі. Він не селянин. Тої практики не пройшов, що я, а я не читав того, що він.»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 100 зв. Автограф.

№ 5

1926, березня 3. – Харків

«...З Павлом Мик[олайовичем] по-товариськи я дружить не можу, бо це друга – попівська настойка, яка мені страшенно не подобається. Альфа і омега в нього є Бог і релігія. На все сучасне плює. Мене одного разу назвав шпаною, що я готовився до «доповіді», а не до «урока» як він каже. Це було в присутності Ст[епана] А[ндрійовича] і Марії Олександрівни і мені було дуже не гарно. Коли я йому потім зауважив, то він підтверджує те саме. Отже коли він живучи на чужі копійки міг більш за мене начитатись і набратись такого нахабства, то він не мій товариш. Біля плуга він не був, життя низшої верстви не знає.»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 103 зв. Автограф.

№ 6

1926, вересня 12. -[с. Дубище]

«Дорогий Василь Григорович!

Про положення ХМІМ я гарно знаю, бо в Ленінграді одержав був листа від Людмили Миколаївни, а вдома одержав уже два листа: одного знов таки від неї, а другого від Павла. Павло на цілому аркуші паперу про все мені описав з першої години коли він повернувся з Москви і до останнього часу.

... Тепер про карту. Я вже возніс був «моление к Господу», що Ви за неї забули. Мені така карта дуже потрібна. Під час своєї експедиції, я її трохи зім'яв. А це давав карбованця, що мені її наклеять уже на марлю Думав уже присвоїти. Павло Ж[олтовський] теж уже посягав на неї. Буду Вам дуже вдячний, коли настренчите мені десь таку вкрасти чи видерти.»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 118 зв. Автограф.

№ 7

1926, жовтня 22. – Славута

«...Ви в курсі що сталося з М[узеєм] Укр[аїнського] М[истецтва] Коли б Ст[епан] А[ндрійович] не кривив душою, то був би він до Київа передав свої експонати, а не в Соцмузей. Ну, а зараз почалось уже в Соцмузеї виживання одних другими. Це перебував у мене троє суток П.М.Жолтовський, то розказував мені.»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 121 зв. Автограф.

№ 8

1927, січня 24. – [Славута]

«За те, що Ви мені надіслали від Академії повідомлення про мої матеріали по звичаєвому праву я дуже Вам вдячний. Я почув нарешті, що люде визнають мою роботу цінною та вичерпуючою. Оце й є для мене нагорода. Хоч би й це взяти, Василь Григорович, то це більша користь ніж бути техробом у генерала Т[аранушен]-ка. Ви мені вибачте, але так його всі в Харкові звать. П[авло]

Миколаєвич ще охрестив його «дішовкою», бо той дуже скупий – дає півкарбованця на якусь покупку, яка коштує 3 карбованці. Недавно одержав із Харкова листа. Т[аранушен]-ко в Ленінграді. На мій звіт про гончарство сакали(?), що нічого робота, але по-кіль вони зберуться його друкувати, то в мене буде друга робота може навіть видрукувана про гончарство на Шепетівщині. Про це хай Вас Бог боронить писати в Харків.»

ІМФЕ, Ф. 15/306. Арк. 123 зв. Автограф.

Листи Ограновича С.М. до Таранушенка С.А.

№ 1

1959, січня 18

«Львов, 18 янв[аря]. 1959 г.

Многоуважаемый Степан Андрианович!

Благодарю Вас за ответное письмо. Для Вас Новый год во Львове совпал с появлением в продаже Вашей трогательной книжки о Мартиновиче, которую я купил и прочитал. Я и раньше читал о нем биографию П.Н. Жолтовского, но написанная при жизни Мартиновича, она не могла приоткрыть тех грустных сторон жизни, которых коснулись Вы. В Киеве, в ноябре 1958 г., была выставка И.П. Котляревского, где, между прочим, были и иллюстрации Мартиновича (электротипографии Левинсона в Москве) и выглядели прекрасно. У Вас получилось не просто популярная или научно-популярная книжка, а вышел вклад в литературу благодаря новизне материалов об академических годах (и очень любопытной бытовой странице о казенке) и большей цельности всей биографии.

Уважающий Вас СО...»

ІР. – Ф. 278. – № 3666. Автограф. Арк. 1 зв. Лист з конвертом. Є підкреслені місця рукою С.А.Таранушенка.

№ 2

1969, січня 16

«16.I.69

Святки еще не кончены, глубокоуважаемый Степан Андреевич, еще можно поздравить Вас! Позавчера вечером мальчишки звонили к нам в дверь петь Щедрика-Ведрика, колядки и ряженые пошли по окрестным селам. На третий день мы были приглашены в пригородное село к нашей молочнице, поставляющей нам молоко и др. молочные продукты уже 22 года.

На углу ее переулка мы встретили смерть в белом саване и с косой, она была в маске, с красным клювом как у пингвина. Дома три елки у нас, у сына и у дочери. Сын достал большие елки с Карпат. Здесь мы вдвядтером живем: два сына, невестка, внук, дочь, зять и одна внука, и мы с женой. В сочельник все вместе ужинали, как полагается. А на днях у нас провел вечер Пав[ел] Ник[олаевич].»

IP. – Ф. 278. – № 3672. Автограф. Арк. 2 зв.

№ 3

1969, травня 14

«14 мая 1959 г.

Беспокоюсь, глубокоуважаемый Степан Андреевич, здоровы ли Вы, не слыша ни гласа, ни послушания на письмо мое, посланное в начале апреля.

Представьте, я 23 –й день сижу дома с маленьким воспалением легких, т° держится, а кругом весна в красе своей, жить бы и наслаждаться.

Пав[ел] Ник[олаевич] был за этот месяц у меня дважды, он «передан» в ведомство Академии, наконец, и доволен. Плохо то, что в львовском скансене сожгли клуню неизвестно какие люди. За сожженую по неосторожности дерев[янную] церковь XVII в. на берегу Онеж[ского] озера шофер, спавший у церкви, получил 5 лет, лет 5 тому назад. А здесь неизвестно кто сделал...»

IP. – Ф. 278. – № 3674. Автограф. Арк. 2 зв. Лист з конвертом.

№ 4

1969, листопада 16

«Львов, 16.XI.69 г.

...Я с удовольствием узнал на днях от П[авла] Н[иколаевича], что Вы выходите из дому, и готовится Вам заслуженный юбилей. Желал бы я быть в Киеве к этому времени!»

IP. – Ф. 278. – № 3677. Автограф. Арк. 6 зв.

№ 5

1973, січня 24

«24 янв[аря] 1973 г.

...Павел Николаевич мне вчера ответил по телефону, что он читает Вашу работу, что она очень интересна и что он изумлен Вашими подробными измерениями и сделанными на основании их эстетическими выводами; на мой вопрос он добавил, что по методу и глубине измерений Вы далеко оставили позади себя С.В. Бессонова и напоминает Титца. Но А.А. Титц – архитектор, следов[ательно] и математик и знает строит[ельную] технику. Бессонов был юристом. Вы же филолог, и тем более, в моих глазах, Ваше глубокое проникновение в архитектурно-строительные вопросы делает Вам честь. Он не будет писать Вам ответа, а поговорит лично с Вами. Мне он не дает читать без Вашего авторского разрешения; он сказал это первым, не дожидаясь моей просьбы; ему показалось, что я звоню, чтобы просить его.

...Посылаю Вам его (*Шиденко Василя Артемовича – I.T.*) письмо от 24.XII, но прошу Вас через месяц его мне вернуть по почте или через Пав[ла] Ник[олаевича], а с ним я часто вижусь.»

IP. – Ф. 278. – № 3683. Автограф. Арк. 1 зв.

№ 6

1973, лютого 3

«3.II.73.

...С Вашей работой Вы мне дважды в письмах предлагали познакомиться в Киеве, и я этого желал. Теперь, когда она здесь,

дайте Павлу Ник[олаевичу] соответствующий ордер после прочтения им.»

*IP. – Ф. 278. – № 3684. Автограф. Арк. 1 зв. Поштова листівка.
№ 7*

1973, листопада 12

«12 ноября 1973 г.

...Павла Ник[олаевича] я вижу нередко, но о дальнейшем движении Вашей книги он ничего не знает. Что произошло за последние 9 месяцев в этом деле?...»

IP. – Ф. 278. – № 3686. Автограф. Арк. 2 зв.

№ 8

1975, травня 14

«Львов, 14 мая 1975 г.

...В последнее воскресенье мы принимали Павла Николаевича. Все его дела идут хорошо, но сын его женится, что способно внести некоторые перемены в жизнь отца...»

IP. – Ф. 278. – № 3688. Автограф. Арк. 1 зв.

Додаток 2.

Звіт за архітектурну експедицію на Чернігівщину 1930 р.

«Вступ

Музей Українського Мистецтва вирішив влітку 1930 року своїх співробітників П. М. Жолтовського та Д. Г. Чукіна в наукову екскурсію на територію бувшої Чернігівської губернії. Метою подорожі була рекогносцировочна розвідка пам'яток старої архітектури особливо пам'яток архітектури дерев'яної. Екскурсія мала на меті намітити наступні об'єкти дослідження пам'яток архітектури на Чернігівщині, щ обуло розпочате силами музею за частковою матеріальною допомогою з боку Чернігівського Держмузею влітку 1928 року. При обранні маршруту для екскурсії були використані старий опис Чернігівської єпархії Філарета та «Алфавитний список церков Черниговской епархии» Е. Корно-

ухова – 7-ой выпуск трудов Черниговской губернской архивной комиссии». З останнього джерела були вибрані відомості що до часу збудування старовинних церков. Ясно, що така підготовка була цілком недостатня і одностороння, бо згадана література включала в себе лише пам'ятки культового будівництва та і то лише подаючи (незавжди) дати побудування, не даючи ніякої уяви про архітектурний характер пам'яток. Отже доводилось в великій мірі при обранні маршруту керуватися власним археологічним «чуттям». Поруч розвідки пам'яток старої архітектури, що була головним завданням подорожі, ми нотували принагідно пам'ятки зв'язані з подіями Жовтневої Революції та громадянської війни, пам'ятки скульптури, живопису, спіцарства тощо. Користуючись з нагоди збирали низку портативних пам'яток мистецтва пресиляючи їх до Музею або передаючи до найближчого кураєвого музею. (Сосницький Новгородсіверський Музей). Перебуваючи по більшості на селах провадили серед селянства пояснювальну роботу що до мети та методів охорони та збирання пам'яток старовини та мистецтва в умовах соціалістичного радянського будівництва в часи соціалістичного господарства та культурної революції.

Наслідки екскурсії фіксувалися черновими бльок-нотом, фотографіями та обмірами (переважно поземних плянів будов) Фотографічну роботу провадив П. Жолтовський, обміри та креслення робив Д. Чукін.

Подорож тривала з 20 червня по 8 вересня. Було обстежено 75 пунктів (міст та сел.), що звичайно забрало багато часу на переїзди та переходи з місця на місце (пішки ми пройшли біля 600 кілометрів, проїхали залізницею та пароплавом біля 700 кілометрів). Через це здобуте є лише сировинним матеріалом, що має бути використаний для майбутніх досліджень. Але в деякій частині цей сировинний матеріал остільки переконливий і ясний, що ми в цім звіті наважились об'єднати його за певними групами і зробити деякі висновки та характеристики.

Звіт цей для зручності розбито на окремі розділи за формальними ознаками матеріялу та типу архітектури. Неархітектурний матеріял поданий в цім звіті в порядку нотацій.»

Маршрут екскурсії П. М. Жолтовського та Д. Г. Чукіна на Чернігівщину 1930 року.

(Основні пункти експедиції: Путивль, Конотоп, м. Батурин, с. Мотіївка Батуринського р., Купецький монастир, Велике Уст'є, м. Сосниця, м. Мена, м. Короп, м. Кролевець, Глухів, Новгород-Сіверський, Машев, Печенюги, Лісконоги, Остроушки Шостенського р-ну, Свірж, Івот, Ямпіль, м. Середина Буда, Гремяч, Гудовка, м. Стародуб, м. Городня, Оленівка Борзненського р-ну, Ічня, Прилуки (Пустинь), м. Ніжин, Козелець, Остер, Неданчічі Любечського р-ну, Любеч (та інші, всього 75 пунктів – І.Т.)»

ІР. – Ф. 278. – № 101. – Арк. 1-2. Машинопис.

№ 1

1953, березня 20

«Характеристика

На научного работника Украинского государственного музея этнографии и художественного промысла АН УССР во Львове Павла Николаевича Жолтовского.

Жолтовский П. Н., 1904 года рождения, украинец, беспартийный, окончил в 1932 году Киевский художественный институт по музейно-искусствоведческому отделу.

Жолтовский П. Н. является опытным музейным работником-искусствоведом. Начав работу в музеях УССР в 1926 году, т. Жолтовский П. Н. глубоко изучил и обследовал во время многочисленных экспедиций памятники народного искусства и архитектуры Украины; хорошо ориентируется в искусстве народов Советского Союза. Своей специальностью т. П. Н. Жолтовский избрал историю украинского искусства, в области которой является теперь одним из наиболее сведущих специалистов. Жолтовскому П. Н. принадлежит ряд статей и очерков в периодической прессе, относящихся к истории искусства.

В период Великой Отечественной войны т. Жолтовский работал в Башкирской АССР. С 1946 года работает в г. Львове, как сотрудник музея и преподаватель истории искусств в музеях

города. Принимает активное участие в организации научной работы Украинского государственного музея этнографии и художественного промысла АН УССР, постоянно повышает свой научный и идейно-политический уровень. Тов. Жолтовский П. Н. умело сочетает производственную и общественную работу, в настоящее время исполняет обязанности заместителя директора музея по научной работе.

Директор музея

Канд. Филол. Наук:

Парторг

Председатель М.К.

/А. И. Дей/

/М. Ф. Ломова/

/М. З. Козакевич/

Львов, 20. III. 1953»

Власний архів М. П. Жолтовського. – Арк. 1. Машиноп. копія.

№ 2

[1953]

«Список научных трудов

1. «Українська рукописна книга та її оздоблення» печат[ь] Музей українського мистецтва в Харківі 1926. 0,3 (печ. л.)

2. «Українська лінія» печат[ь] Журнал «Червоний шлях» 1930 № 2 0,6 (печ. л.)

3. «Українська графіка XIV–XVIII століття» рукоп[ись] 1950 2 (печ. л.)

4. «Отражение социальной и национальной борьбы украинского народа в памятниках XVI – XVIII століття» рукоп[ись] 1953 6 (печ. л.)»

Власний архів М. П. Жолтовського. – Арк. 1. Машиноп. копія.

№ 3

1953, квітня 28

«Предварительное заключение о диссертации П. Н. Жолтовского «Отражение социальной и национально-освободительной борьбы украинского народа в памятниках искусства XVII–XVIII століття» – Львов, 1953 г.

Рецензируемая работа весьма интересна и совершенно нова по теме. Автор поставил перед собой задачу собрать по сохранившимся до нас очень немногим памятникам живописи, графики, скульптуры и народного самодеятельного искусства все, что относится к одной из важнейших эпох в истории народов СССР, во время воссоединения братских народов, русского и украинского в XVII веке. Автор правильно и практично приурочивает свою диссертацию к юбилею трехсотлетия Переяславской рады 1654 г., акту провозглашения Б. Хмельницким объединения Москвы и Украины.

В диссертации рассматриваются вновь, как известные раньше материалы по иконографии Б. Хмельницкого, так и малоизвестные и совсем неизвестные материалы по живописи и графике Украины XVII-XVIII веков. С определенным тактом решает автор также проблему изображения восстаний и национальной борьбы Украины в искусстве вражеского лагеря, панской Польши. Все эти материалы освещается самостоятельно и очень интересно. Автор стоит на правильных методологических позициях и проявляет хорошую осведомленность в марксистко-ленинской литературе, освещающие общие вопросы национальной политики и истории. Несколько недостаточно проявленное им знание научной литературы, посвященной истории искусства, в частности книжной графики и рисунка XVII-XVIII веков, но это, думается, не уничтожает основной ценности работы.

Мне представляется, что работа, как вполне исследовательски – самостоятельная, актуальная по теме, может быть принята к защите на степень кандидата искусствоведения.

Я считаю совершенно необходимым привлечь в качестве оппонентов – специалистов по истории украинского искусства, указывая на проф. Н. А. Кожина (Львов), С. И. Маслова и П. Н. Попова (Киев), В. В. Курильцеву (Академии художеств СССР).

28.IV. 1953 г.

Член-корреспондент АН СССР»

Власний архів М.П. Жолтовського. – Арк. 1. Машиноп. копія.

КОМЕНТАР

Жолтовський П.М. – Кравченко В.Г.

№ 2

Село Забріддя - Черняхівського р-ну, Житомирської обл. У 1912-1913 рр. у с. Забріддя приїздив Кравченко В.Г., який збирав матеріали про народні пісні та звичаї, які описані в книзі «Звичаї в с. Забріддя та по деяких інших недалеко від цього села місцевостях Житомирського повіту на Волині», Житомир, 1920.

Старокостянтинівський собор - очевидно мається на увазі Хрестовоздвиженський собор (1880 р.), облаштований на території колишнього домініканського монастиря XVII ст. Не виключено, що мається на увазі і Свято-Троїцький храм (XVI ст.), створений в замку князів Острозьких на березі р. Случ.

«...священника Струменського» – Михайло Струменський, випускник Московської духовної академії, острозький краєзнавець та музйник, член Братства князів Острозьких. Разом з М. Тучемським, директором Острозького історичного музею, підготував перший музейний каталог з описом рукописних книг. У 1916 р. видав у Почаєві книгу «Из Острожской старины».

№ 3

Батько - Жолтовський Микола Никанорович (1876 – 1938) був настоятелем Свято – Дмитрівської церкви у с. Мислятин.

с. Шельвов – село у Білогірському р-ні Хмельницької обл.

№ 4

«Лаврським Державнім» – У 1922 р. на території Києво-Печерської Лаври було створено «Музей Культу та Побуту при Києво-Печерській Успенській Лаврі» під керівництвом Ф.М. Морозова. Вже у 1925 р. музей став одним з провідних музеїв України. У 1926 р. прийнято Постанову ВУЦВК та РНК УРСР від 29.IX. «Про визнання колишньої Києво-Печерської лаври історико-культурним заповідником і про перетворення її на Всеукраїнське музейне містечко». З 1926 р. директором його був П.П. Курінний (1894-1972)

«Ханенківським» – у 1919 р. колекція українських меценатів Богдана та Варвари Ханенків була націоналізована і набула статусу державної музейної установи. Серед перших науковців музею були відомі вчені, мистецтвознавці: Г. Лукомський, М. Макаренко, Б. Реріх, С.Гіляров.

Антропо-етнографічний музей при Академії – у 1921 р. при Українській Академії Наук завдяки зусиллям О.Г.Алешо було відкрито Музей (згодом Кабінет) антропології та етнології ім. Хв. Вовка. У основу його фондів було покладено всю наукову спадщину професора Вовка – бібліотеку, численні наукові антропологічні, етнографічні та палеонтологічні матеріали у вигляді колекцій речей, рукописних матеріалів, нотаток, малюнків, карток антропометричних вимірів, фотографій тощо.

Культурно-Історична Комісія – Культурно-історична комісія ВУАН (або комісія для дослідження примітивної культури й її пережитків в українському побуті та фольклорі) – науководослідна установа в складі Історичної секції ВУАН, що діяла протягом 1924-1934 рр. Заснована М. Грушевським улітку 1924 р. Науковим співробітником комісії була К. Грушевська, в роботі брали участь: В. Денисенко, К. Квітка, Ф. Колесса, В. Кравченко, Ф. Савченко, Л. Шевченко, а також кореспонденти на місцях.

Кочубей Володимир Іванович (1888–1937) – археолог, краєзнавець. Один з ініціаторів та засновників низки краєзнавчих гуртків в містах та селах Славутського, Полонського, Красилівського, Судилківського, Ізяславського та Ляховецького р-нів Хмельницької обл. Від 1926 уповноважений Всеукраїнського Археологічного Комітету при УАН по Шепетівській окрузі та уповноважений Київської крайової інспектури по охороні пам'яток культури на Шепетівщині. У 1926 р. засновує та очолює Шепетівський окружний краєзнавчий музей в м. Славута. На базі цього музею в 1927–1929 рр. ініціював проведення, під науковим керівництвом проф. С. Гамченко та Безбородько, двох геологічних та двох археологічних експедицій. У 1928 р. ініціював створення Шепетівського Наукового Товариства при УАН. Автор

монографій з археології та краєзнавства Шепетівщини. Розстріляний в Москві у 1937 р.

№ 5

Женя – молодша сестра Павла Миколайовича Євгенія Миколайовича Жолтовська (1910–2000) в заміжжі Оббаріус

Гамченко Сергій Свиридович (1859–1934) - видатний український археолог, віце-президент Всеукраїнського Археологічного комітету. Один із засновників Товариства дослідників Волині. Член-кор. Київського товариства старожитностей і мистецтва, член Історичного товариства Нестора-літописця, член Російського Археологічного товариства (з 1906). У 1918 р. завідувач археологічного відділу Волинського музею. У 20-х рр. вів розкопки на території Східної та Південної Волині.

Левицький Іван Федорович (1896–1953) – житомирський археолог. З 1923 р. працював у музеї, а з 1928 р. – завідувач археологічного відділу. За час своєї роботи він дослідив понад 20 населених пунктів Житомирщини. Особливе значення для волинознавства мало дослідження спільно з геологом та палеонтологом М. І. Крокосом палеолітичної стоянки біля с. Довгиничі (1924–1929). Під час розкопок у лісових відкладеннях були виявлені уламки кісток мамонта, носорога, північного оленя, коня і вовка, а також багато оброблених рукою людини кам'яних знарядь праці. Після від'їзду (1928) І. Ф. Левицького до м. Харкова на посаду інспектора охорони пам'яток природи та культури, археологічні розкопки у ВНДМ не проводилися, а археологічний відділ невдовзі було реорганізовано і на правах кабінету включено до складу історичного відділу.

№ 7

Педтехнікум у Житомері – Житомирський український педагогічний технікум, очолений П.Г. Постоевим, 1925–1926 н. р. мав 98 студентів, бібліотеку. Тут працював краєзнавчий гурток, викладався спецкурс краєзнавства, функціонував краєзнавчий кабінет, яким у 1925 р. завідував Кравченко В. Г. На початку 1927 р.

на рахунку цього колективу краєзнавців було 12 чисел рукописного журналу «Етнограф» та книжка П. Г. Постоева «Волинська округа» з краєзнавства.

Прус Василь Устимович – учень В. Г. Кравченка, пізніше співробітник Харківського Художнього музею.

Данило Нечай (1612–1651) – герой Національно-визвольної війни українського народу 1648–1658 рр., брацлавський полковник (1648–1651). Герой багатьох народних пісень. У фондах ІМФЕ зберігаються етнографічні матеріали, записані П. М. Жолтовським у 1925 р. у с. Припутні, в т.ч. і пісня про Нечая – Ф.15 № 211 б.

№ 8

Щепотьєва Марія Олександрівна (1893–1974) – мистецтвознавець. Вивчала українське килимарство, лаврську друкарню. Працювала у Харківському музеї українського мистецтва (1923–1927), на Науково-дослідній кафедрі мистецтвознавства ВУАН (1927–1929), а після арешту брата – історика літератури й фольклориста В. Щепотьєва, обвинуваченого у справі СБУ, з 1929 р. – у Всеукраїнському музейному містечку. У 1933 р. звільнена.

№ 9

«Радянська освіта» – громадсько-педагогічний місячник, орган Народного Комісаріату Освіти УРСР і Укрбюра ЦК Робітників Освіти, виходив у Харкові з 1923, спершу за головного редактора О. Шумського, пізніше М. Скрипника. Журнал відіграв значну роль у справах українізації школи. У 1931 об'єднано з журналом «За політехнічну освіту» в новий журнал «Політехнічна школа» (1932–1934).

«Шлях освіти» – педагогічний журнал, заснований 1922 р. в Харкові. У 1922–1923 рр. виходив російською мовою під назвою «Путь просвещения», 1923–1926 рр. – українською та російською мовами під подвійною назвою – «Шлях освіти» – «Путь просвещения», 1926–1931 роках – українською мовою. Пізніше видавався у Києві, з 1931 – «Комуністична освіта», з 1941 – «Радянська школа».

«Барашівка» – Студенти гуртка під керівництвом В. Г. Кравченка випускали рукописний журнал «Краєзнавство. Етнографія» У ч. (14) 1 1924–1925 рр. містяться матеріали дослідження студентами с. Барашівка Троянівського р-ну (інформація про планування села (його вулиці, дороги), урочища, характер жител, основні господарські заняття жителів), зауваження В. Г. Кравченка щодо проведення досліджень та «Короткий зразок розроблювання програми».

№ 11

Покровський монастир – Чоловічий православний монастир заснований у Харкові у 1726 р. білгородським єпископом Єпіфанієм (Тихорським) у зв'язку з перенесенням до Харкова архієрейської школи (Харківського Колегіуму). Свою назву отримав після приєднання до монастиря синодальним указом від 1729 р. колишнього парафіяльному храму Покрова Пресвятої Богородиці, яка є на теперішній час найстарішою будівлею міста. У 1922 р. монастир був закритий. Монастирське майно було розграбоване, знищені унікальні цінності, бібліотека. У монастирських будівлях розмістився музей, міський архів, склади, а також військкомат Дзержинського району. У 1950-х роках була проведена косметична реставрація Покровського собору. 8 квітня 1990 відбулося освячення і перша служба в Покровському храмі.

Шумський Олександр Якович (1890- 1946) – український політичний діяч. Член Української соціал-демократичної спілки. З 1917 р. по 1919р. входив до Української партії соціалістів-революціонерів. Входив до складу Української Центральної Ради. З 1919 до 1920 входив до Української партії комуністів. Пізніше ввійшов до складу КП(б)У й був обраний членом ЦК. У 1919 р. – нарком освіти в українському радянському уряді Х. Раковського. З вересня 1924 по лютий 1927 – нарком освіти УСРР, активно проводив політику українізації. У лютому 1927 р. на пленумі було знято з усіх посад, виведено зі складу ЦК КП(б)У і вислано за межі України (пізніше репресовано). Вбитий Судоплатовим та Майрановським за особистим розпорядженням Сталіна, Хрущова та Кагановича по дорозі з Саратова до Києва.

№ 12

«...інспектором по охороні старовини по Харківському сектору...» – С. А. Таранущенко разом з В. Наровинським, М. Дадикіним увійшов до складу утвореного у лютому 1919 р. у Харкові Всеукраїнського комітету охорони пам'яток мистецтва і старовини, а після його переведення у березні того ж року до Києва очолив відповідний губернський пам'яткоохоронний орган Харківщини (губкомис).

№ 14

Кржемінський Кость Іполитович (1893-1937) – мистецтвознавець, педагог, дослідник народного мистецтва, викладач Кам'янець-Подільської художньо-промислової школи. Пізніше працював реставратором у Музейному містечку в Києві. У 1937 р. готував персональну виставку. Автор праць: «Стінні розписи на Уманщині» (1927), «Хати с. Ходоровець» та ін. У 1937 р. розстріляний

Оландер – працівник чернігівської політосвіти О. Оландер, що знайшов кілька мумій у фамільнім склепі Лизогубів під церквою у Седнів.

№ 16

Криворотченко Михайло Григорович. (1892 – ?) – голова виконкому «Юнацької спілки», діяч УСДРП, потім КП(б)У. Директор Соціального музею в Харкові (1921). Перша всеукраїнська краєзнавча конференція (травень 1925) обрала його заступником голови Українського комітету краєзнавства. 1929-30 рр. вчений секретар УКК. Його заарештували 10 лютого 1934. 9 квітня судова трійка при колегії ГПУ УСРР засудила його до 5 років ИТЛ. Як склалась його доля після цього, невідомо.

Марія Олександрівна – Щепотьєва М. О. див. коментар № 8.

№ 17

Соціальний музей – мабуть, мається на увазі Всеукраїнський цомузей ім. Аргема. У 1922 р. починається утвердження нових засад

музейної справи, коли Укрполітпросвітою була розроблена програма реорганізації музейної справи на Україні. Вона передбачала заснування широкої мережі так званих соціальних музеїв, спрямовувала співробітників на перебудову експозицій на науково-методологічних засадах. У програмі зазначалося, що музейна експозиція, поєднуючи систематичний, комплексний та хронологічний принципи подання матеріалів, має відображати «динаміку соціальних відносин». Підкреслювалась необхідність «відтворювати успіхи соціалістичного життя, ширше залучати матеріали сучасності». В результаті відбулася підміна конкретного висвітлення місцевої історії, культури та побуту механічним ілюструванням абстрактно-соціологічної схеми історичного процесу.

№ 20

Істор[ико] Художній музей – У 1927 р. в Харкові було створено Харківський державний художньо-історичний музей.

№ 21

Дубровський Василь Васильович (1897–1966 США) – історик України, тюрколог, науковий і громадський діяч. Науковий співробітник Науково-дослідчої кафедри історії української культури ім. акад. Д.І.Багалія (1925–1933) та Всеукраїнської наукової асоціації сходознавства (ВУНАС, 1925–1930). Професор Харківського ІНО. Заарештований у листопаді 1933. У червні наступного року опинився у таборі на БАМ'і, де пробув до 1938. У 1943 р. – професор Харківського університету, голова харківської «Просвіти», пізніше виїхав на еміграцію (з 1956 р. – в США), де був одним з засновників УВАН.

Конкурс проектів пам'ятника Т.Г.Шевченка – у грудні 1927 р. влаштовано конкурсну виставку проектів пам'ятника на могилі Шевченка, а пізніше – міжнародний конкурс на проект пам'ятника поетові у Харкові. Відкриття монумента М. Г. Манізера і І. Г. Лангобарда у Харківському міському саді 1 листопада 1934 р. стало наслідком представлення проектів на харківських виставках-конкурсах.

№ 22

Встухов – Вѣтухів Олексій Васильович (1867–1941) – мовознавець, етнограф. Член Харківського історико-філологічного товариства, Потебнянського комітету. Закінчив Харківський університет, де навчався у О. Потебні. У 20-х рр. – професор Харківського ІНО, керівник етнографічно-краєзнавчої секції науково-дослідної кафедри історії української культури. Досліджував говірки Слобожанщини.

Білецька Віра Юхимівна (1894–1933) – український етнограф і фольклорист. Одна з перших звернула увагу на робітничу народну поезію, збирала й видала велику кількість шахтарських пісень і частушок Донбасу. Білецькій належать дослідження українського народного одягу.

Єрофіїв Іван Федорович (1882–1953) – український письменник, етнограф, фольклорист, науковий співробітник кафедри історії української культури (м. Харків), автор праць про українські народні думи, про старі українські міри й гроші, про Г. Сковороду. Один з упорядників збірки документів «Устим Кармалюк» (1948)

Ковалівський Андрій Петрович (1895–1969) – історик-сходознавець, доктор історичних наук. Був одним із засновників Всеукраїнської наукової асоціації сходознавців.

Риженко Яків Омелянович (1892–1974) – етнограф, мистецтвознавець, музейний діяч. У 1923 р. призначений завідувачем Полтавського педагогічного музею, 1924 р. – керівником етнографічного відділу та заступником директора Центрального пролетарського музею Полтавщини. 1926 р. вступив до аспірантури при Кафедрі історії української культури в м. Харкові (під керівництвом Д. Багалія), де 1929 р. захистив дисертацію. Організував ряд етнографічних експедицій. 1927 р. обраний членом округової комісії охорони пам'яток культури і природи, дійсним членом Полтавського наукового товариства при ВУАН; співробітничав також з етнографічною секцією ВУАН. 1931 р. заарештований і висланий до м. Астрахані, де жив до кінця життя.

Дашкевич Всеволод Якович (1907–?) – український радянський етнограф і фольклорист, член-кореспондент АН УРСР (з 1945). У 1926 р. закінчив Харківський ІНО. В 1944–1948 – зав. відділом Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. З 1948 працює в пресі. Праці з українського фольклору, етнографії та мовознавства.

Черв'як Корній Григорович (1894–?) – археолог, етнограф, викладач Волинського ІНО, засновник краєзнавчого музею у Коростені (1931 р.). Він вивчав одяг, будівлі, соціально-економічне життя і побут села Ходаків. Результатом цієї роботи стало написання праці «Шляхта околична на Коростенщині», розвідки «Килимарство на Коростенщині». За редакцією К. Г. Черв'яка було видано науковий збірник «Краєзнавство на Коростенщині». Репрований.

№ 23

Інститут Історії Мистецтв – Інститут Истории Искусств (ИИИ) в кінці 1920 р. отримав статус російського (РИИИ), а з 1925 – державного (ГИИИ) Після кількох чисток і реорганізацій восени 1930 ІІМ ліквідовано, а 1931р., нарешті доля Інституту була остаточно вирішена: постановою Совнаркому 1931 р. він був об'єднаний з чотирма московськими науковими закладами в ГАИС (Государственную Академию искусствознания)

Комітеті Краєзнавства – 26 травня 1925 р. в приміщенні Харківського ветеринарного інституту зібралися представники 22 регіональних краєзнавчих осередків, щоб створити Український комітет краєзнавства як постійно діючий орган. Збиралися конференції, відкрито було журнал «Краєзнавство», вивчалася історія у 32 округах. Тоталітарний режим швидко згорнув цю діяльність, знищивши 30 тис. дослідників рідного краю. І тільки в повоєнні роки життя українського краєзнавства відродилося.

№ 24

Воти – намиста із перлин і коралів, срібні та золоті персні, ланцюжки, сердечка та інші цінні прикраси, якими прикрашалися образи.

Волинське Древнєхранилище – Волинське Єпархіальне давньосховище. Засноване в м. Житомирі за ініціативи архієпископа Модеста (Стрільбицького). Урочисте відкриття відбулося 15.05.1893 р. Велику роль у формуванні колекцій давньосховища відіграв його перший завідувач, відомий історик Волині О.Фотинський. За його пропозицією 1894 р. при музеї засновано Волинське церковно-археологічне товариство. Значну роль у поповненні музею відіграли й наукові обстеження р-нів Волині, здійснені 1898–1899 рр. членами товариства під керівництвом В. Антоновича, а також включення до його фондів 1911 зібрання Володимир-Волинського давньосховища. На початку ХХ ст. було зосереджено значні колекції рукописів, стародруків, предметів релігійного вжитку, меморіальних речей і автографів відомих істор. осіб, творів церковного живопису та ін. Проіснувало до 1915 р. У роки Першої світової війни частина його колекцій була вивезена і увійшла до складу Харківського музею українського мистецтва. В часи Другої світової війни, під час евакуації багато матеріалів давньосховища згоріло. Зараз вцілілі пам'ятки та колекції зберігаються у Харківському історичному й Житомирському краєзнавчому музеях.

Свенціцький Іларіон Семенович (1876-1956) – видатний український філолог, етнограф, музеєзнавець, громадсько-культурний діяч, доктор філологічних наук з 1902 р., дійсний член НТШ з 1914 р. Як історик мистецтва належав до так званої «старої школи», що головну увагу приділяла опису мистецьких творів; зібрав і упорядкував великий музейний матеріал. Був також ентузіастом нового мистецтва і з 1931 влаштував у музеї галерею українських модерних картин. Батько мистецтвознавця Віри Свенціцької.

Озерський Юрій Іванович (1896-1933) – Навчався у Петроградському історико-філологічному інституті, у 1927 р. його призначили головою Укрнауки і завідувачем Управління політосвіти – важливих структурних підрозділів наркомату освіти УСРР. На цій посаді йому доводилося «воювати» з академіками ВУАН, проте його перебування на високих владних щаблях скін-

чилося після самогубства наркома освіти М. Скрипника. Ю. Озерського заарештували 23 листопада 1933 р. за звинуваченням у приналежності до “фашистського блоку” (УВО) та «спробах замаху на «життя вождів партії». Завершив нетривалий життєвий шлях в урочищі Сандармох.

№ 27

Дмитрук Никанор Костянтинівич (1902-1938) – український етнограф, краєзнавець, педагог. Під егідою ВНДМ, аспірантом В. Г. Кравченка Н. К. Дмитруком було створено музей у с. Дідковичах на Коростенщині. Ним була розроблена «Схема топографічного вивчення села» (24 розділи). Через рік у листопаді 1929 р. в Дідковичах вже функціонував чималенький сільський музей (1500 експонатів). Деякі матеріали (110 вишивок, 53 писанки) були передані до етнографічного відділу ВНДМ, більшість з них збереглися і до сьогодні. У 1937 р. заарештований як активний учасник Української контрреволюційної організації. Розстріляний у 1938 р.

№ 28

Ліпман Осип Обрамівич – випускник ІНО, аспірант В. Г. Кравченка. Темою його досліджень стала родильна обрядовість євреїв. Співробітник першої трудшколи м. Звягеля.

№ 31

[Сівайов] – можливо, мається на увазі Сівайов Мирон Степанович аспірант В.Г. Кравченка

№ 32

Мартинівич Порфирій Денисович (1856–1933) – відомий український живописець, графік, фольклорист і етнограф. Ілюстрації до поеми Івана Котляревського «Енеїда» (1873-1874). Автор картин «Казенка», «У волосного пристава» (1879), «Баби печуть хліб» (1877–1880). Народився і помер у м. Костянтиноград Полтавської губернії, нині Красноград, райцентр Харківської області.

№ 33

Ненадкевич Євген Олександрович (1883–1966) – літературознавець, професор Житомирського (1920–1929) і Ніжинського (1930–1933) ІНО, згодом репресований, з 1939 р. працював за межами України. З 1947 р. знову в Житомирі. Автор розвідок і статей про класиків української літератури Т. Шевченка, І. Франка, Л. Українки, В. Стефаника.

Київський художній Інститут – 1917 р. з ініціативи видатних діячів культури, науки і мистецтва – академіка М. Грушевського, вчених Д. Антоновича і Г. Павлуцького, художників В. і Ф. Кричевських, В. Меллера, М. Бойчука, та інш. засновано Українську Академію мистецтв. 1922 р. розпорядженням Губернського відділу професійної освіти при Наркоматі освіти Академію перетворено на Київський Інститут Пластичних Мистецтв, який 1924 р., після об'єднання з Київським архітектурним інститутом, дістав назву Київський художній інститут. З 1998 р. року вона стала Академією образотворчого мистецтва і архітектури.

№ 34

Чукін Д. Г. – Дмитро Григорович Чукін – учень С. А. Таранушенка, співробітник Харківського музею. У 1933 р. разом з С. А. Таранушенком, П. М. Жолтовським, В. Зуммером, В. В. Дубровським проходив у справі «російсько-українського фашистського блоку». Під час слідства Д. Чукін підписав усі звинувачення і на себе, і на Таранушенка.

Ємілчин – мається на увазі райцентр Ємільчине Житомирській обл.

Білка – село Коростенського р-ну Житомирської обл.

Нова Рудня (колишні назви: Ново-Пятецька, Фесарка і Рудня) – село в Україні, в Житомирському р-ні Житомирської обл.

Оббаріус Василь – Василь Іванович, інженер, син Івана Васильовича Обаріуса.

№ 36

Оббаріус Іван Васильович – співробітник ВНДМ. У 1923 р. входив до етнографічної секції при етнографічному відділі ВЦМ.

Займався вивченням звичаєвого права. Пізніше, у 1927 р. працював у НКО УСРР у Харкові.

Каракол – (*кирг.* Чорне озеро) – місто в Киргизії, адміністративний центр Іссик-Кульської обл. У 1889–1922 і 1939–1992 рр. носив назву Пржевальск. Населення (2009) – 63,4 тис. душ. У 1922 р. місту було повернуто назву Каракол. До революції місто було достатньо високого рівня культури. Звідси вирушали учасники чисельних експедицій в Центральну Азію, відомі вчені і мандрівники. У 1887 р. в місті була заснована перша у Киргизії метеостанція.

№ 39

Дмитра Івановича – мається на увазі Д. І. Яворницький (1855–1940) – історик, археолог, етнограф, фольклорист, лексикограф, письменник, дослідник історії українського козацтва, дійсний член НТШ (1914) і ВУАН (1929). З 1902 до 1932 р. директор історичного музею ім. О. Поля. У важкий час для В. Г. Кравченка запросив його на роботу у музей до Дніпропетровська, де він і прожив з 1931 по 1933 рр.

Герасимчук Юрій Володимирович – аспірант ВНДМ, співробітник Бердичівського соціально-історичного музею, відкритого у 1926 р. Очолював відділ ідеології та побуту.

Касіян Василь Ілліч (1896 – 1976). – український художник і графік, дійсний член АХ СРСР (1947). Вчився в празькій АХ (1920–1926) у М. Швабінського. У 1923 прийняв радянське громадянство, у 1927 р. поселився в УРСР. Автор малюнків та ілюстрацій до творів класиків української літератури. Брав участь у створенні Українського поліграфічного інституту у Харкові. Викладав у КХІ (1927–1930, 1944–1976, з 1927 – професор) З 1927 р. професор Київського художнього інституту та інших художніх вузів.

№ 41

Мархлевськ – нині Довбиш (з 1927 по 1935 – Мархлевськ, з 1939 по 1944 – Щорськ) – селище міського типу в Баранівському р-ні, Житомирської обл.; традиційне місце проживання українських поляків.

№ 42

Мітя Оббаріус – Дмитро Іванович Оббаріус (?–1986), брат чоловіка Євгенії Миколаївни Жолтовської. Близько 20 років був завідувачем кафедрою легкої атлетики Львівського інституту фізкультури. Серед його учнів видатні спортсмени – В. Брумель, І. Тер-Аванесян.

«Моя племінниця...» – старша дочка Євгенії та Василя Оббаріус – Лілія Василівна.

Рудницький Євген Миколайович (1883-1937) – український мовознавець, етнограф. Співробітник Інституту мовознавства АН УРСР. У 1915 р. він вчителював у Сімферопільській гімназії, брав активну участь у просвітницькій справі в Сімферопольському народному університеті (1917), 1918–1921 рр. – голова Сімферопольської Української Громади. 1922–1927 рр. викладав українську та російську літератури в Уманському агротехнікумі. У 1923 р. він організував групу студентів у кількості 30 осіб і створив екскурсійне бюро з обслуговування відвідувачів парку «Софіївка» (на той час Сад імені Ш Інтернаціоналу), був членом редколегії з випуску збірника праць Уманського агротехнікуму (т.1, 1926), підготував ґрунтовну статтю досліджень уманської говірки, вивчення якої розпочав з приміського села Війтівки (тепер Родниківка). Праця була вміщена у краєзнавчому збірнику «Уманщина» (1927). На превеликий жаль, подальша доля Є. М. Рудницького невідома.

№ 43

УІМК – Український Інститут Матеріальної культури

№ 44

Ждаха Амвросій Андрійович – (справжнє прізвище Смаглій, 1855–1927) — художник, графік, ілюстратор, майстер акварельної мініатюри, бібліофіл. Першим з українських графіків розпочав працю над комплексним оформленням «Кобзаря» Тараса Шевченка. З 1893 р. розпочав роботу над ілюстраціями до укра-

їнських народних пісень, що почалася з замовлення М. Лисенка. В творчому доробку А. Ждахи робота над ілюструванням Нового завіту, «Іліади» та «Одіссеї» Гомера, «Слова про Ігорів похід», творів П. Куліша, М. Комарова та І. Липи, легенд В. Гаршина, що переклав його зять В. Боровик

«художнику проф. [Жуку] що живе зараз в Одесі». Є два художника, які мали це прізвище і можуть матися тут на увазі. Це: Жук Борис Кас'янович (1878 – 1960) – музеєзнавець, археолог, фахівець із прикладного мистецтва. Закінчив московську Петровську сільськогосподарську академію та Археологічний інститут у Петербурзі. 1921 р. запрошений на посаду експерта до Київського історичного музею. Займався викладацькою діяльністю. 1938–1943 заступник директора у Музеї українського народного мистецтва та науковий консультант при історико-культурному заповіднику. Виїжджаючи 1943 на еміграцію, вивіз свою колекцію. Помер в ФРН; Жук Михайло Іванович (1883–1964) – український художник автор першого українського вінка сонетів (1918), учень школи Миколи Мурашка. Майже 40 років творчість Михайла Івановича Жука була тісно пов'язана з Одесою (з 1925 по 1964-й). Тут він викладав і був проректором Художнього інституту. У 1928 р. з ініціативи М.І. Жука на архітектурному факультеті було відкрито відділ майоліки, що згодом перетворився у керамічний факультет. На наш погляд скоріше всього йдеться про Бориса Кас'яновича Жука.

«...Марчевського «Український вертеп», вид. ВУАН 1929 р. – Очевидно, помилка, мається на увазі Марковський, Український вертеп. Розвідки й тексти, в. І, вид. Всеукраїнськ. акад. наук, Київ, 1929.

№ 45

«...забрати до Київського музею знамениту Сулимівську Покрову...» – У 1622–1629 рр. Іван Сулима побудував у с. Покровську церкву, яка стоїть і донині. Це кам'яна споруда, що є одним із ранніх зразків стилю української архітектури. Свого часу церква могла виконувати фортифікаційні функції. Також вона слугу-

вала усипальнею для роду Сулим. Покровську церкву можна вважати однією з головних пам'яток культурної архітектури Лівобережжя, створених у першій чверті XVII ст. Внутрішнього розпису вона ніколи не мала. Стіни церкви прикрашались іконами, які у випадку нападу забирались із церкви. У XVIII ст. у храмі з'явилась ікона «Покрова», а також портрети Семена Сулими та його дружини Параски. Ці портрети вважаються шедеврами українського живопису заключного періоду «козацького бароко» і зберігаються (разом з іконою «Покрова») в Національному музеї українського образотворчого мистецтва.

«...Березнянської церкви...» – селище міського типу Менського р-ну Чернігівської обл. Очевидно мається на увазі церква Вознесіння Господня побудована у 1759–1761 рр. і знищена у 1929–1930 рр.

Жолтовський П. М. до Мартиновича П. Д.

№ 1

«Українська лінія» – система укріплень, що існувала у 1730–60 –х рр.. для оборони проти татарських нападів. У л. мала довжину бл. 285 км від Дніпра по р. Орелі та її притоці Берестовій до р. Береки й злиття з Донцем. Складалася з 16 фортець і 49 редутив, з'єднаних між собою високим земляним валом і глибоким ровом.

№ 2

Сластіон (Сластьон) Опанас Георгійович (1855–1933) – художник і графік романтично-народницького напрямку, етнограф і педагог. З 1900 р. жив у Миргороді, де був викладачем Художньо-промислової школи ім. М. Гоголя. Сластіон ілюстрував твори Т. Шевченка («Гайдамаки» «Катерину»), читанку «Вінок» Б. Грінченка, «Козаки і море» Д. Мордовця, сатиричний журнал «Шершень» та ін. Сластіон автор картин «Українка», «Проводи на Січ» (1886), «Миргород» (1901), «Вечір. Село» (1904), «Зима на Чернігівщині», «На Волині» тощо. У 1920 р. заснував Мистецько-

промисловий музей у Миргороді, організував Першу селянську капелу бандуристів ім. Т. Шевченка (1928). Автор книг «Мартинович. Спогади» (1931) і «Портрети українських кобзарів» (1961).

№ 5

Далькевич Мечислав Михайлович (1861–1941 рр.) – художник ілюстратор, випускник Академії Мистецтв. Багато малював для «Живописного обозрения», «Нивы», «Стрекозы». Як художній критик співробітничав з популярним журналом «Нива» і керував художньою частиною журналу. У 1901 р. брав активну участь у виданні ювілейного видання «Мертвих душ» М. В. Гоголя.

№ 6

Мигаль – Федір Мигаль, чумак з с. Вереміївки, де П. Д. Мартинович збирав етнографічний матеріал. Тоді ж у 1880 р. намалював його портрет олією. Цей же портрет прикрашає обкладинку книги спогадів О. Г. Сластіона про П. Д. Мартиновича.

Жолтовський П. М. до Попова П. М.

№ 1

М. Смотрицький – (світське ім'я – Максим 1577 -1633) – український письменник, церковний і освітній діяч, мовознавець, праці якого вплинули на розвиток східнослов'янських мов. Автор «Граматики слов'янської»(1619), що систематизувала церковнослов'янську мову.

І. Потій – Митрополит Іпатій Потій (світське ім'я Адам; 1541–1613) один з ініціаторів церковної унії, єпископ Української Греко-Католицької Церкви; з 26 вересня 1599 р. митрополит Київський, Галицький та всієї Русі. Визначний письменник-полеміст. Автор публіцистичних творів, спрямованих на захист унії, зокрема «Унія, або виклад... артикулів до об'єднання» (1596), «Антиризис» (1599, 1600), «Оборона собору Флорентійського» (1603), листів до князя Костянтина Острозького та канцлера Великого князівства Литовського Льва Сапіги та інших.

№ 2

«...палеографія Щепкіна...» – Щепкін В'ячеслав Миколайович (1863–1920) – філолог-славіст, автор робіт з слов'янському мовознавства та літератури, з палеографії, російською старожитностей та іконопису. Мається на увазі В. Н. Щепкин. Учебник палеографии. М., 1918.

Тітов Федір Іванович (1864–1922) – російський православний церковний письменник і історик, протоієрей, професор Київської духовної академії. Головні праці Ф. І. Тітова стосувались питань історії православної церкви та сектознавства. Мається на увазі Очерки по истории русского книгописания и книгопечатания // Искусство и печатное дело. Киев, 1910.

«Искусство и печатное дело» – щомісячний журнал з питань образотворчого мистецтва й архітектури, що виходив у Києві 1913–1914. Спочатку мав назву «Искусство и печатное дело» (1909–1910), пізніше «Искусство. Живопись. Графика. Художественная печать» (1911–1912). Журнал висвітлював питання історії світового мистецтва на різних етапах його розвитку. Багато уваги приділяв історії українського мистецтва, дослідженню художніх традицій українського народу, заснованим на Україні художнім школам, майстерням, фотостудіям. В журналі співробітничали: В. Брюсов, М. Врубель, Ф. Ернст, П. Мартинович, О. Новицький, Ф. Тітов, К. Широцький, М. Ге, М. І. Петров та ін.

Соболевський Олексій Іванович (1857–1929) – російський філолог-славіст, палеограф і фольклорист, професор Київського університету (1882–88), пізніше Петербурзького, дійсний член Російської АН. Досліджував церковно-слов'янську мову й історію російської мови, також їх літературні пам'ятки, у тому числі й української київської доби також з палеографічного боку (курс «Славяно-русская палеография», 1901–1902).

Срезневський Ізмаїл Іванович (1812–1880) – філолог, славіст, історик, палеограф, український письменник. Видав фольклорні та історичні матеріали. Автор праць «Запорожская старина», «Слов'янорусська палеографія XI–XIV ст.».

Карський Юхим (Єфимій) Федорович (1860–1931) – видатний білоруський та російський мовознавець, філолог-славіст, палеограф, етнограф, академік Петербурзької (1916) та Російської (1917) Академії наук (згодом АН СРСР), дійсний член АН СРСР (1925) та Чеської АН (1929). Дослідник мови, літератури та культури білоруського народу, давньоруської палеографії та пам'яток давньоруської писемності. Додержувався поглядів, близьких до ідеології «західнорусизму». Автор праць «Очерк славянской кирилловской палеографии», «Очерк славянской кирилловской палеографии» та ін.

«Лихачовський альбом водних знаків» – Мається на увазі альбом філіграней (водяних знаків) відомого російського філігранознавця: Лихачев Н. П. Бумага и древнейшие бумажные мельницы в Московском государстве, СПб., 1891; Палеографическое значение бумажных водяных знаков Исследование и описание филиграней СПб., 1899.

Марія Олександрівна – очевидно, мається на увазі М. О. Щепотьєва (див. вище).

№ 4

«Ксилографічні дошки» – йдеться про працю Попова П. М. «Ксилографічні дошки Лаврського музею. Українські старовинні гравюри типу «народних картинок», К., 1927.

Яворський Матвій Іванович (1885–1937) – історик, політичний діяч, академік ВУАН. 1920 р. вступив до КП(б)У і став офіційним історіографом марксистської історичної школи. У 1920-х рр. у Харкові Яворський деякий час завідував управлінням Укрнауки, згодом очолював історичний відділ Українського інституту марксизму, а деякий час і весь інститут. Співпрацював з Миколою Скрипником. Рівночасно викладав історію України у вузах Харкова. 1930 р. його виключено з партії й зі складу ВУАН, заарештовано і 1931 р. заслано на Соловецькі острови, де він, за офіційними даними, 1937 р. помер.

№ 5

Марцін Бельський (1494–1575) – польський письменник та хроніст, автор багатьох творів. Найвизначнішою працею Бельського є «Хроніка всього світу» – перший в польському письменстві огляд всесвітньої історії. За життя автора вона видавалася тричі: в 1551, 1554 та 1564 роках. «Хроніка» істотно вплинула на східнослов'янську (зокрема українську) історіографію.

Скандербег Георг Кастріоті (1405–1468) – вождь антиосманського албанського повстання, національний герой Албанії, оспіваний у піснях. Служив у турецькій армії, але згодом почав війну за незалежність Албанії. Був мусульманином, але пізніше відрікся. У багатьох битвах проявляв неабияку мужність, за що турки назвали його Скандер, тобто – Олександр. Шолом Скандербега зображений на сучасному Гербі Албанії.

№ 8

Запаско Яким Прохорович (1923–2007) – український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства (1974), Академік АН ВШ України, почесний академік Академії мистецтв України. Заслужений працівник освіти України (2003). Лауреат премії Президії НАНУ ім. І Я. Франка (1998). Автор праці «Орнаментальне оформлення української рукописної книги» (1960).

№ 9

Долгановський Яков Іванович – художник з міста Острогозька. Г.С.Сковорода вивів його у своєму трактаті «Разговор, называемый Алфавит, или Букварь мира», написаний 1774 р. у формі діалогу між приятелями.

№ 10

«Іфіка» – Визначною подією в історії українського друкарства стало видання у Києві 1712 р. книжки «Іфіка ієрополітика». Завданням її було роз'яснення дітям і молоді морально-етичних засад (іфіка – етика), окремих норм поведінки. Створені для

книжки мідерити здібного гравера Никодима Зубрицького стали популярними в народі, їх відтворювали в малюнках на стінах, дверях, меблях, кахлях. «Іфіка ієрополітика» була поширена по всій Україні і в Росії, у південнослов'янських країнах; передруки її виходили в Петербурзі (1718, 1724, 1764), Москві (1796), Львові (1760), Відні (1774).

№ 11

«Моя робота...» – можливо, йдеться про «Українське декоративне мистецтво», К., 1963, (у співавторстві з П. Н. Мусієнко).

Данилов Володимир Валеріанович (1881–1970) – літературознавець, фольклорист, етнограф. Закінчив Історично-філологічний інститут кн. Безбородька в Ніжині (1905). Співробітничав у «Киевской старине» в 1904-06. Викладав у Катеринославі, Одесі, з 1911 у Петербурзі. Після 1917 викладав у вищих воєнно-морських навчальних закладах, у 1948–1956 – в ІРЛИ АН СРСР. Досліджував «Слово про Ігорів похід».

№ 12

Бельчиков Микола Федорович (1890–1979) – російський радянський літературознавець. Заслужений діяч науки, член-кореспондент АН СРСР (з 1953) Друкувався з 1910. Автор численних наукових праць, найзначніші з них присвячені революційно-демократичній літературі 60-х рр. Автор праць про Т. Г. Шевченка: Тарас Шевченко. М., 1939; Тарас Шевченко. Жизнь и творчество. Л., 1956.

Жолтовський П. М. до Зуммера В. М.

№ 2

Новицька Марія Олексіївна (1896-1965) – український мистецтвознавець, музейник, археолог. Дочка академіка Олекси Новицького. Учениця Данила Щербаківського. У 1924–1928 рр. була науковцем Всеукраїнського музейного містечка. Від 1925 р. аспірантка кафедри мистецтвознавства у Харкові, потім – у Києві.

Від 1 лютого 1928 р. працювала у Всеукраїнському музейному містечку, де завідувала відділом тканин і шиття. На матеріалах цього фонду написала працю про гаптування XVII—XVIII ст.

Колпинський Юрій Дмитрович – мистецтвознавець, автор монографії «Иван Дмитриевич Шадр 1887–1941. Живопись. Скульптура. Графика.» М. Искусство, 1954.

№ 4

Федоров-Давидов Олексій Олександрович (1900–1969) – радянський мистецтвознавець, автор багатьох книг по історії російського і радянського мистецтва, член-кореспондент Академії художеств СРСР (з 1958 р), заслужений діяч мистецтв РСФСР (з 1960 р.). З 1944 р. А.А. Федоров-Давидов продовжив викладання у МДУ, де з 1948 р. став завідувачем кафедри історії російського і радянського мистецтва. У 1948-1956 він також був зав. кафедри в Академії суспільних наук при ЦК КПРС.

№ 5

Мусієнко Пантелеймон Никифорович (1905 – після 1970 р.) – український мистецтвознавець, митець, художник кераміки, випускник Київського технологічного інституту кераміки і скла. У 30-х рр. художник і начальник живописного цеху Будянського фаянсового заводу (Харківщина), одночасно викладач на учбовому комбінаті Укрфарфорфаянсу (заснованому при заводі), де готували кадри для художньої промисловості. Викладацьку роботу продовжив у Київському театральному інституті ім. Карпенка-Карого. У 1966 р. захистив дисертацію кандидата мистецтвознавства за темою «Живопись Ф. Г. Кричевського і творчі особливості його школи». З 1960-х рр. – член Спілки художників СРСР. Разом з П.М. Жолтовським видав працю “Українське декоративне мистецтво” (1963)

№ 7

«...пишу канд[идатскую] работу» – мається на увазі робота: Жолтовский П.Н. «Отражение социальной и национальной

борьбы украинского народа в памятниках искусства XVI – XVIII ст.» Дисертація, 1954 р., 265 арк. (ІМФЕ. Ф. 14–2/188).

№ 8

«...должен быть первенец» – син – Микола Павлович Жолтовський, лаборант кафедри ППП Національного університету «Львівська політехніка»

№ 9

Тов. Рєзніков – уповноважений 2-го Райвідділу Сектору ГПУ УРСР, що вів допити С. А.Тарануценка та П. М. Жолтовського «...копия Вашей справки» – очевидно, йдеться про реабілітаційні документи В.М.Зуммера

№ 10

«...запоздавший процесс обеления» – 5.09.1958 р. вийшла Постанова Харківського обласного суду м. Харкова, яка задовільнила протест прокурора Харківської області і відмінила постанову Судової Трійки Колегії ГПУ УРСР від 24.02.1934 р. стосовно Гордєєва Д. П., Тарануценка С. А., Жолтовського П. М., Поплавського О. Ц., Нікольської О. О. і припинила діловодство за недоведеністю складу злочину.

«Дмитрий Петрович» – **Гордєєв Дмитро Петрович** (1889-1968) – український мистецтвознавець, професор Харківського художнього інституту. У 1917 р. разом з С.А.Тарануценко здійснив експедицію до Ахалцихського повіту з метою дослідження настінних розписів у Сапарі, Чуле і Зарзмі. З 1930 р. Д. Гордєєв працював у нововідкритому Українському Інституті Сходознавства, у якому являвся дійсним членом та членом Президії Інституту. Викладав на кафедрі історії мистецтв в Харківському художньому інституті. У 1933 р. також був заарештований і проходив по тій же справі, що Тарануценка і Жолтовський. Реабілітований у 1958 р. По закінченні терміну покарання переїхав жити до Кутаїсі (Грузія).

Афанасьєв Євген Андрійович (1926 р. н.) – Закінчив Ленінградський державний університет (1951); аспірантуру при Інституті мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР (1966). Мистецтвознавець. Основні твори: монографії – «В. Зноба» (1970), «М. Лисенко» (1975, 1982), «М. Антончик» (1980), «С. Шишко» (1981), статті про мистецтво – «Щорічник великої Радянської енциклопедії» (1958-90). Член НСХУ (1968). Заслужений діяч мистецтв України (1983). Заслужений діяч культури Польщі (1984). Нагороджений орденами і медалями.

Жолтовський П. М. до Таранушенка С. А.

№ 2

Кульчицька Олена Львівна – (1877–1967) – український графік, маляр. О. Кульчицька працювала в різних видах мистецтва: живопис, графіка, сакральний живопис (створила унікальний іконостас), народне прикладне мистецтво, килимарство; навіть проектувала меблі. З 1945 по 1954 рр. О. Кульчицька викладала графіку в Українському поліграфічному інституті ім. І. Федорова, професором якого стала у 1948 р. У 1967 р. О. Кульчицька стала лауреатом Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка

Кожін Микола Олександрович (1893 – ?) – професор, російський мистецтвознавець. Писав про мистецтво Польщі й Чехії, татарське мистецтво тощо. Автор праці «Украинское искусство XIV – нач. XX вв.» (Л., 1958), яку розкритикував С. А. Таранушенко.

Сидоров Олексій Олексійович (1891-1978) – російський вчений мистецтвознавець, бібліофіл і колекціонер, спеціаліст по мистецтву книги. Член-кор. АН СРСР (1946), заслужений діяч мистецтв Росії (1947). Викладач і професор МГУ (з 1925 р.). Праці А. А. Сидорова охоплюють широке коло проблем культури і мистецтва.

Логвин Григорій Никонович (1910-2001) – український мистецтвознавець, доктор мистецтвознавства, лауреат національної премії України ім. Т. Шевченка, заслужений діяч архітектури

України, лауреат премії ім. В. Антоновича, почесний академік Української академії архітектури. Автор багатьох праць з історії архітектури та мистецтва.

№ 3

Богородчанський іконостас – унікальна пам'ятка українського іконопису доби пізнього Ренесансу, або маньєризму та раннього бароко. Іконостас створений у 1698–1705 рр. іконописцем ієромонахом Білостоцького монастиря на Волині Йовом Кондзелевичем та майстрами його кола, для церкви Воздвиження Чесного Хреста монастиря Великий Скит в Маняві.

№ 5

«...смерть матері» – Жолтовська Пульхерія Анастасіївна (1877–1962), останні роки проживала у Харкові разом з дочкою Євгенією.

№ 8

Дунін-Борковський Василь Андрійович (1640?–1702) – син графа Дунін-Борковського Каспера, полковника королівських військ, який у нагороду за Смоленську війну 1632–1635 рр. отримав від Владислава IV, маєтки в Чернігівському воєводстві. З 1672 р. чернігівський полковник. З 1686 р. і до 1702 р. служив генеральним обозним. У 1675 р. на кошти В. А. відреставровані Чернігівський Спасо-Преображенський собор, Єлецький монастир, оздоблено Воскресенський, Благовіщенський храми. П'ятницький монастир у Чернігові. Портрет В. А. Дуніна-Борковського, який нині зберігається в Чернігівському обласному художньому музеї разом з надгробком (написом) висів над могилою В. А. Дуніна-Борковського, а у 1894 р. знаходився у зібранні В. В. Тарновського і був одним із кращих у колекції.

№ 9

Ченакал Валентин Лукич (1914–1977) – радянський астроном та історик науки, директор Музею М. В. Ломоносова АН СРСР.

У 1933–1949 рр. працював на Ленінградському оптико-механічному заводі. У 1949 р. очолив академічний Музей М. В. Ломоносова. Основні праці присвячені історії астрономії та питанням оптики.

Огранович Сергій Михайлович (1900 –?) – юрист за освітою, висококваліфікований спеціаліст, викладач Київського університету. У 1919–1920 рр. уповноважений НКПроса по музейній справі у Веневському повіті Тульської губ. У 1949–1950 н. р. працював старшим викладачем кафедри теорії і практики партійної преси та одночасно старший викладач кафедри теорії та історії держави і права юридичного факультету КДУ. Працював над кандидатською дисертацією на тему «Міжнародне радіоправо». Звільнений від роботи в КДУ як сумісник [1950].

№ 10

Стародубські церкви – Ново-Миколаївська, Старо-Миколаївська – Миколаївську церкву (стару) збудовано 1803 р. Новий Собор Святого Миколая Угодника (1823 р.) зруйнований після II світової війни. Можливо йдеться про церкву Миколи Чудотворця у Новому Ропську на Стародубщині, збудовану гетьманом Данилом Апостолом за власний кошт у 1732-му р., якій С. А Таранущенко присвятив статтю «Церква Миколи 1732 р. села Ново Ропськ».

№ 12

Спасскі – Спаська Євгенія Юріївна (Георгіївна) (1892–1980) – мистецтвознавець, вивчала народне мистецтво. Працювала в Київському сільськогосподарчому музеї (1925–1926), керувала виробництвом у Київському товаристві «Текстильхудожекспорт» (1926–1931). У 1934 р. репресована, вислана до м. Уральська (Росія). До Києва не повернулася.

Спаський Іван Георгійович (1904–1990) – нумізмат. Брат Євгенії Юріївни. У 1928-1930 рр. завідував міським музеєм у Ніжині, потім – нумізматичним кабінетом у Харківському археологічному музеї. З 1931 р. завідував секцією медалей Державного Ермі-

тажу. Ув'язнений 31 жовтня 1933. Одержав 5 років таборів, які відбув повністю. У 1941–1946 рр. перебував в армії рядовим, після демобілізації на початку 1946 р. повернувся до Ермітажу, де до 1990 р. очолював відділ російських монет та медалей.

Атлас матеріальної культури – У 1940 р. Р. Гарасимчук склав проект і методичні розробки «Атласу матеріальної культури західних областей УРСР», які затвердила Президія АН УРСР. Перші кроки з реалізації цього проекту були зроблені ще в 1940–1941 рр., але згодом їх призупинила німецько-радянська війна. Лише на початку 1947 р. п'ять наукових співробітників Львівського відділення ІМФЕ під керівництвом Р. Гарасимчука відновили роботу над атласом, а у вересні цього ж року до них приєдналися науковці Етнографічного музею. У двох томах атласу планували представити різні ділянки традиційної та сучасної матеріальної культури мешканців тодішніх Волинської, Рівненської, Львівської, Дрогобицької (у 1959 р. приєднана до Львівської обл.), Станіславської (нині Івано-Франківська), Закарпатської та Чернівецької областей. Хронологічні рамки дослідження охоплювали період від середини ХІХ ст. до середини ХХ ст. 1959 р. Макет книги і віддруковані сигнальні примірники, які через злочинні заборони тоталітарного режиму так і не побачили світ. Частина цього матеріалу у вигляді стислих параграфів згодом увійшла до колективних монографій «Нариси з історії українського декоративно-прикладного мистецтва» (1963), «Бойківщина» (1983), «Гуцульщина» (1987).

№ 15

Музика Ярослава Львівна (1898-1973) – українська художниця. 1949 р. Музику Я. Л. за «активну участь в антирадянській банді українських націоналістів» було засуджено до ув'язнення у ВТТ строком на 25 років. Завдяки численним клопотанням 6 червня 1955 р. Ярославу Музику було звільнено. Автор різножанрових творів, мозаїки портретів, а також графічної серії «Символи Сквороди» (1969).

Апеллес (бл. 380 до н. е. – 300 до н. е.) – грецький маляр, художник, один із найвизначніших грецьких малярів. Походив із іоніч-

ного міста Колофон. Йому належать портрети володарів (в тому числі Александра III Великого), картини на міфологічно-релігійну тематику й алегорії; роботи Апеллеса відомі тільки з описів, відзначалися новаторством і сміливістю композиції. Він був придворним художником Філіпа II і Олександра Македонського, його твори прикрашали найбагатші палаци світу Твори Апеллеса характеризують доскональне опанування перспективою і багатий колорит

Зевксис з Гераклеї – видатний давньогрецький маляр. Представник луканської школи, провідний представник ілюзійності давньогрецького живопису (464 – 378/375 рр. до н. е.) Роботи Зевксиса відрізнялись багатим кольором, бездоганним виконанням малюнка. Тематику його робіт були боги, герої, відомі люди, молодіці, старі жінки, атлети, олімпіоніки. Всі роботи Зевксиса зникли, на поточний час не збереглося жодної. Якось він написав виноград настільки правдоподібно, що птахи прилітали клювати його.

№ 17

Саноцька Христина-Олена Іванівна (1931–1999) – український мистецтвознавець. Кандидат мистецтвознавства (1970). Професор (1997). Від 1970 р. викладала в Українському поліграфічному інституті ім. Івана Федорова. У Львівському національному університеті ім. Івана Франка читала курси «Історія і теорія культури», «Історія мистецтва». З 1997 – професор кафедри Книжкової графіки та дизайну друкованої продукції Української академії друкарства. Присвоєно почесне звання «Заслужений діяч мистецтв України».

Успенський собор (офіційна назва – собор Успіння Пресвятої Богородиці) – найбільший православний храм Астрахані. Розташований на території Астраханського кремля. Побудований у 1690 –х рр. під керівництвом майстра Дорофея Мякішева; будівництвом опікувався митрополит Сампсон.

Астраханський кремль – фортеця в Астрахані, побудована у 1580–1620 (будівничі – Михайло Вельямінов, Дей Губастий), там, куди у 1558 р. Іван Грозний переніс захоплене ним місто.

№ 18

250-річчя з дня народження Г.С. Сковороди – У 1972 р. за рішенням ЮНЕСКО в 134 країнах світу відзначалося 250-річчя з дня народження філософа. Був створений Всесоюзний та УРСРівський республіканський ювілейні комітети, а також районні ювілейні комісії в Чорнухах, Золочеві, Лохвиці та Переяслав-Хмельницькому. Зокрема, на батьківщині Сковороди до цього ювілею було побудовано і відкрито меморіальну садибу батьків Григорія Сковороди та історико-краєзнавчий музей, значна частина експозиції якого була присвячена саме життю і творчості мандрівного мислителя.

№ 20

«...справі підтримки Вашої роботи...» – найгрунтовніша монографія «Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України» (К., 1976) вийшла стараннями Г. Логвина й М. Бажана, але скорочена майже вдвічі.

№ 22

Свенціцька Віра Іларіонівна (1913–1991) – діяч УВО та ОУН, український мистецтвознавець, з 1939 р. магістр мистецтвознавства. Науковий працівник Національного музею у Львові. Працювала з 1962 р. у Державному музеї українського мистецтва. 1995 р. відзначена (посмертно) Державною премією ім. Т. Шевченка за альбом «Українське народне малярство XIII–XX ст. Світ очима народних митців»

№ 29

Петро Адрійович (1899–1981) – молодший рідний брат С. А. Таранушенка.

№ 37

«...мою статтю...» – йдеться про статтю Жолтовського П. М. «О пропорциях в народном зодчестве Украинских Карпат» «Советская этнография», 1975.

№ 40

«Пам'ятки Лівобрежжя» – очевидно, мається на увазі «Монументальна дерев'яна архітектура Лівобережної України» (1976)

№ 42

Федуско із Самбора – український маляр 2-ї половини XVI ст., цеховий майстер з м. Самбора в Галичині. Чільний представник самбірського осередку перемиського кола релігійного малярства. Тривалий час був відомий передусім власноруч підписаною іконою «Благовіщення», виконаною 1579 р. на замовлення Мотрі й Іларіона Іваницьких для церкви в Іваничах на Волині (нині зберігається у Харківському художньому музеї).

Драган Михайло Дмитрович (1899–1952) – український мистецтвознавець, дослідник стародавнього українського мистецтва (українські дерев'яні церкви, українська декоративна різьба XVI–XVIII ст.). З 1924 р. почав працювати у Національному музеї у Львові. Його перша наукова робота була присвячена Богородчанському іконостасу, який тоді надійшов до фондів музею. З 1931–1939 рр. керівник музею Львівської Богословської Академії. Врятував і опрацював велику кількість важливих пам'яток українського мистецтва.

Теодорович Микола Іванович (1856–1917) – педагог, церковний та громадський діяч, історик-краєзнавець Волині кінця XIX ст. Належав до волинських краєзнавців II пол. XIX ст., які гуртувалися в м. Кременці навколо Волинської духовної семінарії, Волинського історико-статистичного комітету. Автор «Историко-статистическое описание церквей и приходов Волынской Епархии» – Почаев 1888–1903, том 1-5.

№ 43

Піщанська церква – Піща – село в Шацькому р-ні Волинської обл. на кордоні з Білоруссю. Пам'яткою архітектури національного значення є Свято-Казанська церква, побудована в 1801 р. Ця дерев'яна православна церква (УПЦ МП) відома з кінця

XVIII ст. Перша згадка про церкву є в журналі «Клировые ведомости церкви Владимир-Волынского уезда за 1796г.».

№ 44

Крехівський монастир святого Миколая Отців Василян – монастир ЧСВВ в с. Крехів на Львівщині. Заснований у 1612 р. Монастирський ансамбль – пам'ятка архітектури національного значення XII-XIII ст.

Таранущенко С. А. до Жолтовського П. М.

№ 1

Корогва ніженського цеху золотарів – Йдеться про Корогву цеху Ніженського цеху золотарів 1786 р., що зберігається у Чернігівському історичному музеї ім. В. В. Тарнавського. Зроблена вона з мідної бляхи і має форму флюгарки. Прикрашена двома накладними срібними медальйонами овальної форми. Є зображення Св. Андроника, олександрійського золотаря, якого, ймовірно, золотарі розглядали своїм святим патроном і пишалися, що їх патрон відомий ще з часу Візантійської імперії.

№ 2

Самойлович Віктор Петрович (1911–2000) – архітектор, дослідник народної архітектури, професор Київського державного художнього інституту, доктор мистецтвознавства. Один з групи відомих науковців, діячів культури, архітекторів, що у 1967 р. започаткували розробку програми майбутньої архітектурно-етнографічної експозиції для майбутнього Музею народної архітектури та побуту України с. Пирогів.

№ 4

Щирський Іван, у чернецтві (з 1689) Інокентій (бл. 1650 – 1714) – визначний гравер на міді доби бароко школи О. Тарасевича, церковно-культурний діяч родом імовірно з Чернігова. Зразком бароккової композиції Щирського є тезис І. Обидовсько-

го на честь Азовської кампанії (1688-91) з символічними і алегоричними фігурами, емблемами, декоративними рамками тощо.

№ 5

«Українці» розділ «Народне мистецтво» – йдеться про фундаментальну колективну монографію «Українці» (1959 р.), яка не побачила світла через посилення антиукраїнської політики правлячого режиму.

«Мистецтво Слобожанщини» – «Мистецтво Слобожанщини XVII—XVIII ст.» (1928) С.А.Таранущенко

№ 6

Лощиць Юрій Михайлович (1938) – російський поет, прозаїк, публіцист, літературознавець. Автор науково-художньої біографії, «Григорий Сковорода», що вийшла у 1972 р. в серії «ЖЗЛ».

№ 14

Пуцко Василь Григорович (нар. у 1941 р.) – визначний український мистецтвознавець, спеціалізується в основному на дослідженні ікон. Листувався з С. А. Таранущенко, є автором низки статей присвячених життю і науковій діяльності С. А. Таранущенка.

№ 15

Юрченко Петро Григорович (1900 – 1972) – український архітектор, архітектурний критик і мистецтвознавець. Кандидат архітектури (1941). Юрченко разом із Г. Н. Логвином і Ю. Нельговським обстежував і вивчав пам'ятки архітектури (зокрема, в Кам'янці-Подільському). Виконав численні реконструкції, зокрема дерев'яних споруд у Києві (палац А. Кисіля, ратуша, дзвіниця Михайлівського-Золотоверхого монастиря за малюнком 1688 та ін.). Саме П. Г. Юрченку належить ідея формування архітектурно-етнографічного музею на узбіччі Голосіївського лісу біля селища Пирогів.

№ 16

Новицький Олексій Петрович (1862–1934) – історик мистецтва, академік АН УРСР (з 1922 р.), автор досліджень про Т. Шевченка – художника. Новицький очолював Комітет по охороні пам'яток старовини і мистецтва при експериментально-виставочномузейній секції АН. Діяльність О.Новицького пов'язана з розробкою пам'яткоохоронного законодавства – Декрету «Про охорону пам'ятників культури і природи», а також «Положення про пам'ятки культури і природи», затвердженого спільною постановою 16 червня 1926 р.

№ 17

Кричевський Василь Григорович (1872–1952) – український художник, архітектор, графік. Був типовим представником ліричного «українського імпресіонізму». Автор проект прийнятого Центральною Радою українського державного герба, його вважають творцем нового українського стилю в архітектурі. Батько художників Василя та Миколи.

№ 20

Білокінь Сергій Іванович (1948) – український історик, джерелознавець. Кандидат філологічних наук (1978). Доктор історичних наук (2000). Заслужений діяч науки і техніки України (2007). Від 2001 р. член-кореспондент, а від 2006 р. дійсний член Української вільної академії наук. Академік Академії наук вищої школи України (2007). Головний науковий співробітник відділу історії України другої половини ХХ століття Інституту історії України НАН України.

Янчак Ярослав – у 40-50-х рр. працівник відділу комплектування Львівської наукової бібліотеки АН УРСР ім. В. Стефаніка.

№ 21

«Архітектура урядових будівель» – мається на увазі монографія С. А.Таранущенка «Урядові будівлі Лівобережної України XVIII ст.» (1958), опубліковані з неї лише фрагменти.

Яким Прохорович – мається на увазі Запаско Я. П.

feci quod potui – Я зробив, що міг (латина)

Лизогубівська кам'яниця – пам'ятка архітектури XVII ст., найстародавніша мурована житлова будівля Лівобережної України. Розташована у м. Седнів Чернігівської обл. Кам'яниця одноповерхова на підвалі мурована будівля розташована у центрі Седнева в парку садиби Лизогубів. У вересні 1930 р. С. Таранушенко детально дослідив і обміряв пам'ятку. Таранушенко С. Лизогубівська кам'яниця у м. Седневі. – Х.: Рух, 1932.

Катерина в Чернігові – Катерининська церква (Кафедральний собор святої великомучениці Катерини) – православна церква в м. Чернігів, пам'ятка архітектури національного значення. Яскравий зразок кам'яної української архітектури Лівобережжя XVII–XVIII ст. Зведена на кошти братів Семена і Якова Лизогубів. Церква побудована в пам'ять про героїзм їхніх діда Якова Лизогуба й козаків Чернігівського полку, виявлений ними під час штурму турецької фортеці Азов у 1696. З 1933 по 2005 рр. церква не діяла. У травні 2008 р. церква рішенням Вищого апеляційного суду України передана УПЦ Київського патріархату й стала кафедральним собором Чернігівської єпархії.

Василь Блажений – Собор Покрова Пресвятої Богородиці, також званий **Собор Василя Блаженого** – православний храм, розташований на Красній площі Китай-города в Москві. Широко відома пам'ятка російської архітектури. До XVII ст. зазвичай називався Троїцьким, тому що первісний дерев'яний храм був присвячений Святій Трійці.

№ 23

Козіївка – село в Краснокутському р-ні Харківської обл.

№ 26

«Діло» – провідний часопис Галичини: її перший, найстаріший і впродовж багатьох років єдиний щоденник (перше число появилось 14 січня 1880); офіційний орган Українського національно-

демократичного об'єднання (УНДО). На початку 1920-х через цензурні переслідування видання часто змінювало назву: «Громадська думка», «Українська думка», «Український вістник», «Громадський вістник», «Свобода». Виходив у 1880–1939 рр. Редактори: Володимир Барвінський (1880–1883); опісля А. Горбачевський, І. Белей та інші.

№ 28

Сихів – найбільший житловий масив Львова, розташований на південному сході міста. Виник як передміське село, перша відома згадка про яке датується 1409 р. можливо тут йдеться про церкву Церква Пресвятої Трійці – дерев'яна греко-католицька церква у Сихові, була збудована у 1654 р.

Миколи Притиска – Храм святого Миколая Чудотворця (церква Миколи Притиска у Києві) – зведено наприкінці XVII ст. на місці старої дерев'яної церкви. Деякий час вважався найдавнішою спорудою Подолу (будівництво датувалось 1631 р.). Церкву збудована на кошти київського міщанина на прізвищу Залізний Грош у 1695–1707 рр. (за іншими джерелами у 1631 р.) в стилі українського бароко.

№ 29

В'юник Андрій Олексійович (1914-?) – український мистецтвознавець. Основні твори: монографія «Осип Курилас» (1963), «Історія українського мистецтва» (1967), «Олена Кульчицька» (1968), «Екслібрис українських художників» (1977), альбом «Українська графіка XI – поч. XX ст.» (К., 1994). Член НСХУ (1965). Нагороджений орденами Вітчизняної війни I, II ступеня, медалями.

Естамп Дениса Крехівського, дошка крехівського монастиря – дереворит виду Крехівського монастиря й оригінальна граверська дошка 1699 р. роботи визначного українського гравера Діонізія Сінкевича, з якої виконано цей естамп. Спочатку кліше зберігалося в архіві Крехівського монастиря. 1882 р. його там знайшов Я. Головацький, і зробив з неї кілька відбитків. Пізніше вона збе-

рігалась у Львові в монастирі оо. Василіан. Після закриття монастиря його приміщення передали під гуртожиток для робітників взуттєвої фабрики «Прогрес». Тут її знайшов колишній завідувач відділу мистецтва Я. Янчак, забрав і разом із мистецтвознавцем А. В'юником зробив відбиток. Таким чином була підтверджена автентичність пам'ятки. Після реставрації вона продовжує своє існування. Резонанс, який спричинила знахідка, став поштовхом для організації у багатьох музеях Львова виставок, де дошка стала центральним експонатом

ЗМІСТ

Переднє слово	3
Вступ	5
Листи П. М. Жолтовського	13
Листи різних осіб до П. М. Жолтовського	99
Додаток 1	127
Додаток 2	142
Коментар	147

Наукове видання

ЛИСТУВАННЯ
П. М. ЖОЛТОВСЬКОГО

Упорядкування, вступна стаття
й коментар к. і. н. Інни Тарасенко

Редактор
Броніслав Адамович
Технічний редактор
Майя Притикіна
Художній редактор
Георгій Сергєєв
Оригінал-макет
Ірини Стариковської

Підписано до друку 8.11.2012. Формат 60x84^{1/16}
Папір офс. № 1. Офс. друк.
Ум. друк. арк. 11,75. Обл.-вид. арк. 10,6.
Наклад 300 прим. Замовлення

Поліграфічна дільниця
Інституту української археографії
та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України
м. Київ, вул. Трьохсвятительська, 4.